

AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

OCAK 1989

(KDV Dahil) 2000 TL.

TÜSTAV OKUYUCUNUN BİLİM ve SANAT'I 9. YILINDA

SON GELİŞMELERİN İŞİĞINDA:
1402'LİKLER SORUNU

Türkiye'nin birikimleri, Türkiye'nin değerleri

BİLİM ve SANAT CİLTLERİ

8. cilt çıktı

1. Cilt (1-12)	Tükendi
2. Cilt (13-24)	Tükendi
3. Cilt (25-36)	13.000 TL.
4. Cilt (37-48)	13.000 TL.
5. Cilt (49-60)	13.000 TL.
6. Cilt (61-72)	13.000 TL.
7. Cilt (73-84)	13.000 TL.
8. Cilt (85-94)	13.000 TL.

Not: 1. Cilt için iki, 2. Cilt için bir
sayımız eksik (3, 4, 15). Bu eksik
sayıların fotokopi giderini karşılamaları
koşuluyla isteyenlere 1. ve 2. ciltler özel
olarak yaptırılır.

Tüm cilt kapakları mevcuttur. Diziniyle birlikte her biri 4.000 TL'dir

Bilim ve Sanat Ciltlerini ve Cilt kapaklarını

- a) Ödemeli olarak,
- b) Aşağıdaki hesap numaralarımızdan birine ederini yatırarak,
- c) Posta pulu göndererek isteyebilirsiniz.

Posta Çek No: 12526-1 (Yurtiçi için)

Yurtdışı için Ciltler 30 DM, Cilt kapakları 10 DM'dir.

Banka Hesap Numaralarımız: (Döviz)

BİLSAN A.Ş:

Akbank Kızılay Şubesi/ANKARA Hesap No: 6778

İş Bankası Kızılay Şubesi Hesap No: 6701-1935

Adres: G.M.K Bulvarı Onur İş Hanı
7. Kat No: 170 Kızılay-Ankara
Tel: 125 52 02

BİLİM ve SANAT

Sahibi
BİLSAN Basım - Yayın Ticaret
ve Sanayi A.Ş. Adına:
İLHAN ALKAN

Genel Yayın Yönetmeni
VARLIK ÖZMENEK

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
ÖZER ESMER

OKUYUCUNUN BİLİM ve SANAT'I 9. YILINDA
Varlık Özmenek

TÜRKİYE-AT İLİŞKİLERİ ve İŞÇİ HAKLARI
Yıldırım KOÇ

1989'A GİRERKEN:
DEMOKRATİK GELİŞMEMİZİN TOPLUMSAL TEMELLERİ
Alpaslan Işıklı

SİĞINMA ve UYRUKLUK HAKKININ ULUSLARARASI
NORMLARI
Muzaffer Sencer

DEĞİŞEN HEKİMLİK FELSEFESİ ve İŞYERİ HEKİMLİĞİ
Doç. Dr. A. Gürhan Fişek

İNTİSAP AHLÂKİ NİYAZI BERKES ve ARKADAŞLARINDAN
O KADAR UZAK Kİ...
Kurtuluş Kayalı

ABUZER KARAKOÇ OLAYI
Remzi İnanç

NE ZAMAN YILMAZ GÜNEY
Mahmut T. Öngören

ÜNİVERSİTELERDE BAŞÖRTÜLÜ BİLİM VE SANAT
Ayşegül Yüksel

AMERİKAN SEÇİMLERİ ÜZERİNE GÖZLEMLER
AMERİKA "DEĞİŞMEMEYİ" SEÇTİ
Aydın Özcan

"BAĞIMSIZ FILİSTİN DEVLETİ" NİN KURTULUŞU
DAVUD-GOLYAT SÖYLENCESİNİN YENİ DÜZENLENMESİ
ÜZERİNE
Baskın Oran

BİLİM ve BİLİM ADAMI KAZANDI
Bilim ve Sanat

TÜRKİYE'NİN GÜNDEMİNDE AVRUPA MALİ ÇÖP
Ali Çulfaz

BİR SEMPOZYUMUN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ:
TARIMSAL VERİMLİLİK-ENDÜSTRİCİLİK-MUTLULUK İLİŞKİSİ
Adam Şenel

"TÜRKİYE'DE BRECHT" SÖYLEŞİSİ
Yücel Erten-Yılmaz Onay-Ergin Orbey

İKİNCİ EMİR
Abdullah Yılmaz

BİLGİSAYAR VIRÜSU
Semih Bilgen

KÖYLÜLERİ NİÇİN ÖLDÜRMELİYİZ/ŞİİR
Şükrü Erbaş

SON GELİŞMELERİN İŞİĞINDA
1402'LİKLER SORUNU
Dr. Haldun Özen

KARIKATÜRLERİYLE: Nezih Danyal, Suat-Bülent

Okuyucunun BİLİM ve SANAT'ı 9. Yılında

Varlık Özmenek

**"Doğru olmaya söz verebilirim ama,
tarafsız olmaya söz veremem."**

GOETHE

Türkiye'de çoğu gazete ve dergi yayın yaşamına adım atarken okuyucularına ciddi ciddi, olaylar karşısında "tarafsız kalacaklarına" söz verirler.

O gün bugündür de, basın-yayın yaşamında doğrular güme gider.

Eski başlığın altına şöyle yazılırdı:

Günlük Müstakil (Bağımsız) Tarafsız Siyasi Gazete Anlamsız ve içteniksizdi; kalktı. Hükmünü şimdii sessizlikte icra ediyor.

Aşında, ayinesi iştir kişinin lâfa bakılmaz'dır.

Bir yayın organının bağımsızlığı, doğru ve güvenilir olmasının temel ölçütüdür. Ayrıca hangi tür gazete dergi olursa olsun, siyasi, sanat, kültür... kendine göre bir doğrusu varsa mutlaka da taraflıdır.

Doğru'yu tekeline alıp, "tarafsızım" demek garabeti yeryüzünde sayılı ülkelerde kalmış olmalıdır. Türkiye'de de, geleneksel yönetim felsefesi olsun, bu felsefenin biçimlendirip şartlandırdığı yaşamın her alanında karşınıza çıkan ideolojik tutum olsun, böylesine bir "tarafsızlık" kafasıyla doğruya bulduğu sanagelmiştir.

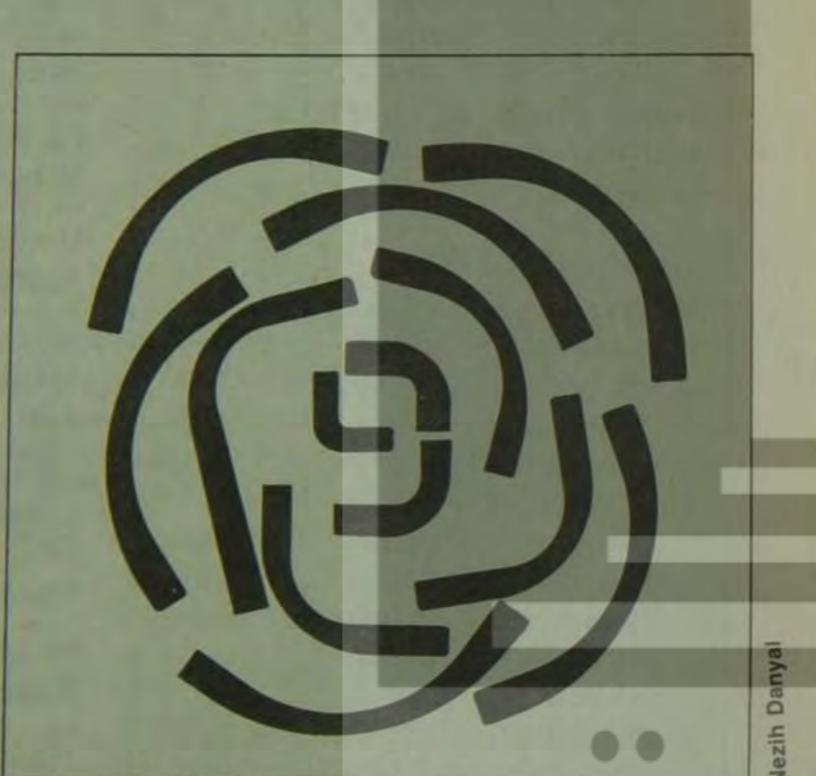
Once bağımsızlık. Nedir bağımsızlık?

Uluslararası planda, ulusal çıkarlara bağlı ve bağımlı iseniz bağımsızsınız demektir. Ulusal çıkarlar da halkın çıkarlarıdır.

Ülke yönetiminde, halka, topluma bağımlı olduğunuz ölçüde demokratınız. Emekçi halkın değil de, bir avuç sınıf ve zümrenin çıkarlarına ilmikliyiniz ne kadar "tarafsızım", "bağımsızım" deseniz boş.

Konumuz basın-yayın yaşamı ise doğruya önce taraflı olarak varabileceğini hiç değilse denemek gerek.

Bir gazetenin ya da derginin bağımsız olabilmesi

in o'nun okuyucuya bağlı ve bağımlı olması gereklidir. Nasıl ki, uluslararası planda bağımsız olmanın koşulu ulusal çıkarlara bağımlılık ise nasıl ki demokrat olabilmenin koşulu topluma bağımlılık ise yayın organlarının bağımsızlığının tek ve inanılır ölçütü okuyucuya bağımlılıktır; yani taraflıktır.

Okuyucu kimdir?

Halk ve bu bütünlükte çalışan insanlar... Yani işçiler, memurlar, gençler, aydınlar, öğretmenler, serbest çalışanlar, köylüler, esnaf ve çiftçiler... Bu okuyucu denizinin bir avuç körfezi de irili ufaklı iş adamları dünyasıdır. Basın özellikle son on yıldır taraflı bir biçimde bu sonuncunun "irili" bölümne bağımlı hale gelmiştir. Okuyucuya yani bağımsızlığını tam ters bir yön. Bunun doğal sonucu olarak da, haber ve bilgi dolaşımı tablosu bağımlı olunan taraf lehine ve ideolojisine çark etmiştir; okuyucu denizinin aleyhine dönmüştür.

Tirajların 2,5 milyon dolayında dondurma gibi kalmasının maddi ve temel nedeni budur. Eğer bu doğru ise buraya taraflı yani gerçek bir düşünce biçimile geldiğimizi de kabul edelim.

Elimizde bulunan 1986 yılı rakamlarına göre, günlük büyük gazetelerin toplam gelirleri içinde ilan-reklam gelirleri yüzde 30'lar-50'ler dolayındadır. Yayınlıklarında reklam kaynağının çıkarlarına bağımlılık esas, okuyucunun çıkarlarını gözetmek ise eski sözle tefferruatır.

Bu öylesine acımasız bir bağımlılık ilişkisini pekiştirmiştir ki, baktınız Hürriyet gazetesinin patronu Erol Simavi 5 Mayıs 1988 günde Emin Çölaşan'ın, "reklam geliri olmasa yaşayamaz mı gazeteler?" sorusuna ne yanıt veriyor:

"- Yaşayamaz. Mümkün değildir...."

Bu, şu demektir: Radyolarda televizyonlarda okuyucu kitlelerine, "Hürriyet Büyük Gazete" diye reklam edilen gazete kesin bir şekilde reklama bağımlıdır. Büyük olan reklamdır.

Simavi'nin yanıtı mükemmel oranda açık kalplidir ama, içinde taşıdığı doğru, çatallı ve çetrefilli bir konudur.

Dogrudur; durum böyledir ama, bu işin içinde bir sakathık yok mudur? Doğrusu, okuyucu olmadan gazetenin yaşamı mümkün olmamalıdır. Yani hakim bağımlılık okuyucudan yana olmalıdır. Yaşamanız reklama bağlıysa, reklamın kaynağına bağımlısınız demektir; hem de feci biçimde. Hem ekonomik olarak hem de ideolojik olarak.

Bu ifili durumda okuyucu kitlesi, güdümlendirilecek, parası çekilecek sağlamal işlemi görür.

Türkiye'de, basın, okuyucudan tehlikeli bir biçimde kopma süreci yaşamaktadır. Hatta karşı hale gelmektedir.

Bilir misiniz ki, örneğin cezaevlerindeki yüzlerce, binlerce okuyucu, yıllardan beri, günlük gazetelerin kendilerine gereğince iletildiğinden, ya da günün geç saatlerinde verildiğinden şikayetçidirler. Bu uygulamayı işkence sayacak kadar olgun ve çağdaşlıklar ama gazetelerden hiçbir bu okuyucunun bu uygur talebini, bırakın manşete çıkarmak, tek sütun haber yapmamıştır. Çünkü reklam kaynağının ideolojisi okuyucuya "vatan haini" görmektedir.

Okuyucudan kopukluk bu denli tehlikeli boyuttadır.

400 lira verip, haklı olarak gazeteyi erken saatte okumak istiyor hapiste okuyucu.

Ama gazeteler ne yapıyor?

Asgari uygur talepleri arasında, bu gazetelerin erken satın alınıp okunması da bulunan cezaevi tutuklularının açlık grevi, 'anarşik' ve 'şiddet' eylemlerinden sayılıp, okuyucuya şamar atılmaktadır.

Yine de, Türkiye'nin çarpık-çarpuk iletişim haritasında 2,5 milyon dolayında okuyucu varsa, her-

halde bu onların doğrulara olmayana ergi yöntemiyle ulaşma çaresizliklerinin sonucudur demek gerekiyor.

Doğrulu söyleyen dokuz köyden kovarlar ama yine de kendimize 'köye dön' çağrı çkartıp, sunu söyleyelim:

Bu tehlikenin adı ve sanı tekelleşmedir!

Türkiye'nin ekonomik, siyasal, toplumsal, hukuksal, kültürel yaşamını tepeden tırnağa hala pamu gibi atan hastalık...

S özünü ettigimiz tehlike, son dönemde okuyucuya bağımlı, yani okuyucuya sattığıyla varlığını sürdürmeye çalışan "fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür" yayıncılığı boğmaya yinelmiştir.

AT'a girecek Türkiye'de halen bu alanda 2000 yıla varan hapis cezalarıyla 25 yazıtları müdürü hapis yataktadır.

Türkiye'nin demokratik kültürel yayıncılık alanı, engeller, baskilar, tehditler, tehlikeler, zorluklar,çiler dünyasıdır.

Ne kadar da halkın içinde bulunduğu duruma benzıyor değil mi?..

Öykümüzü, hep birlikte yaşadığımız somut bir örnekle anlatmayı südürelim.

Sevgili Bilim ve Sanat okuyucuları, derginin sahipleri

Sizin dünyانız, bu alanın dünyası, derginizin dünyası...

8. yılını tamamlayıp, 9. yılına başlarken, Eylül ve Ekim aylarının boşluğuyla üzgünüz; birlikte paylaşıyoruz.

Biliyorsunuz Türkiye'nin iki dağıtım tekeli 1983, 1985 yıllarında bayilere gönderdikleri 'gizli' genelgelerini 1987'nin Haziran'ında yinelediler ve Bilim ve Sanat'ın dağıtıp, satılmasını yasakladılar. Bunun üzerine dergiyi Hür Dağıtım tekeline vermek zorunda kaldı; hem de ne kayıtla! İadeleri de satın almak kaydıyla. İllerleyen aylarda, nasıl olsa iadeyi bize satacakları için, bir çok bayide paket açılmadığını açtırmadığını duyduk. Bu açıkça Bilim ve Sanat'ı batıtmak eylemiydi. Geçen yılın Şubat ayından bu yana sizlere durumu aktarmaya çalıştık. İstedik ki, derginin sahipleri durumu bilsin, ona göre yaratıcı önlemi alınsın.

O tarihten bu yana bizlere gönderdiğiniz tomurla mektup önemde. Bir kaç tanesinden alıntı yapma izin verin.

Caziantep'ten Celal Deniz:

"- Şubat sayısını aldım. Gece uykum kaçtı. Sabah çıkışmaz bir ölü gibiydi zaman. Sabah ilk işim Bilim ve Sanat'ın son durumunu karıma anlatmak oldu. Daha sonra bir arkadaşma gittik. O da aynı yazıyı okumuştu. Öfkesi kabina sızmaz bir civa idi. Konuştuk, tartıştık. Karar verdik. Abone olup, abone bulacağız. Önce ilk çevremizden başlamamız gerektiğini düşündük..." (3 Şubat 1988)

Tomarla mektuba bir örnek de F. Almanya'dan Hüseyin Akdemir'den:

"Sevgili Bilim ve Sanat,
Şöyle diyorsun bana: 'İş yine sana düşüyor sevgili okuyucu. Ya dergini yaşatacaksın, ya da kapatacaksın!' Bu son kelimen beni çok üzdü. Yazmamalıydım bunu, öyle dememeliydim. 'Ya yaşatacaksın, ya da Yaşa ta cak sin!' dememeliydim.

Yedi yıldan fazladır bana verdiklerini unutup nankörlük mü yapacağım. Gün geldi bana umut, gün geldi şevk, yaşama hırsı, mücadele hırsı ve gün geldi bana direnmesini öğrettin. (öğretiklerinin illestesi uzaaaar gider.)

Öyleyse şimdil tam sırasıdır dayanışmanın dhyoruz. Seni yaşatmak, bizlerin senin okuyucularının, senin 'sahiplerinin' (Sen bize öyle dıyorsun, bu da bize gurur veriyor. Sağolasın) boyun borcu ve en kutsal görevi olmalıdır... Sevgili Bilim ve Sanat, seni yaşatmak için açılan kampanyaya ben de 500 mark göndererek katkıda bulunmak istiyorum. Çok sevinçliyim. (Bir de gitarım var ama, onunla şu bir türlü güneşli doğmayan ülkede, güneşli Türkiye'mizin türkülerini çalıp söyleyorum.) 14 Mart 1988

Bize direnme gücünü işte adını bu mektuptan ögrendiğimiz aydınlik simgesi bu okuyucular verdi.

Sadece Bilim ve Sanat'ı değil, demokrasiyi, özgürlüğü, bilimi, emek değerlerinden yana ulusal ve evrensel kültür değerlerini savunan tüm diğer dergileri de bu okuyucu ayakta tutuyor; yaşıyor.

İçerinden biri olarak, tekeli anlayışın Bilim ve Sanat'ı boğma ve batırma eyleminin somut faturasını bilgilerinize sunuyorum.

Eylül 1987'den başlayıp Kasım 1988'e kadar süren süre içinde Bilim ve Sanat'ı Hürriyet Holding dağıttı. Yalnız Eylül 1988 ve Ekim 1988 ayları kağıt yokluğu nedeniyle çıkarılamadı. Böylece Hürriyet Holding on üç sayışı dağıtmış oldu.

Sonuç şöyle:
On üç ayda Bilim ve Sanat dergisi Hürriyet Holding eliyle 30513 adet sattı. Bu miktarın 12147 adetinin birim fiyatı 500 TL., geriye kalan 18366 adetinin birim fiyatı 1000 TL.'dir.

30513 derginin toplam satış tutarı 24 milyon 439 bin 500 TL olup, bunun ancak 5 milyon 150 bin lirası Bilim ve Sanat'a ödenmiştir. Geriye kalan 19 milyon 289 bin 500 lirası Hürriyet Holding'in kasasına girmiştir. İşin bir yanı bu.

İkinci yanı da şöyle:
Hürriyet Holding'le dağıtım payı % 40 olmak üzere çalışıyordu. Eğer satılan dergi gelirlerinin % 40'i Hürriyet Holding'de kalacak şekilde işlemler yürüseydi Bilim ve Sanat'a 5 milyon 150 bin lira yerine 14 milyon 663 bin 700 lira ödenmesi gerekiyordu. Aradaki fark ne olmuştur biliyor musunuz? O fark,

yani 9 milyon 513 bin 700 lira, dağıtım tekelinin dergiye dayattığı, daha doğrusu 'aksi takdirde seni bayilere yaklaşır' kaydıyla mecbur ettiği 'satış şartı' gibi gerekçelerle Bilim ve Sanat'a ödenmiyordu.

Ayrıca iade riski olarak ve izleyen ayın satış şartını muhtemel bir meblağ üzerinden bir ay önceden kesmeleri sonucu her ay 1-1,7 milyon TL. arasında bir miktar sürekli bloke ediliyordu. Bunun 13 aylık yasal faizi de Hürriyet Holding'in kasasında kahiyordu.

Türkiye'de abone dışında beş bin satan dergiyi 'iaderleri sana satarım' şartıyla kaz kanadına al; satışlı iki binlere indirip, aradaki farkı dergiye sat... Bu nın adı da hür yayıncılık!..

45 yıllık gazeteci, yazar Aziz Nesin ustaya biz para ödeyeceğimize, o bize 10 bin lira gönderip abone oluyor. Dergi böyle ve şöyle yaşıyor:

İstanbul-Şişli'den Özer Berkay şunları yazıyor:
"Abone kampanyanızı bir görev olarak destekliyorum. Ancak bir tanığına hiç okumadığı bir dergiyi almasını tavsiye bana zor geliyor. Onun yerine aşağıda sunacağım İki arkadaşımın adresine 6 aylık abone bedelini yolluyorum. Ne yapamı sigara-dan keseriz. Şişli-Taksim arasını yürürem; İki üç ay çay içmem. Size borcum bunlarla ödenmez..." (4 Şubat 1988)

Bu bizim dünyamız.

Ya o dünya!

Ne serbest piyasa ekonomisi, ne liberallik.

Kepazelik!

On üç ay boyunca dağıtım tekeli 24 milyonluk cirodan 19 milyonu cebe indirsin, sana 5 milyon versin!... bu 5 milyonun içinde kağıt, kira, elektrik, telefon, dízgi, baskı ve nice giderler...

Olacak iş midir?

Ama olmuştur. Derginin sahibi okuyucu, dışinden tırağından eksiltip dergisini yaşıtmıştır. Ancak daha ne kadar yaşatacaktır.

Sevgili Okuyucu,

Hürriyet Holding Tekelinden çekildik. Gazete ve dergi satan, çoğunuñ mülkiyeti belediyelere ait olan büfeleri giremiyoruz. Sadece 'ben satarım' diyen kitapçılara girebiliyoruz, Bir de senin adresine.

Sizlerden ve sekiz yılda sayıları iki bine ulaşan yazarlarımızdan 'dayanalım, yaşatalım' mesajları geliyor.

Desteğiniz ve eleştiriñizi eksik etmemek kaydıyla, biz bize düşeni yapmaya hazırız.

Abone olalım, abone bulalım.

Yeni okuyucu yeni sahip demektir. Sahibimizi cogaltalım.

Derginizin 9. yılina başlarken, yeni yılın dünyamıza, ve ülkemize, tekellere değil de, sizlere esenlikler aydınlıklar getirmesini diliyoruz.

Sevgiyle, dostlukla.

Türkiye-AT ilişkileri ve İşçi Hakları

Yıldırım Koç

Avrupa Topluluğu ülkelerinde işçi sınıfı sömürülmektedir. Ancak işçi sınıfının örgütlü gücü ve mücadele bir yandan, gelişmiş kapitalizmin ileri teknolojisi diğer yandan, ücretlerin göreli yüksekliğini ve çalışma sürelerinin göreli azlığını sağlamıştır. İsviçre Birlik Bankası tarafından yapılan bir araştırmaya göre, 1985 yılında İstanbul'da ücretler AT ülkelerindeki düzeyin beşte biri ile altıda biri dolayındadır.

Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na tam üyelik için yaptığı başvuru ve bu konuda hükümetin gösterdiği çaba, ülkemizde gündemin önemli maddelarından birini oluşturuyor. Bu üyeliğin gerçekleşmesinin önkosullarından biri ise, ülkemizde Avrupa ölçütleriyle demokrasinin uygulanmasıdır. Demokrasının en önemli unsuru ve göstergesi ise işçi haklarıdır. Bu kişi yazısında önce bu konudaki uluslararası standartlara ve Avrupa Topluluğu ülkelerindeki duruma denilecek, daha sonra da bu konudaki Türkiye uygulamaları çerçevesinde, tam üyelik başvurusu değerlendirilecektir.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 1919 yılında kurulduğunda, günün koşullarında uluslararası düzeyde asgari müsterekleri saptamış ve zaman içinde bu asgari müstereklerin artmasını sağladığı ana arena olmuştur. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Anayasası, Philadelphia Bildirgesi, Sözleşmeleri ve Tavsiye Kararları, bu nitelikteki belgelerdir.

ILO belgeleri dışında çeşitli uluslararası belgelerde de işçi haklarının bütün ülkelerce kabul edilen asgari düzeyleri belirlenmektedir. Bugün sendikaların, GATT'in haksız rekabeti önleyici önlemleri arasında işçi hakları ihlallerinin de katılması istemeleri bu çabanın bir parçasıdır.

Ülkeler, ILO Sözleşmelerini onayladıkları taktirde, bu belgeleri iç mevzuatlarının bir parçası haline getirirler ve bunlara uymakla yükümlüdürler.

ILO ve benzeri kuruluşların belgelerinin ortak özelliği, uluslararası düzeyde işçi haklarının asgari sınırlarını belirlemeleridir. Avrupa Topluluğu'nda ise durum oldukça farklıdır. Avrupa Topluluğu gelecekte

Avrupa Birleşik Devletleri'ni oluşturmaktadır. 1992 yılına kadar gümrük duvarları kaldırılacak, işgücünün, mal ve hizmetlerin tümüyle serbest dolaşımı gerçekleşecektir. Avrupa Topluluğu ülkeleri, mevzuatları arasındaki uyumsuzlukları giderme ve tek bir ülkenin tek mevzuatını yaratma sürecini yaşıyor.

İşçi hakları konusunda bu süreç nasıl işleyecektir?

ILO ve benzeri kuruluşlarda görülen asgari müsterek mantığı mı geçerli olacaktır?

Hayır.

Tam tersine, işçi hakları konusunda ve mevzuatın uyumlulastırılması sürecinde geçerli olacak mantık, en ileri hakların yaygınlaştırılmasıdır. Avrupa Topluluğu ülkelerinin her birinde işçi hakları konusundaki en ileri uygulamalar bir süreç içinde Avrupa Birleşik Devletleri'nde yaygınlaşacak ve genelleşecektir.

Avrupa Topluluğu'na tam üyelik için başvuran Türkiye'nin karşısındaki en büyük engellerden biri ILO standartları ile AT standartları arasındaki bu temel faktır.

Türkiye, üyesi bulunduğu ILO'nun, uluslararası düzeyde asgari müsterekleri oluşturan ilkelerini bile ihlal etmektedir ve bu nedenle her yıl ILO Genel Konferansında terletilmektedir. Uluslararası düzeyde asgari müstereklere bile saygı göstermeye bir ülkenin Avrupa Topluluğu ülkelerinin en geniş haklarının yaygınlığı ortama uyum sağlayabilmesi o kadar kolay değildir.

B. AVRUPA TOPLULUĞU ÜLKELERİNDE TEMEL İŞÇİ HAKLARI

İşçi haklarının en önemlileri, örgütlenme, toplu pazarlık ve grev hakları

dir. Bu haklarla verilecek mücadeleler sonucunda, ücretler, çalışma süreleri, iş güvencesi, yönetime katılma, işçi sağlığı ve iş güvenliği, sosyal güvenlik ve sosyal devlet alanlarında belirli haklar elde edilir.

Avrupa Topluluğu ülkelerinde örgütlenme özgürlüğü son derece geniştir. Türkiye'nin henüz onaylamadığı ILO'nun 87 sayılı Örgütlenme Özgürlüğü ve Bu Hakkin Korunması Konusundaki Sözleşmesi 12 ülke tarafından da onaylanmıştır. Uygulamada işçi statüsünde çalıştırılanların örgütlenme özgürlüğü konusunda bir kısıtlama yoktur. İşçi sınıfının "memur" statüsünde istihdam edilen kesimleri de örgütlenme özgürlüğine sahiptir. Danimarka, Federal Almanya, Lüksemburg ve İngiltere'de silahlı kuvvetler mensupları, Belçika, Danimarka, Fransa, Federal Almanya, İrlanda, Lüksemburg, Hollanda ve İngiltere'de ise polisler örgütlenme özgürlüğine sahiptir.

Avrupa Topluluğu ülkelerinde sendikaların siyasal faaliyetleri konusunda Türkiye'deki türden yasaklama ve kısıtlamalar yoktur. Sendikaların siyasal partilerle ilişkilerinin biçimini ve düzeyini de kendi tüzüklerince düzenler.

Bu özgürlük ortamında Avrupa Topluluğu ülkelerinde sendikalar güçlendir ve toplumsal-siyasal gelişmeleri önemli ölçüde etkiler ve hatta yönlendirir.

Avrupa Topluluğu ülkelerinde toplu pazarlık ve grev hakları da, bu hakların işçilerin hak ve özgürlüklerini koruyup geliştirmede etkili bir araç

olarak kullanılmalarını sağlayacak kadar genişir.

Avrupa Topluluğu ülkelerinde işçi sınıfı sömürülmektedir. Ancak işçi sınıfının örgütlü gücü ve mücadele bir yandan, gelişmiş kapitalizmin ileri teknolojisi diğer yandan, ücretlerin göreli yükseliğini ve çalışma sürelerinin göreli azlığını sağlamıştır. İsviçre Birlik Bankası tarafından yapılan bir araştırmaya göre, 1985 yılında İstanbul'da ücretler AT ülkelerindeki düzeyin beşte biri ile altında biri dolaşıdır⁽¹⁾. Uluslararası Metal İşçileri Federasyonu tarafından 1988 yılında yapılan bir araştırmaya göre ise, demir-çelik endüstrisinde çalışan bir işçinin 51 ekran renkli bir televizyon satın alabilmesi için Fransa'da 147 saat, Federal Almanya'da 98 saat, İngiltere'de 50 saat ve İtalya'da 130 saat çalışması yeterlidir⁽²⁾. Türkiye'de bu süre, iyimser bir tahminle, yaklaşık 1500 saatdir.

Ücretler konusunda Avrupa Topluluğu ülkeleri ile Türkiye arasındaki düzey farkı, çalışma sürelerinde, iş güvencesinde, yönetime katılmada, işçi sağlığında ve sosyal güvenlikte de geçerlidir. Devletin sosyal retah harcamalarında da köklü anlayış ve yaklaşım farklıları ve harcama düzeyleri arasında uçurumlar vardır.

C. AVRUPA SERMAYESİNİN TUTUMU

Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na tam üyelik başvurusu konusunda Av-

rupa sermayesinin gönülsüzlüğü neden kaynaklanmaktadır.

Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu ile arasındaki Ankara Antlaşması 1963 yılında, Avrupa ülkelerinde işsizliğin en alt düzeye olduğu bir dönemde imzalandı. Avrupa sermayesinin amacı, işsizliğin azalmasının ücret düzeyini artırıcı etkisini Türkiye'den gelecek işgücü ile silmek ve Türkiye'yi rahatça pazar olarak kullanabilmekti. Daha sonraki yıllarda Türkiye'den Avrupa ülkelerine akan işgücü bu işlevini önemli ölçüde yerine getirdi.

Bugün bu gereksinim temelden değişmiştir.

Avrupa'ya akan işgücümüz hızla bilinçlendi, sendikalara üye oldu ve hızla pahalılıkla, 1970'li yıllarda yaşayan farklı nitelikteki ekonomik bunalım ise, Türkiye gibi ülkelerin ucuz işgücü kaynağı olarak önemini artırdı. Çevreci hareketlerden kurtulma çabası da Türkiye gibi ülkelerde yatırım eğilimini güçlendirdi. Uluslararası Para Fonu gibi kuruluşlar aracılığıyla verilen talimatlarla, Türkiye gibi ülkelerde (çeşitli ekonomik, toplumsal ve siyasal yollardan) iş gücü maliyeti düşüdü. İşgücü maliyetinin istenilen düzeye indirilebilmesi için ise demokratik hak ve özgürlükler ve onların en önemli unsuru olan sendikal haklar yok edildi.

Avrupa sermayesinin,

(1) doğrudan yatırım yaparak düşük işgücü maliyetlerinden yararlanabilmesi ve çevre koruma önlemlerinin giderlerinden kurtulabilmesi,

(2) Avrupa işçi sınıfı (fabrikaları bu ülkelere taşımakla tehdit edip), geri adım atmaya zorlayabilmesi,

(3) yerli sermayedarlara düşük işgücü maliyetleri sayesinde düşük maliyetlerle ürettirilen malları ithal edebilmesi için,

Türkiye'de ve benzeri ülkelerde demokratik hak ve özgürlükleri yok ettirmesi gerekiyordu ve etti.

Türkiye, Avrupa Topluluğu'na girecek kadar demokratikleşirse, Türkiye'de işgücü maliyetleri artacak ve Avrupa sermayesi için Türkiye'nin eski çekiciliği kalmayacaktır. Avrupa sermayesinin Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na girmesi karşısındaki olumsuz tavrinin değişmesi, ancak Türkiye'nin demokratikleşmesiyle mümkünür. Türkiye'de demokratik hak ve özgürlükler olmadığı ve böylece Avrupa sermayesi için yoğun sömürüler olaklıları bulunduğu

sürece, Avrupa sermayesi Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na girmesine kesinlikle izin vermeyecektir. Yunanistan, Portekiz ve İspanya'nın Avrupa Topluluğu'na ancak kendi özgürleriyle demokratikleşme sürecinde önemli adımlar atmalarından sonra girebilmelerinin önemli nedenlerinden biri de budur.

D. AVRUPA İŞÇİLERİNİN TUTUMU

Avrupa İşçilerinin Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na üyeliği konusundaki tutumu da (sermayeninkinden temelden farklı ve karşı nedenlerle) demokratise dayanmaktadır.

Türkiye'li İşçiler 1960'lı yıllarda Avrupa ülkelerinde işçi ücretlerinin yükseltilmesine karşı bir silah olarak kullanıldılar. Avrupa İşçileri ve sendikaları, ucuz işgücü kaynağı olarak görev yapacak bir Türkiye'nin Avrupa sermayesini karşısında kendi durumlarını kötüleştireceğini çok iyi bilmektedir. Bu nedenle, işçi ücretlerinin ve işçilik maliyetlerinin düşük ve sendikal hak ve özgürlüklerin geri olduğu bir Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na katılımının Avrupa'da genel ücret düzeyini olumsuz etkileyeceğinin farkındadır.

Avrupa sendikaları, bugün dünyanın küçüldüğünün ve dünyanın bir bölgesinde ihlal edilen işçi haklarının dünyadan her tarafında işçilere zarar verdiği bilincindedir. Avrupa Topluluğu'na tam üyelik için başvurmuş bir Türkiye ise onları daha da yakından ilgilendirmektedir.

Bugün Avrupa'nın 21 ülkesinden 36 örgütün üye olduğu ve 43 milyon işçi temsil eden Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ETUC), Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na üyeliği konusunda "demokrasi ve sendikal hak ve özgürlükler" koşullarını getirmektedir. Bugünkü sendikacılık hareketinin toplumsal ve siyasal gelişmeleri belirleme gücü henüz yoktur ama Avrupa işçi sınıfı bu güce sahiptir. Bu nedenle, Avrupa işçi sınıfının örgütlü gücü olan Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'nun bu konudaki tavrı, Türkiye'nin üyelik başvurusunun sonucunu etkileyebilecek önemdedir.

Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'nun 9-13 Mayıs 1988 günleri Stokholm'de toplanan 6. Genel Kurulunda Türkiye ile ilgili olarak kabul edilen kararda şu cümleler yer almaktadır:

"Stokholm'de toplanan ASK Altinci Kongresi...

"Türkiye'de herkes için temel özgürlükler sağlanmadığı sürece, Türkiye'de demokratikleşme gecidiği sürece, Avrupa sermayesi Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na girmesine izin vermeyecek; çünkü, demokratikleşmemiş ve düşük ücretli Türkiye'ye gereksinimi sürüyor.

Avrupa işçi sınıfı ise demokratikleşmemiş bir Türkiye'yi Avrupa Topluluğu'na sokmamaya kararlı ve bunu gerçekleştirebilecek güç sahip.

Türkiye'de ise hakim sınıflar ve siyasal iktidar henüz 1982 Anayasasının ve 2821 sayılı Sendikalar Yasası ve 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasası'nın getirdiği demir çemberi işçi sınıfının etrafında tutmak istiyor. Bu kısıtlamalar ILO'nun uluslararası düzeyde belirlendiği asgari müsterekleri bile ihlal ederken, Türkiye'nin, her ülkedeki en ileri hakların yaygınlaşacağı Avrupa Birleşik Devletleri yapısında yer alması olanaksızdır.

Bu durum Türkiye işçi sınıfına ve ülkemizdeki ilerici-demokrat güçlere büyük görevler yüklemektedir. "Avrupa Topluluğu'na girelim de demokratikleşelim ve askeri darbeleri önyeleyelim" mantığı geçerli değildir. Ülkemizde kendi özgürlümüzle demokratikleşmeden Avrupa Topluluğu'na üyelik başvurusunun kabul görmeyeceği açıklıdır. Demokratikleşme için bugünkü anti-demokrat yapı ile Avrupa Topluluğu'na girilebileceği inancı ve umudu, kanımcı, yanlışdır ve gerçekleşmesi olanaksız bir hayaldır.

İnsan haklarına ve sendikal hak ve özgürlüklerine saygı gösteren uluslararası belgelerin, Avrupa Topluluğu ülkelerine hoş görünme amacıyla Türkiye Cumhuriyeti tarafından onaylanması yeterli değildir. Avrupa işçi sınıfının baskısı ve gücü sayesinde onaylatılan bu belgelerde içeren hakların kullanılabilmesi için ülkemizde işçi sınıfımızın ve demokrasi yanlısı diğer tüm güçlerin ayrıca mücadele vermesi gerekmektedir. Bu hakları içeren belgeleri onaylatmayı Avrupa işçi sınıfı sağlayabilir ama, uygulama ve uygulanmadığı durumlarda durumu teşhir etme görevi bizlere düşmektedir.

E. SONUÇ

Avrupa sermayesinin işgücü maliyetlerinin düşük ve demokrasının sınırlarının çok dar olduğu bir Türkiye'ye gereksinimi var. Ancak Avrupa işçi sınıfının gücü ve uluslararası siyasal

AET Milliyetler Mozayığının temsilcileri

1989'a Girerken:

Demokratik Gelişmemizin Toplumsal Temelleri

Alpaslan Işıklı

Türkiye'nin toplumsal yaşamının yıllardır sürüp gelen bazı özgün çizgiler var. Her şeyi yukarılardan, kendi dışımızdaki bir yerlerden bekleyen bir toplum oluşumuz, belirgin özelliklerimizden biri olmalı. Son yıllarda kendi kendimize en çok eleştirdiğimiz yanımızdan biri de galiba bu. Dolayısıyla, bu özelliğimizin veya zaafımızın biiincine vardıkça, bundan sırılma yoluna girdiğimizi de tahmin edebiliriz. Geride bıraktığımız 1988 yılina bu açıdan baktığımızda üzerinde durmaya değer bazı yanlar görmemiz olası.

YUKARILarda BİR YERLER...

Kuşkusuz, her şeyi yukarılarda bir yerlerden bekleme alışkanlığının pek de boşuna oluşturduğu söylenenmez. Bu nın bazı tarihsel nedenleri var. Demokrasi bile yukarılardaki bazlarının eliyle gelmiş. Geniş tabanlı bir kitle sel savasından çok, köklerini Batı'ya da yayma olanağını bulmuş aydın kadroların öncü rolü ağır basmış. Bu çerçevede sendikacılık, demokrasının oluşumuna katkıda bulunan, temel olan ve gerçek içeriğine kavuşturmasında rol oynayan belirleyici bir unsur olmuş. Buna karşılık, demokrasi yolunda atılan her adımdan sonra sendikacılıkta da bir canlanma görülmeli.

Toplumun ortak sorunlarının çözümünde güven duyulan yukarılardaki bir yerler denildiğinde, bunun bir zamanlar padişahlık kurumuya somut-

laştığı söylenebilir. Cumhuriyetin ilk yıllarda ise "Biz uyurduk, o bizleri beklerdi" türünden şiirlerde de ifadesini bulduğu üzere, bazı büyük tarihi kişiliklere olağanüstü bir rol tanıma dönemi başlamış. Daha sonraları, kıratin üstünde düşünülen veya masal kahramanı Karaoğlan'ın adıyla anılan karizmatik politik liderler, aynı çizginin uzantısı olan simgeleri oluşturmuşlardır. Bir bakıma, 27 Mayıs ile birlikte üniversite hocalarının kazandıkları (çok kısa sürmüştür) etkin politik roluñ veya, yasalar nasıl çıkarsa çıksın, bunları günün birinde düzeltcecek olan bir Anayasa Mahkemesinin bulunduğu yolundaki rahatlık verici düşüncenin gerisinde de sorunlarımızın çözümünü kendi etki alanımızın dışındaki bir otoriteye havale etme eğilimini, bir ölçüdede olsa, yattığı söylenebilir.

12 EYLÜL DERSLERİ

Celişkili bir sonuç olarak, 12 Eylül'den bu yana meydana gelen gelişmelerin, halkın asıl kurtarıcısının kendisi olabileceğii, dolayısıyla her birimizin sorumluluklarına daha büyük bir özenle ve bilinçle sahip çıkmamız gereği yolunda etkiler uyandırmış olması beklenemelidir. 12 Eylül sonrası gelişmelerin, halkın geleneksel olarak umut bağladığı kurumları, kavruları... birbirini ardından hızla aşındırmış olması böyle bir sonucu tahrif etmiş olabilir. Bugüne kadar umut beslediğimiz unsurların teker teker çökertildiğini görmek, gerçek umut

kaynağına, yani kendi demokratik gücüne dönmek eğilimimizi kamçılayabilir.

12 Eylül sonrasının en belirgin özelliklerinden biri, Atatürk zamanında temelleri atılmış pek çok kurum ve kuruluşun varlığına son verilirken, bazı ünlü Atatürkünlere "Ben Atatürk değilim" dedirtecek ölçüde bir sözde Atatürkçülük kampanyasının sürdürümüş olmasıdır. Öte yandan, Türkiye'de geleneksel olarak ilerlemenin ve özgürlüğmenin sembolü olarak kabul gören ordu imajında da büyük değişimler olmuştur. 27 Mayıs'da özgürlük sembolu olarak alkışlanan tanklar, 12 Mart'tan ve özellikle 12 Eylül'den sonra, sağlıklı bir demokrasi için asla sokaklara dökülmemesi gereken ve ancak gölige etmedikleri ölçüde demokrasiye en büyük ihsanda bulunmaları mümkün olabilen unsurlar olarak görülmeye başlanmıştır.

Halkın aktif desteğini göremeyen bazı politik liderlerin etkin olabilecekleri için, şu veya bu ölçüde karizmatik kişiliğe sahip olmalarının asla yeterli olmadığını görmesi, yalnızca karizmaya bel bağlama döneminin kapanması yolunda önemli bir etken olarak belirmiştir.

Yargı bağımsızlığının yediği darbe ve yargı kararları karşısında sergilenen vurdumduymazlık, siyasal iktidarın karakter ve özelliklerinden bağımsız olarak, yalnızca bazı yüksek yargı organlarının eliyle sağlanabilecek şeylerin sınırlılığını ortaya koymustur. Üniversitelerin bir çırıpta YÖK edilebilmek olası ve adeta moda ha-

line gelmiş olan aydın dönemlikleri, bilim adamlarının veya genel olarak aydınların, eskiden olduğu gibi birer kurtarıcı değil, bizatihî kendileri kurtarılmaya muhtaç yaratıklar gibi görülmelerine neden olmuştur.

"DEVLET BABA KAZIK ATAR MI?"

Bu arada, devlet kavramıyla ilgili olarak büyük değişiklikler olmuştur. Devletin sınıflarüstü bir hak dağıticısı olmadığı, buna karşılık, toplumdaki sınıflararası güç ilişkisinin bir ürünü olduğunu anlaşılmıştır. Bu arada, devlete baba dersek bizi döver" demekle kalmamış, bunun böyle olduğunu ısrarla sergileyen bir icraat ortaya koymuştur. Bankerzedelere ek olarak geride bıraktığımız 1988'in birer ürünü olarak yaratılan süper emeklizeler olayı, bu durumun önemli kanatlarından birini daha teşkil etmiştir. Bu satırların yazıldığı 30 Aralık gündünde Ülkemizin en çok satan gazetelerinden biri olan Sabah "Devlet baba kazık atar mı?" diye manşet atarak süper emeklizelerin feryadına tercuman olmaktadır. Oysa, iktidardaki başbakan bu konuda çok açık davranmıştır. Buna rağmen, devlete güvenerek oynanan bankercilik kumardan sonra, bir kısım yurttaşların, ellerindeki avuçlarındaki değerleri nakde tahvil ederek borçlanmak suretiyle süper emeklilik macerasına girmiştir. Halkın aktif desteğini göremeyen bazı politik liderlerin etkin olabilecekleri için, şu veya bu ölçüde karizmatik kişiliğe sahip olmalarının asla yeterli olmadığını görmesi, yalnızca karizmaya bel bağlama döneminin kapanması yolunda önemli bir etken olarak belirmiştir.

1988 yılında, temsil ettileri devlet anlayışının anlaşılmaması yolunda, hükümet edenlerin sergiledikleri bir diğer örnek de sözleşmeli personel konusunda ortaya çıkmıştır. Süper emeklilik gibi, bu konu ile ilgili yasanın da Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiş olması, günü kurtarmak endişesiyle gecekondu yapar gibi kanun yapmanın nelere malolabileceğini ortaya koymuştur. Devlete güvenerek

veya işten atılmak korkusuyla, adeta kuş mu deve mi olduğu belli olmayan bir statüyü benimsemek zarında kalmış olan geniş bir çalışan kesimi, 1989 yılina girerken istihdam koşulları bakımından tam bir bilinmezliğe sokulmuşlardır.

Bütün bunlar, 1988 yılında yoğunlaşmış olan ve devletin de Özal'ın dediği gibi, bir baba veya bir kurtarıcı olmadığını ve asıl kurtarıcı olması gereken halkın demokratik bilinci ve gücü sayesinde bir adaletsizlik unsuru olmaktan kurtarılacak, demokrasi, özgürlük ve sosyal adalet temelinde yapılması ve yönlenmesi mümkün olabilecek bir kurum olduğunu kanıtlayan örneklerdir.

ÜLKE DIŞINDAKİ "KURTARICI" LAR

Bütün bunlara rağmen, içine düşüğümüz çaresizlikten olacak, geride bıraktığımız 1988 yılında da sahte umutlar icadetme veya kendi sorumluluk alanımızın dışındaki bazı unsurların önemini abartma alışkanlığımız tümüyle terkettiğimiz söylenemez. Şu farkla ki ülke içindeki "kurtarıcı"ların gerçek niteliği ve gücünün ölçüsü anlaşıldığı nispette ülke dışından "kurtarıcı"lar arama kolaylığına kendimizi kaptırma tehlikesi kendisini göstermektedir. 12 Eylül sonrasında gündemin başında yer alan bu türden bir kurtarıcı, Batı Avrupa demokratik kamuoyu olmuştur. Kuşkusuz, demokratik hakların korunmasında uluslararası demokratik dayanışmanın önemini kimse küfürmeyez. Ne var ki bizim her türlü zaafımızın dış dünyadan gelecek desteklerle giderilebileceği gibi bir iyimserliğin yanlışlığı da görülmeli. Kaldı ki dış dünya dediğimiz şeyin, celişkili yapısıyla, bazı zaflarımızın asıl kaynaklarını da barındırmaktak olduğu unutulmamalıdır.

1988 Yılı yalnızca Batı Avrupa Kamuoyunun desteğiyle sağlanabilecek sonuçların neler olabileceğini gösteren çok çarpıcı bir örneğe sahne olmuştur. Bu, Mayıs ayı sonunda sendika ve toplu sözleşme yasalarında yapılmış olan değişikliklerdir. Bu değişikliklerin geçtiğimiz Haziran ayında toplanan ILO genel kurulundan önce yapılmış olması ilginçtir. Çok uzak olmayan bir tarihde sayın Başbakanın "Avrupa Konseyi, ILO gibi örgütler insanı ve sosyal sorunları uygasmakta, onmlarını kaybetmişlerdir"

yolunda açıklamalar yapmış olduğu animsanacak olursa, bu gelişmenin yeryüzünde para ile uğraşan IMF gibi kuruluşlardan başka unsurların da bulunduğu yolunda bir bilinçlenmeye ifade etmesi dolayısıyla olumlu karşılanması mümkün değildir. Ne var ki seçimlerden veya Türk-İş Kongresinden önce gösterilmeyen bir duyarlılığın veya çabanın ILO genel Kurulundan önce gösterilmesi karşılıkla bulunduğumuz bir gerçeği görmemizi kolaylaştırmalıdır. Bu gelişme ile açıkça ortaya çıkmıştır ki hükümetin sendikalar karşısında izlediği politika, rakip takımın zayıflığından veya küçümsenmesinden ötürü, tek kaleye dönüşmuş bir maça yalnızca tribülerden alkış toplama amacıyla atılmış yapılara benzemektedir.

Sayın Çalışma Bakanının ILO isteklerinin % 90'ının karşılandığı yolunda iddialarının arkasında yatan gerçek, bir yönyle, imamlara, hocalara... Yani "din ve ibadet işlerinde çalışanlara" sendika özgürlüğünün tanınmasından ibarettir. Kimsenin böyle bir talebi yok iken ILO'nun başka pek çok sorunun yanısıra bu konuya da gündeme getirmiş olması, basit bir tercüme hatasının sonucudur. Nasıl olursa, ILO uzmanları hatalı tercüme edilmiş bir metin üzerinden incelemelerini yürüttükleri için asıl gazetecilerinden tamen farklı bir sonucun doğmasına neden olmuşlardır. Ayrıca düzelmeye de takdim edilen değişiklikler arasında petro-kimya ve nafta işkollarının grev yasağı kapsamına sokulması gibi geri adımlar da vardır. Değişiklikler, bir bölüm ile de yalnızca kağıt üzerinde sonuç doğuran, görüntüyü kurtarma amacı güden düzlemelerdir.

KENDİ DEMOKRATİK SORUMLULUKLARIMIZ

Değindiğimiz bu son gelişme de göstermektedir ki bizleri, yurttaş olarak kendi demokratik sorumluluklarını unutma eğilimi içine sokan, kendi dışımızdaki bazı umut kaynaklarının önemini abartma kolaycılığından kurtarmak için Özal hükümeti, 1988 yılında da elinden geleni yapmıştır. Her birimiz ve ayrıca halk olarak ve çalışan kesimler olarak bir bütün halinde hepimiz, bu derslerden gereken sonuçları çıkarıncaya kadar, daha pek çok acı tecrübe ile karşılaşmamızı kaçınılmazdır.

Sığınma ve Uyruklu Hakkının Uluslararası Normları

Muzaffer Sencer

Türkiye'nin 1970'li yıllarda bu ya- na yaşadığı olağanüstü dönemlerin zorlayıcı baskıları altında çok sayıda Türk yurttaşının ülke dışına çıkararak sığınma aramak zorunda kaldığı ve bunlardan önemli bir kesiminin de Türk uyrukluğundan yoksun bırakıldığı bilinmektedir. Özellikle 1980 rejimiyle hız kazanan bu süreç içinde başka ülkelere sığınma ve bu ülkelere siyasetiyle yaşamak durumunda kalanlar yiğinsal boyutlara varmıştır. Bu kimselerin, uluslararası ve ulusal düzenlemelere göre içinde bulundukları statüler değişikti.

Kimileri siyasetiyle gibi belirsiz bir statüyü sürdürken kimilerinin uluslararası hukukun şartadığı "sığınan" statüsünden yararlandığı anlaşılıktır. Kimileri Türk uyrukluğunu korurken, kimileri yonetse kalarla Türk uyrukluğundan yoksun bırakılmış ve bu gibilere çoğunlukla uyruksuz kalmış durumdadır. Sayıları binlerle dile getirilen bu insanlarınımızın Türkiye'ye güvenle geri döndüne ya da Türk uyrukluğunu yeniden kazanma beklenisi içinde oldukları da bilinmektedir.

Türkiye kamuoyunu olduğu kadar dünya kamuoyunu da ilgilendiren ve rahatsız eden bu durumun, ivedi çözüm bekleyen bir sorun olduğu açıktır. Bu sorunun, bireysel arayış ve çabalarla değil, ancak ilgili uluslararası normlara uyularak ve bu normlar doğrultusunda Türk yasaları işletilerek yapılacak genel bir düzenlemeye çözüme bağlanacağı da bir gerektir.

Bu nedenle, herseyden önce evrensel bir hak olan sığınma ve uyruklu hakkının uluslararası dayanak ve normlarını animsakta yarar vardır.

Sığınma ve uyruklu hakkı, insan hak ve özgürlüklerini hiçe sayan, insanlığa eşi görülmek acılar yaşatan ve yiğinlarla insanın yerinden yurdandan koparak başka ülkelere sığınma-

ve uyruklu aramasına yol açan 2. Dünya Savaşı'nın yıkıntıları üzerinde kurulmuştur.

Anılan koşullarda BM'in ilk çabaları, bu kıyım ve yıkım savaşının sonucularını hafifletmeyi ve yaralarını sarmayı amaçlamıştır. Bu amaçla, BM'in ilk ve en önemli ürünü olan 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi her insanın olağanüstü koşullarda sığınma ve uyruklu hakkını açıkça ilan ederken, bildirgeyi izleyen yıllarda yine BM'ce benimsenen uluslararası sözleşmeler bu hakları kimi normlara ve güvenceye bağlamaya çalışmıştır.

SİĞINMA HAKKI

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 14. maddesine göre, "Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır. "Gerçekten siyasetiyle taşımayan suçlardan ya da Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerine aykırı eylemlerden doğan kovuşturma durumunda bu haktan yararlanılamaz."

BM. Genel Kurulu 1946'da "gerçek nedenlerle sığınma ve yerinden edilen kimselerin, uyruğunda bulunduğu ya da oturduğu ülkeye geri dönmesi ya da başka yerde yeni bir yurt edinmesi amacıyla uluslararası yardımın gerekliliğine karar vererek Uluslararası Sığınanlar Örgütü'nün Anayasası'ni benimsemiştir. 1948'de kurulan bu örgütün 1950'de çalışmaları son bulması üzerine Genel Kurul tarafından 1951 tarihinde statüsü benimsenerek Birleşmiş Milletler Sığınanlar Yüksek Komiserliği oluşturulmuştur.

Sözleşme iki ilkeye dayandırılmıştır: Binalardan ilki, bir ülkede o ülkenin uyruklarıyla sığınanlar arasında olabildiğince az ayrım gözetilmesi, ikincisi ise irk, din, ya da gelinen ülkeye göre sığınanlar arasında hiçbir ayrım yapılmamasıdır. Sözleşmeci devletler, sığınanlara din özgürlüğü, yargı yolu, ilköğrenim ve toplumsal yardım gibi hak ve özgürlükler bakımından en az kendi uyruklarına olduğu gibi davranış (ulusal davranış sağlama) yükümlülüğü üstlenmiştir. Kazançlı çalışma ve örgütlenme gibi

ların durumunu iyileştirmek, koruma gerektirenlerin sayısını azaltmak üzere önlemlerin alınmasını sağlamak, sığınanların gönüllü olarak ülkelere geri dönmelerini ya da yeni topluma özümlenmelerini özendirmek üzere resmi ve özel cabalara yardımcı olmak, sığınanların devletlerce ülkelere kabul edilmelerini sağlamak ve eşyalarını aktarmaları için izin alma ya çalışmak, Yüksek Komiserliğin etkinlikleri arasındakidır. Yüksek Komiserliğin, aynı zamanda ilgili hükümetler ve örgütlerle yakın ilişki içinde çalışması öngörmüştür.

Birleşmiş Milletler, sığınanlara uluslararası koruma sağlamak amacıyla yapısı içinde özel bir orgüte yeterlikle kalmamış, sığınanların statüsünü düzenleyen belgeler de benimsemiştir:

Bu belgelerden ilki Sığınanların Statüsüne İlişkin Sözleşme'dir.

Bu alandaki daha önceki belgeleri yeniden düzenleyip birleştiren ve kapsamını genişleten bu sözleşme, Genel Kurul'ca toplantıya çağrılan Sığınanlar ve Uyruksuz Kimseler Konusunda Tam Yetkili Birleşmiş Milletler Konferansı tarafından 28 Temmuz 1951'de benimsenmiştir.

Sözleşme iki ilkeye dayandırılmıştır: Binalardan ilki, bir ülkede o ülkenin uyruklarıyla sığınanlar arasında olabildiğince az ayrım gözetilmesi, ikincisi ise irk, din, ya da gelinen ülkeye göre sığınanlar arasında hiçbir ayrım yapılmamasıdır. Sözleşmeci devletler, sığınanlara din özgürlüğü, yargı yolu, ilköğrenim ve toplumsal yardım gibi hak ve özgürlükler bakımından en az kendi uyruklarına olduğu gibi davranış (ulusal davranış sağlama) yükümlülüğü üstlenmiştir. Kazançlı çalışma ve örgütlenme gibi

haklar bakımından sığınanlara yabancı bir ülkenin uyruğuna tanınan en elverişli olanağın sağlanması öngörmüştür. Sözeşme, kendi işini kurma ve ilköğrenimden sonra öğrenim görme olanakları bakımından sığınanlara genel olarak en az yabancılara olduğu gibi davranışını hükmeye bağlamıştır.

22 Nisan 1954'de yürürlüğe giren sözleşme, 1967 yılına kadar, salt 1 Ocak 1951'den önce "sığınan" statüsü tanınanlara uygulanmıştır. 4 Ekim 1967'de yürürlüğe giren bir protokol sözleşme, yeni sığınan gruplarını kapsamaya olarak bunların da aynı korumadan yararlanmalarını sağlamıştır.

1 Şubat 1987 tarihine göre sözleşmeyi onaylayan devlet sayısı 91, protokolu onaylayanların sayısı 90'dır. Sözleşmeyi onaylamış olan Türkiye, protokolu, "sığınan" teriminin tanımını 1951'deki biçimde korumak kaydıyla benimsemiştir.⁽¹⁾

İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmeleri hazırlanırken çeşitli aşamalarda "sığınma hakkı"ni tanıyan bir hükmeye yer verilmesi yolunda çeşitli öneriler yapılmışsa da, sığınma hakkı tanınması gereken kimseler üzerinde görüş birliğine varmanın güçlüğü nedeniyle bu öneriler geri çevrilmiştir. 1975'de sığınma hakkına ilişkin bir taslağın bildirge İnsan Hakları Komisyonu'na sunulmuş, komisyon tarafından görüşürlere 1960'da benimsenmiş bu taslağın Genel Kurul'a iletilmiştir.

Üçüncü (Toplumsal, İnsancıl ve Kültürel) Komite'yle Altıncı (Hukuksal) Komite'deki çetin görüşmelerden sonra Genel Kurul, 14 Aralık 1967 tarih ve 2312 (XXII) sayılı kararıyla ("Bir Ülkeye) Sığınma Bildirgesi"ni ilan etmiştir. Bu bildirge, sığınma hakkı tanınmanın barışı ve insancıl bir davranış olduğunu ilan ederek devletlere yol gösterici bir dizi ilke öne sürümüştür.

Bu ilkelere ilki, Evrensel Bildirge'nin 14. maddesinden yararlanma hakkı olan kimselere egemenlik yetkisini kullanarak bir devlette sağlanan sığınmanın tüm öteki devletlerce saygı görmesini öngörmüştür. Yine bu ilkeye göre, sığınma olanağı tanıma gerekçelerini degerlendirme, sığınma tanınan devletleri ilgilendiren bir konudur.

İkinci ilkeye göre, Evrensel Bildirge'de sığınma hakkı tanınmış kimselerin durumu, aynı zamanda uluslararası topluluğun ilgi konusudur.

Bu nedenle, bir devlet, sığınma tanımı konusunda güçlükle karşılaşrsa, öteki devletler uluslararası dayanışma anlayışıyla bu devletin yükünü hafifletici önlemler alır.

Üçüncü ilkeye göre, sığınma hakkı olan bir kimse, sınırda geri çevrilemez ya da sığınma aradığı bir ülkeye zaten girmişse zulüm göreceği bir ülkeye sürelemez ya da zorla geri gönderilemez.

UYRUKLUK HAKKI

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 15. maddesi, herkesin bir uyrukluğa hakkı olduğunu, hiçkimseňin keyfi olarak uyrukluğundan yoksun bırakılmayacağını ve uyrukluğunu değiştirmeye hakkının yadsınamayacağını ilan etmiştir.

Genel Sekreter'e 1949'da uyruksuzluk konusunda hazırlanan bir incelemede uyruksuz kimselerin statüsünün düzenlenmesi ve uyruksuzluğun sona erdirilmesi amacıyla iki ana ilkenin evrensel olarak benimsenmesi öngörmüştür. Bu ilkelere ilki, her çocuğun doğuştan bir uyrukluğunu edinmesi, ikincisi ise hiçkimseňin yeni bir uyrukluğunu edinmeye kadar yaşamı boyunca uyrukluğunu yitirmemesidir.

BM'in insan haklarıyla ilgili ana organı olan Ekonomik ve Toplumsal Konsey anılan ilkelere yola çıkarak sığınma ve uyruksuz kimselerin uluslararası statüsünü belirleyecek ve uyruksuzluğun giderecek bir sözleşme hazırlığına girmiştir. Konsey'ce toplantıya çağrılan Tam Yetkili Bir Konferans, 28 Eylül 1954'te Uyruksuz Kimselerin Statüsüne İlişkin Sözleşme'yi kabul ederken, Genel Kurul tarafından toplantıya çağrılan bir başta Tam Yetkili Konferans, 30 Ağustos 1961 tarihinde Uyruksuzluğun Azaltılması Sözleşmesi'ni benimsemiştir.

6 Haziran 1960 tarihinde yürürlüğe giren Uyruksuz Kimselerin Statüsüne İlişkin Sözleşme, "bir devlet tarafından yasalarının işleyişle uyruk sayılmayan kimseleri" kapsayan bir sözleşme medir. Bu gibi kimselere sağlanan davranış biçimi bir çok başdan Sığınanların Statüsüne İlişkin Sözleşme'de sığınanlara sağlananlarla aynıdır. Bununla birlikte, adı geçen sözleşme, kimi haklar bakımından, sözgelimi kazanç sağlayıcı çalışma ve dernek kurma hakkı bakımından uyruksuz kimselerin yine ayrımcılık konusu olmaması ve her durumda uyruksuz kalmaması yönündedir.

Uluslararası düzenlemeye ve uygulamamızın bu normlara uygunluğu ayrı bir yazının konusu olacaktır. □

nandan daha elverişsiz olanaklar tanımı ve bu gibi kimselerin "yabancılara tanınanlardan daha az elverişli olmayan" davranıştan yararlanmalarını öngörmüştür.

Bu sözleşmeye şimdide degen onay veren ya da katılan devlet sayısı 33'tür. Türkiye bu devletler arasında değildir.

Uyruksuzluğun Azaltılması Sözleşmesi'ye uyruksuzluk kaynaklarını ortadan kaldırarak ilk sözleşmeyi tamamlamayı amaçlamıştır.

Sözleşme hükümlerine göre, sözleşmeci bir devlet, uyruksuz kalmasına yol açacaksa belli ayıksı durumlar dışında bir kimseyi uyrukluğundan yoksun bırakamaz. Yine sözleşmeci bir devlet, irksal, etnik, dinsel ya da siyasetiyle gerekçelerle bir kimseyi ya da grubu uyruksuz bırakamaz.

Sözleşme'nin 11. maddesi, Birleşmiş Milletler çerçevesinde sözleşmeden yararlanmak isteyen bir kimsenin, savının incelenmesi ve uygun makamlara sunulmasında kendisine yardımcı olmak üzere başvurabileceğe bir organın kurulmasını öngörmüştür. Genel Kurul, 1974'de Birleşmiş Milletler Sığınanlar Yüksek Komiserliği Bürosu'ndan bu görevi geçici olarak üstlenmesi dileğinde bulunmuş, 1976'daysa aynı görevi sürdürmesini istemiştir.

13 Aralık 1975'de yürürlüğe giren ve 1 Şubat 1987'ye kadar ancak 13 devlet tarafından benimsenmiş bu sözleşme, Türkiye tarafından onaylanmıştır.

SONUÇ

Kısaca özetlemek gerekirse, uluslararası belgelerde sığınma hakkı konusunda benimsenen başlıca normlar, gerçek nedenlerle bir ülkeye sığınanların ayrım gözetici davranışlara uğramaması ve gönüllü olarak ülkelere geri dönüşlerinin sağlanması, uyrukluğuna ilişkin normlara uyruksuz kimselerin yine ayrımcılık konusu olmaması ve her durumda uyruksuz kalmaması yönündedir.

Uluslararası düzenlemeye ve uygulamamızın bu normlara uygunluğu ayrı bir yazının konusu olacaktır. □

(1) Yüksek Komiserliğin yetkileri, daha önceki düzenlemeler ve 1.1.1951 tarihinden önceki olaylar sonucu sığınan statüsü kazananlarla, irk, din, uyruklu ya da siyasetiyle başka bir ülkeye sığınan kimseler kapsar

(1) Türkiye adı geçen Sözleşmeyi 29 Ağustos 1961 tarihli yasaya onaylamış (R.G. 5.9.1961, Sayı: 10898), Protokoluysa 1 Temmuz 1968 tarihinde benimsemiştir (R.G. 5.8.1968, Sayı: 12968).

Değişen Hekimlik Felsefesi ve İşyeri Hekimliği

Doç. Dr. A. Gürhan Fişek (*)

İşyeri hekimlerinin, işyerlerinde ne denli önemli bir işlev ve güce sahip oldukları, bugüne dekin, ülkemizde gözardı edilmiştir. Bu gözardı edişin altında, insana, bilime, uzmanlığa saygı kavramları konusundaki bakış açısı yatomaktadır. Bu bakış açısına göre, işyerinin temel amacı üretimidir; daha çok üretim, daha çok kâr. Buna karşın işyerinde hekimliğin temel amacı insanıdır; insanın sağlığının korunması ve geliştirilmesi.

Hekimlik felsefesindeki değişiklikler, hekimin toplumdaki konumunu da değiştirmiştir. Bu son derece doğaldır. Tarihsel evrim sürecinden, ne hekimlik felsefelerini, ne hekimleri, ne de hastalıkları soyutlamaya olanak vardır.

İşyerlerindeki çalışma koşullarının olumsuzluğundan kaynaklanan meslek hastalıkları ile iş kazaları yüzyıllar önce de vardı; ama bilimsel ve teknik gelişmenin tırmamasına bağlı olarak, son iki yüzyılda giderek çeşitlenmiş ve sıklığı artmıştır. Eskiden, kurşun zehirlenmeleri ve madenci hastalıklarından başka meslek hastalıkları sayılmazken; bugün, radyasyondan, kanser yapıcı kimyasal maddelere; işçi annenin sütü ile bebeğine geçen meslekSEL kaynaklı zararlılardan, duruş bozukluklarına kadar bir çok konu ile ilgilenmek durumundayız. İşçi-işveren ilişkisinin toplumsal yaşamda giderek önem kazanmasına bağlı olarak, sorunların çözümü konusunda da çeşitli olanaklar gündeme gelmiştir.

Dünya deneyimi, bu çözüm olanaklarının en önemlilerinden biri olarak, işyeri hekimi çevresinde kümelenen sağlık örgütlenmesini getirmiştir.

(Türk Tabipleri Birliği Yönetim Kurulu Üyesi ve İşçi Sağlığı Kolu Başkanı)

çillerin sağlığı üzerindeki tüm etmenleri kapsayan çok boyutlu ve bir çok bilim dalını ilgilendiren bir konuma oturtmuştur. Bu, ülkemiz için de, yasal düzeye böyledir.

Yasal düzeye, işçilerin sağlığının korunması ve geliştirilmesi konusunda, çağdaş düzeye bir hizmet verme olanağı sağlanmışken; uygulamada bunun tam tersi bir yaklaşım sergilenmektedir. Bu çelişkiye yolaçan ve uygulamayı yönlendiren bakış açısını değiştirmek ya da etkinsizleştirilmek gereklidir. Böylece zorlu bir engeli aşmayı da tek başına işyeri hekimlerinden bekleyemeyiz. Ama işyeri hekimlerinin ve hekim örgütlerinin, kendi yetkileri içinde yapabilecekleri şeyler vardır. Bu adımları atabilmek için, herseyden önce hekimlere neye gerek sinme duydularının ortaya konulması gereklidir.

İşyeri hekimleri, işlevlerini yerine getirebilmek için dört şeye gereksinme duymaktadırlar: 1) Bilgi ve deneyim, 2) İş güvencesi, 3) Dayanışma, 4) Denetim.

Bunu her gereksinme için örnekle yelim. İşyeri hekimlerinin, işçi sağlığı konusunda gerekli bilgi ve beceriyi kazanmaları, uygulamayı öğrenmeleri gereken birimler üniversitelerdir. Bugün ancak bir kaç tip fakültesinde, öğrenciler, 6-7 yıllık öğrenim süresinde 6-7 saat işçi sağlığı dersi görmekteyler; uygulama olanağı ise verilmemektedir. Öte yandan işyeri hekimlerinin, ister özel kesim, ister kamu kesiminde çalışın, sendikal güvenceleri bulunmadığında, işçiler kadar da güvenceleri yoktur. Bu güvence yokluğuna yol açan, öte yandan da uygulamaya egemen olan yaklaşımın israrla sürdürmeye çalıştığı, işyeri hekimlerinin yalnızlığıdır. Bugün işyeri hekimleri, işyerlerinde yalnız başları-

nadır. Komşu fabrikalardaki, aynı bölgedeki işyeri hekimleri arasında bir bağ yoktur. Aynı bağlantı eksikliği, kurum hekimi sayılmasına karşın SSK ile işyeri hekimleri arasında da kurulmasına da bugüne dekin ket vurmıştır. Denetime gelince: Denetim, işyeri hekimlerinin işlevlerini kolaylaştırın önerlerin başında gelir. Bu bakımdan, işyeri hekimlerini, görevlerini daha iyi yapmaya zorlayan her denetim çabası, hem hekimlerden ve hem de hekim örgütlerinden destek görür. Ancak işyeri hekimlerini denetlemekle görevli, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı hekim iş güvenliği müfettişlerinin sayısı, bütün Türkiye ölçüğünde, 1 tanedir. 1 tek müfettişen, ondan istenen diğer ödevlerin yanısıra bir de ülkemizdeki tüm işyeri hekimlerini denetlemesi beklenmez.

Bütün bu olumsuzluklar işyeri hekimlerinin temel işlevleri olan koruyucu sağlık hizmetlerini yerine getirememelerine ve gündük bir hasta tedavi ve ilk yardım ünitesi olarak kal-

malarına yol açmıştır. Temel işlevlerini yapmak isteyen işyeri hekimleri

"İnsan sağlığını öngörün" yasalar ile "insana saygı duymayan ama üretimi yüceleştiren bir yaklaşımla ortaya konan, yasaya aykırı" bugünkü uygulama, toplumun birçok kesimini ilgilendirmektedir. Böyle bir konunun, yalnızca hekimlerin dayanışması ile çözülebileceğini sanmak saf dillik olur. Çözüm yolunda atılacak güçlü adımlar, kurumlararası işbirliği ve dayanışmadan geçmektedir.

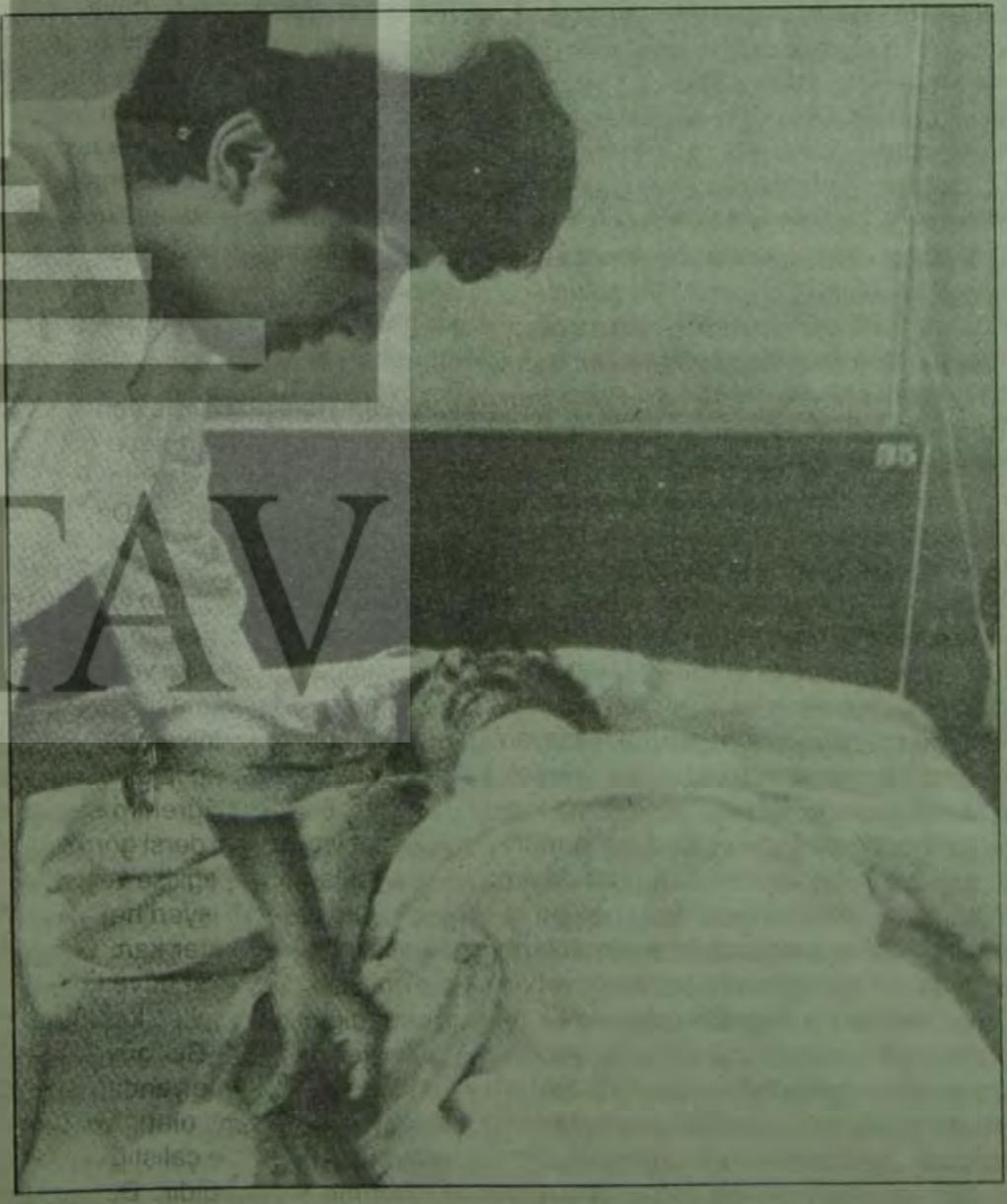
ise desteksiz, güvencesiz ve yalnız kalmışlardır.

Gördüğü gibi, yasalarla uygulama arasındaki bu çelişkinin acısını, hem işçiler, hem de hekimler çekmektedir. İşçilerin sağlığı gelişmemekte, tersine bozulmakta; hekimler ise mesleğin, gereğini yerine getirememekte ve işyerlerinde "kerhen" barındırılan ikinci sınıf görevli durumuna indirgenmektedir.

Yine bu ikilem, yıllar içinde sorunları gitgitge düşüm haline gelmesine neden olmuştur. Bu düşüm çözmenin yolu da her alanda hukukun egenen kılınmasıdır. Bunun için de her kuruluş kendisine düşeni yapmalıdır. Nitelik Türk Tabipleri Birliği, 35. Kongresi'nin aldığı karar doğrultusunda, işyeri hekimleri için hazırladığı sürekli eğitim programının bir parçası olarak "İş Hekimliği Sertifikası" kursunu uygulamaya koymuştur. Bugüne dekin 7 ilde 8 kez düzenlenen kurslara, 600'ü aşkın hekim katılmıştır. Türk Tabipleri Birliği bu uygulamanın bilinçli ve kararlı bir biçimde sürdürülmesi; uygun adımlarla beslenmesi yoluyla, işyeri hekimlerinin, yukarıda sıralanan ilk üç gereksinminin büyük ölçüde çözümlenmesi sağlanabilir. Böylece bir yandan yasaların öngördüğü işçi sağlığı iş güvenliği ile ilgili mekanizmalar işlenebilecek; öte yandan, işyeri hekimlerinin meslek örgütü düzeyinde dayanışmaları yoluyla, hem işçilerin ve hem de kendilerinin haklarının korunması sağlanabilecektir.

"İş Hekimliği Sertifikası" uygulaması, Türk Tabipleri Birliği'ne yasasının verdiği "halkın sağlığı ile üyelerinin hak ve çıkarlarını koruma" ödevinin de yerine getirilmesidir. Halkın sağlığı ile hekimlerin hakları bir çok noktada özdeşdir. İşte işyeri hekimliğinde de böylesi bir çakışma ortaya çıkmıştır. İşçilerin sağlık sorunları çözüldüğü ölçüde, işyeri hekimlerinin de maddi ve mesleki sorunları çözülebilir.

"İnsan sağlığını korumayı öngören" yasalar ile "insana saygı duymayan ama üretimi yüceleştiren bir yaklaşımla ortaya konan, yasaya aykırı" bugünkü uygulama, toplumun birçok kesimini ilgilendirmektedir. Böyle bir konunun, yalnızca hekimlerin dayanışması ile çözülebileceğini sanmak saf dillik olur. Çözüm yolunda atılacak güçlü adımlar, kurumlararası işbirliği ve dayanışmadan geçmektedir.

İntisap Ahlâkı Niyazi Berkes ve Arkadaşlarından O Kadar Uzak ki...

Kurtuluş Kayalı

Niyazi Berkes yaşadığı dönemde ve çağdaşları olan düşün ve bilim adamlarından ayrı olarak değerlendiremez. Gerçi son sırarda yayınlanan iki ciltlik Türk Toplumbilimcileri yapıtlarında sosyal bilimciler zamanlarından ve çağdaşlarından soyutlanarak anlatılıyorlar ama bu pek anlamlı değil. Ben yaptım oldu dedikten sonra, olurda. Fakat böylelikle sosyologlar anlaşılmaz, anlaşlamaz. Niyazi Berkes'in döneminin anlaşılması öncelikle gerekli. Berkes tek parti-tek şef döneminin adamı. Üniversite öğretim üyeliğine Amerika'dan döndükten sonra ikinci kez 1939 yılında başlıyor. Bir kere Cumhuriyet değişikliklerinin önemine ve olumluğuna inanmış. Sadece Berkes değil, Muzaffer Şerif Başoğlu, Behice Boran ve Pertev Naili Boratav da inanmışlar. Başka bir çok bilim adamı da inanmış. Bu insanların koşullar değişince yeni koşullara intibak etmeleri de mümkün. Üst düzey devlet görevleri de bir ihtimal. Bunun örnekleri de var. İtibarı bilim adamı olmanın yolları da açık. Ama bunların bir eksiklikleri var. Ahlâkları intisap ahlâkı değil.

Dördü de Batı dünyasında bir eğitim deneyimi geçirmiş. Yurt dışı eğitim görme-gördürme döneminin yaygın bir uygulaması. Bilim için bilim gibi bir anlayışları da var. Bilimsel anlamda kendi bilim alanlarını çok ciddiye alıp gerçekler karşısında heyecanlıyorlar. Gerçek sevgileri de pek yapay, göstermelik bir sevgi değil. "Hasbi ilim" lafzını inanarak telaffuz ediyorlar. Böyle bir anlayışları da iktidara intisap etmelerine engel. Sadece iktidara değil, belli bir gruba intisap etmeleri de imkan dışı. Muzaffer Şerif

Başoğlu "hakiki ilim gelişmeleri" hakkındaki düşüncelerini yazarken kesinlikle samimi: "Araştırmaların kıymetini tartmak hususunda hatalı hükümlere saplanmamız çok mümkündür. Burada hissi âmiller, dostluk amilleri, ilmî klişeler ve kalıplar arkasına saklanarak poz alanların, kendilerini satış hünerleri, rol oynayabilir. İşin esasını bilmeyen, bilmedikleri için bu gösterişlere kapılanların meddahıkları ortaya sıyrılmış kıymetler çıkarabilir. Onun için hakikaten kıymeti olanla olmayan araştırmaları birbirinden ayırt etmek için bugün yegâne çare yapılan araştırmaların hâlâ veya tamamlarını beynelmile seviyede bulunan ilim muhitlerine takdim etmektir. Beynelmile seviyede bulunan ilim muhitinde kabul olunacak yahut üzerinde münakaşa uyandıracak araştırmalarımız hakiki ilim gelişmemizin delilleri olacaktır.

Samimiyetlerinin örnekleri de görülmekte. Behice Boran, Hilmi Ziya Ülken'in *Sosyoloji* dergisindeki "Sosyolojinin Mevzi ve Usulü" başlıklı makalesine temelde olumlu bakarken sosyal değişim konusundaki düşüncelerini eleştiriyor ve "Muharririn bu başlığı yoldan ilerleyerek fikirlerini bize daha sistemli, daha vazif ve keskin bir tarza vermesini dileriz." diyor. Hilmi Ziya Ülken de söz-konusu eleştiri hakkında teorik makalesinde soyutlama yaparken Muzaffer Şerif'in bir çalışmasını dayanak olarak kullanıyor. Dönemin düşünsel yaşamı eleştiri ve olumlama anlamında günümüzden daha ileri. Onlar ne burnundan kıl alırmayan allame, ne de birilerini ustad belleyip hakkında methiye döşenen bilim adamları müsveddeleri. Belli bir ya da birkaç etkili bilim adının çevresine

"Eseri beğenmemek için her vesileden istifade eden ve iktisadi hadiselerle fikri hayat arasındaki münasebeti gösteren kısımları basit marxiste vulgarisation'u diye adlandırmaktan çekinmeyen genç yazıcı" nitelemesiyle Niyazi Berkes'i kastedip, *İctimai Doktrinler Tarihi* yapıtlının eleştirisini konusunda kendisine kimi noktalarda hak verirken "Her taraf tenakuzlar ve vuzuhsuzluklar dolu olan bu tenkidin ilmî bir mecmuada neşredilmeyecek kadar laübâli olduğunu" belirtiyor. Ama Niyazi Berkes, Hilmi Ziya'nın *Resim ve Cemiyet* Yaptı üzerine temelde olumlu bir eleştiri de kaleme alıyor. Örnekleri çoğaltmak mümkün. Vurgulanmak istenen nokta Hilmi Ziya da dahil olmak üzere dönemin etkin bilim adamlarının birbirlerinin bilimsel çalışmaları konusunda methiye yazmak yerine eleştiride bulunmayı yeğlemeleri. Gerçeği daha açılıkla belirlemek için Hilmi Ziya ile Niyazi Berkes'in birbirlerinin düşüncelerine diğerlerine nazaran daha uzak olduğunu yazmak gerekli. Bir başka önemli nokta da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi öğretim üyelerinin Hilmi Ziya'nın ve kendi arkadaşlarının yazdıkları olumlu yönlerini gösterirken eziklik ve kompleks duymamaları. Örneğin, Behice Boran "Sosyal Evrim Meselesi" başlıklı teorik makalesinde soyutlama yaparken

Muzaffer Şerif'in bir çalışmasını dayanak olarak kullanıyor.

Dönemin düşünsel yaşamı eleştiri ve olumlama anlamında günümüzden daha ileri.

Onlar ne burnundan kıl alırmayan allame, ne de birilerini ustad belleyip

hakkında methiye döşenen bilim adamları müsveddeleri. Belli bir ya da bir-

kaç etkili bilim adının çevresine

intisap etmeyen insanları, daha etkili odaklı, kemalizm konusundaki tutumları nedeniyle yamamaya çalışmak bariz bir haksızlık oluyor. Çünkü bu insanların hepsi bir ölçüde yalnız ve bilimi hakikaten belki de romantik bir şekilde aşırı ciddiye alıyorlar. İntisap ahlâkı bunlardan çok uzak.

Bunun nedenleri üzerinde dururken kendi düşük trajili dergilerinde dönemin etkili siyasi kişilerini ve *Uluslararası gazetesi*nin etkin bir köşesini ciddiye alıp hırcın bir şekilde eleştirdiklerini gözden kaçırılmamak gerekiyor. Demokrat Partinin onde gelenlerinin de aralarında bulunduğu *Görüşler* dergisine yazmaya yönelmeleri de bunun bir başka göstergesi. Bu bilim adamları hesap adımı değil. Yazarların geçmişlerine bakıp yazdıklarını değerlendirmiyorlar. Kendilerini güncel siyasetin bütünüyle dışında tutuyorlar. Bunun en bariz göstergelerinden biri Niyazi Berkes'in *Siyasi Partiler* kitabıne yazdığı önsözde yakalamak mümkün: "Hiç bir partide mensup olmayan, fakat demokraside inanan bu eserin yazarı, ele aldığı muhtelif partileri objektif bir şekilde incelerken okuyucularının hiç olmazsa bir kısım ihtiyaçlarına olsun hizmet etmeye çalışmıştır."

Başka tür siyasal bağlanı-

tilar hakkında yazılanların ardından oluşturduğu, o sıralar söz konusu edilemeyeceği düşünülmeli. Abartılan marksist kimlikleri konusunun Hasan Tanrikut'un *İrk Psikolojisi* yaptığı üz-

erine eleştiriyle açıkça kazanabileceğini aşikar. Sonradan görülmek istenilen biçimde göre bilim adamlarının düşünsel doğrultusunu yeniden düzenlemek antamıza görünmüyordu. Gerçekler kar-

şısındaki heyecanları başkalarına siyaseti bağlantı arattırıyor. Herkesi kendi gibi bilenbektaşları örneği bu bilim adamları bir yerlere yerleştirilmeye çalışılıyor. Yerleştirme eylemi de ister istemez zorluklarla karşılaşıyor.

Heyecan ve soğukkanlılık bir arada. Bir arada olmasa Muzaffer Şerif *Sosyal Kuralların Psikolojisi*'ni ya da o hırcın, o nefis "Firiciderli Evliyalar" denemesinden birini yazamazdı. 1960 sonrası bilim adamları genellikle ya safi heyecan ya da kelimenin tam anlamıyla tutuk. Özellikle Niyazi Berkes'te heyecan ve soğukkanlılık bir arada bulunuyor. Kitaplarındaki mizahi yanı bundan kaynaklanıyor. Niyazi Berkes *Türkiye*'nın sorunlarını olağanüstü ciddiye alıyor. Sosyolojik kuramları, kavramları sorunların soğukkanlılıkla

anlaşılması için önemsiyor. Ancak Atatürk devriminin gerçekleşmesi ve toplumsal devrimler yolunun açılması konularında fazlasıyla heyecanlı. Yapıtlarına bu heyecan da yansıyor. Günümüzdeki sosyoloji çalışmaları ise ikili bir yönelik gösteriyor. Bir yönüyle yeni teorik gelişmeler önemsenip yapılan ampirik çalışmalar o teorik çerçeveyin içersine zorlanarak oturuyor. Bir yönüyle de sosyoloji niyetine *Türkiye*'nin toplumsal yapısı anlatılıyor. Somut örnek vermeye gerek yok. İlgili isim isim bilir. Dil-Tarih'li sosyologlar ne *Türkiye*'den, ne de teorik gelişmelerden haber. Behice Boran "Sosyolojide Bocalamalar" üzerinde duruyor, Niyazi Berkes de benzer teorik endişeleri taşıyan bir yazısı yanında "Türkiye'de Toplumbilimin Gelişimi"ni anlamaya çalışıyor. Bir meşhur sosyolog 1940'lı yılların sosyoloji çalışmalarını sosyal felsefedan kopuş ve ampirik sosyolojik çalışmalarla yönelik nitelmesini yaparak benimsiyor. Ama 1940'lı yılların sosyologları kütüphane çalışmalarından hiç mi hiç kopmuyorlar ve bunu olağanüstü ciddiye alıyorlar. Sosyoloji kuramlarını ciddiye almalarının en bariz göstergesi Niyazi Berkes'in çalışmalarında geçmiş dönemleri incelerken yaptığı soyutlamaların düzeyinin yüksekligidir.

Niyazi Berkes tarihselliği fazlasıyla önemsiyor. 1960 sonrası çalışmaları bunu açık bir şekilde somutluyor. Zaten Niyazi Berkes ayrıntılıyla yazdıktan sonra son dönem tarihine ilgi artıyor. Aynı eğilim Hilmi Ziya Ülken'de de var. Fakat başka bir biçimde. Son dönem düşün adamları gördüklerini yazıyorlar. Öyle bir şekilde yazıyorlar ki, sanki Niyazi Berkes dahil 1940'lı yıllar bilim adamlarının sadece 1960 sonrasında ürettikleri önemli. Cehalet o ölçüde yaygın ki, kimi bilim adamlarını önemli sayıda makale yazmadıkları dergilerin yazarları arasında sayıyorlar. Muzaffer Şerif Başoğlu'nun *İnsan*'da yazdıklarını bilmediği gibi, *İnsan* dergisinin dönemde etkinliğinin de hiç farkında değiller. Kimileri ise Muzaffer Şerif'i inceleme gereği duymuyorlar. 1960 sonrası yazdıklarında daha önceki yapıtlarının etkisi çok bariz. 1960 sonrasında yazılanlar esas alınarak 1940'lı yılların akademik çalışmalarının olumluğunu kanıtlama garipliği olsa olsa *Türkiye*'de olur.

Niyazi Berkes'in 1940'lı villarda yazdıkları daha sonra üretiklerinin anahtarıdır. Bir çok konuda belirttiği kimi düşüncelere daha o zamandan ulaşlığını göstermektedir. Abdülhak Adnan Adıvar'ın *Osmanlı Türklerinde İlim* kitabı üzerine yazdığı olumu eleştirisinde bunun ipuçlarını bulmak kabil: "Türkiye'de içtimai değişimler devrinin başlangıcına kadar Osmanlı İmparatorluğunun sosyal bir tarihi malesef şimdiye kadar yazılmamıştır. Gerek mekteplerde okutulan ve gerek daha iktisasçı mahiyette olan eserlerin mihverini askerî ve siyasi hâdiseler, bazan da şiir ve edebiyat teşkil etmekte; sosyal ve kültürel tarihe ait hâdiseler daha ziyade fasıl aralıklarında birer yamz gibi eserlere eklenmektedir. Fazla olarak, inkılâp devirlerinin bile bu mahiyette bir tarihi henüz da-ha yazılmamıştır. Son zamanlarda 'Türk İnkılâbı Tarihi' adı ile Bay Hikmet Bayur tarafından yazılan ve Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanan değerli eser dahil adına rağmen, aldığı devrin daha ziyade bir diploması tarihîdir. Bu hal, şüphesiz, bizde içtimai tarif görüşünün hâlâ yerleşmemiş olmasından ileri geldiği kadar, böyle bir görüşle çalışacak olan ilim adamlarının işini kolaylaştırıcak ölçüde kaynaklarını, vesikalaların, arşivlerin, kütüphanelerin hazırlanmamış olmasından ileri gelmektedir. Fakat, cumhuriyetin bu yirminci yılında hiç olmazsa deneme kabilinden bile olsa böyle bir teşebbüsün yapılmış olmasını gönü'l isterdi. Bunu yapmak inkılâp devri tarihçilerinin bir vazifesidir. "İnkılâptan Önce İlim Tarihimiz" başlıklı makalesinin girişindeki bu genel gözlem ve eleştiri bir anlamda *Türkiye'de Çağdaşlaşma* ve *Türkiye İktisat Tarihi* yapıtlarının çatısının çok önceleri kurulduğunun ve kültür tarihinin genel yaklaşım içinde bir yama olarak anlaşılmayacağının kanıdır. 1960 sonrasında kitaplarının temel dayanaklarını 1940'larda yazdıklarını bulmak mümkün. Niyazi Berkes'in geç dönemde yazdıklarını o sırıldıkları çalışmalarının uzantılarıdır.

Bir üzücü durum da yabancıların 1940'lı yılların düşün adamlarına karşı bizden daha duyarlı olmalarıdır. Ernst Hirsch Dünya Üniversiteleri ve *Türkiye'de Üniversitelerin Gelişmesi* yapıtlarında hiç bir Türk yazarının yazmadığı genişlikte Dil-Tarih tasfiyesini göstermektedir. François Georgeon Niyazi Berkes'in yazdıklarını önemini herhangi bir Türk yazarından daha

anlamı bir şekilde tebarüz ettirmiştir. Geleneksiz bilim olmaz. Kendi ülkesinin eğitim tarihindeki gelişmelere duysuz bilim hiç olmaz. Fakat en azından yabancılar ölçüünde kendi bilim adamlarının üretiklerine karşı duyarlı olmadıktan sonra bilim alanındaki gelişmelerin tıkanmasını doğal karşılaşmak gerekmektedir.

Niyazi Berkes'in kitapları da dahil olmak üzere o dönemde bilim adamlarının yazdıklarını eleştirmek elbette anlamı ve yararlıdır. Fakat eleştirmenin önkosulu öncelikle yazılıları doğru anlamaktır. Bir insan "Oysa bugün artık hiçbir toplumbilimci tarihsel araştırmalarında Marksist Metodu göz ardı edemez. Ve hele Berkes gibi felsefi eğitimden geçerek tarihe ağırlık veren bir toplumbilimcinin, Marksist Metod dışında kullanacağı başka sağlığı ve sağlam metod hemen hemen yok gibidir." diye aslında Niyazi Berkes'i anlatmak görüntüsü altında kendini anlatıyorsa durum fena halde vahim demektir. Hele *Yurt ve Dünya*'nın arkasında marksist sosiolojinin bulunduğu gibi anlamsız ifadeler kullanıyor ve Muzaffer Şerif Başoğlu'nu anlamadan suçlamaya kalkıyorsa durumun vahameti daha da artar. *Tarihi Maddeciliğe Reddiye* yapıtına övgü yazmak ve Hilmî Ziya Ülken'in "hârikulâde zekâsına" methiye döşenmek de bir yoldur. Ama bu insanların intisap ahlaki yoktur. Üstelik bunlar Hilmî Ziya'ya çok daha rahat yaklaşabilirlerdi. Buna gerek de yoktu. Onun yanında, yakındaydalar. Dört bilim adamı hakkında uluorta yarında bulunmaktan ziyade "drama düşmüş bu insanları" anlamaya çalışarak eleştirmek gerekmektedir.

Dil-Tarih tasfiyesi hakkında en soğukkanlı ve en anlamlı değerlendirmeyi Abdülhak Adnan Adıvar yapmıştır. O dönemde oldukça karanlıkta kalmış bir dönemdir. O dönemin sağı sollu bilim adamları bugünkülerden çok daha dizeyildir. 1940 sonrası üzerine ortak cehaletimizin çok bariz göstergeleri ortadadır. Bunun için işin elifbasından başlayarak konu incelenmelidir. Türk Üniversitelerinin 1940'lardaki dinamizmini doğru anlayabilmek için öncelikle değerli düşünce adamı Hilmî Ziya Ülken'in çalışmaları derinlemesine değerlendirilmelidir. Niyazi Berkes gibi dönemin bilim adamlarının çalışmalarına ancak böylelikle nüfuz etmek mümkündür. Niyazi Berkes'e saygının gereği de sanırım budur. □

Abuzer Karakoç Olayı

Remzi İnanç

Yakınlarda okuduğum bir gazete haberini beni çok sarstı. Bu haberin basının ve muhalefat çevrelerinin gündeminde günlerce kalmadığını da çok şaşırdım. Muhalefat partilerinin yanısıra, iktidarın, yüreği insanca çarpan milletvekilleri de bu konuyu Meclis'e neden getirdiler, hala anlayamıyorum. (Ama ne gariptir, her tür suistimal, işkence ve keyfi yönetimin ayuka çıktığını görüyor ve anlıyoruz.)

Türkiye'de insan hakları üzerine ne kadar nutuk atılırsa atılsın... Dışarda devletin ve hükümetin itibarını yazı yazarak, beyanat vererek kimler nasıl zedeler ve küçük düşürür bilemem... Ama olay o denli açık ve vurucu ki, bireylerin devekuşu örneği başını kuma sokmasının da bir anlamı yok artık.

10 Aralık 1988 tarihli Milliyet Gazetesinin 8. sayfasında üç sütundan ve rilen haberin başlığı şöyle:

'Halk Müziği Sanatçısı Pasaport Verilmeyince Çaresiz kaldı. Kanserli Karakoç Paris'e kaçtı.'

Rafet Ballı'nın Paris'ten gönderdiği haberin özeti şöyle:

Halk müziği sanatçısı Abuzer Karakoç, 12 Eylül'den başlayarak yakın zamana dek beş yıl içinde kalmış. İddia da, halk gecelerinde ve doldurduğu kasetlerde komünizm propagandası yapmak... Bütün bu suçlamalardan sonunda beraat etmiş Karakoç. Ama toplam beş yıl da içinde kalmış. Bu arada başka bir suçlamadan, 'Hükümetin manevî şahsiyetini tahrir'den bir yıl ceza almış. Cezaevinde çıktıktan sonra sanat çalışmalarına yeniden başlamış...

Unutmadan bir şey daha söylemek istiyorum: İnsan Hakları Günü'nün yıldönümü de olan 10 Aralık 1988'de, Milliyet'te Mümtaz Soysal'ın 'Gösteri ve Gösteriş' başlıklı yazısını da bir ibret belgesi olarak anımsayacağım. Durumu git-

tikçe kötüleşmeye başlayınca, bir umut olarak yurtdışında tedavi görmek üzere ilgililerden pasaport istemiş. Vermemişler. O da bir yolunu bulup sahte bir pasaport çıkartarak kapığı Fransa'ya atmış.

Şimdi burada biraz duralım. Çünkü oldukça önemli... 12 Eylül'den sonra bir çok Avrupa ülkesi, bu arada Fransa, kendilerine başvuran Türk siyâsilerine 'iltica hakkı' tanımış. Ama yıllardır artık hemen hemen hiçbir ülke bu hakkı kolaylıkla tanımıyor. Hele Fransa bu konuda çok daha katı davranıyor. O kadar ki, turist olarak ülkesine gelmek isteyen, ancak yüksek bürokrat ve memurların taşıabilecekleri yeşil pasaport için dahi vize kaydını koymustur.

İmdi bu Fransa, 'iltica' için hiçbir yasal gereklisi olmayan sanatçımız Abuzer Karakoç'u pat diye kabul ediyor ve bir hastahaneye yatırıyor. Tedavisi için de günde 8 bin frank (Türkçesi 2,5 milyon lira) ödemeyi üfleniyor. Şimdi de tedavisi hastalığına iyi gelen Karakoç, Rafet Ballı'ya şunları söylemiş: "Bu siyasi bir mesele değil ki, sağlık konusu. İnsan hayatına bizde neden değer verilmeyip diye üzülüyorum. Kendi insanımızı neden düşman gibi görüyoruz? Ben Türkiye'den kaçmadım. Tedavim tamamlandıca ülkeye tekrar döneceğim."

12 Mart'tan hemen sonra Harun Karadeniz'e, 12 Eylül'den sonra Ruhî Su'ya da sağlık nedenleri ortada iken pasaport verilmemiş ve ölümleri çabuklaştırılmış. Abuzer Karakoç'a tezelden sağlığını kavuşturmasını diliyor ve bu vesileyle dışarıya çıkamayan sevgili dostlarımızı saygıyla anıyoruz.

Unutmadan bir şey daha söylemek istiyorum: İnsan Hakları Günü'nün yıldönümü de olan 10 Aralık 1988'de, Milliyet'te Mümtaz Soysal'ın 'Gösteri ve Gösteriş' başlıklı yazısını da bir ibret belgesi olarak anımsayacağım. Durumu git-

Ne zaman Yılmaz Güney?

Mahmut Tali Öngören

Federal Almanya Cumhuriyeti'ni ve Hollanda'yı bir çırpıda dolanıp geldim. "İnsan Hakları" ve "Türkiye'de Sinema" konularında görüşmeler, toplantılar, konuşmalar ve açıkoturumları bu kısa ve çok yoğun gezinin amacı. Yılmaz Güney her iki konuda da vardı. Elbette "Türkiye'de Sinema" konulu konuşmalarda... Ama "İnsan Hakları" konulu görüşmelerde de...

"Türkiye'de Sinema"yı onszur değerlendirmek, onszur anlatmak olanağlı değil. Günümüzdeki Türkiye sinemasını incelerken bile onun etkileri üzerine sorular geldi, yurt dışındaki yurttaşlarımızdan. Onszur söyleyi yapmayı düşünmüyordu kimse. Ama sonra konu onun filmlerinin ülkemde ne zaman gösterileceğine geldi. "Yılmaz Güney'e özgürlük" isteyenler, bu konunun kurcalanıp kurcalanmadığını merak ediyorlardı. İnsan Hakları bakımından. Hemen hemen herkes Avrupa'da Yılmaz Güney'in filmlerini görmüştü. Ya Avrupa televizyonlarında ya da Avrupa sinemalarında... Ama herkes bu filmlerin Türkiye'de yeniden gösterilip gösterilmeyeğini öğrenmek istiyordu. Özellikle Yılmaz Güney'in filmlerinin hiçbirini görmemiş, görememiş genç kuşakların onunla Türkiye'de ilk kez ne zaman karşılaşacağını soruyorlardı. Avrupa'da.

Gerçi batı kıylarımızda oturanlarımız Yılmaz Güney'in son filmlerinin hemen hemen hepsi Yunanistan televizyonundan izleyebilmişlerdi. Geçtiğimiz yıllarda Yunanistan televizyonu bu filmleri Yunanca altyazılı ve Türkçe göstermiş. Ama yaklaşık yedi yıldan beri bu filmler Türkiye'de gösterilmiyor. Önceleri Sıkıyonetim yasağı vardı. Engel oradan geliyordu. O dönemde değil Güney filmlerini

göstermek, kendisiyle ilgili yazı yazmak da sakıncalıydı. Nitekim, bu satırların yazarı da dahil kimi yazarlar hakkında Sıkıyonetim mahkemelerinde davalar açıldı. Gerçi bu davaların hepsinde yazarlar "suçsuz" bulundu ama, bu yolla da belli bir baskı yaratılmaya çalışılmıştı.

Sıkıyonetim kalktıktan sonra Yılmaz Güney yasağı konusunda bir gelişme görülmemişti. Gerçi hiç kimse böyle bir yasağın bulunup bulunmadığını bilmiyordu. Yasak sürüyor muydu? Sürüyorsa hangi yasal gereklere dayanıyordu? Bir ara her kafadan bir ses çıktı. Hemen hemen herkes, emin olmasa da, ortada bir yasağın bulunduğu ileri sürdü. Hiçbir sinema salonu sahibi böyle bir girişme bulunmak istemedi.

12 Eylül'den önceki acı gerçekler de hâlâ belleklerdeydi. 12 Eylül'den önce, Yılmaz Güney'in cezaevinde senaryosunu yazdığını ve Zeki Ökten'in yönettiği "Sürü" ve "Düşman" gibi filmler ancak Danıştay kararı ile gösterilebilmiş ve bu filmleri izlencelerine alan kimi sinemalara da gösterim sırasında saldırlılar yapılmış ve filmlerin gösterimi engellenmeye çalışılmıştı. Hatta kimi sinemaların koltukları da parçalanmıştı.

Bu gibi durumlardan sonra ve 12 Eylül Sıkıyonetim'in kalkmasını izleyen günlerde bu konuya özellikle sinema sahipleri yaklaşmak istemediler. TRT Televizyonu'nun ise Yılmaz Güney filmlerini göstermeyi hiç düşünmeyeceği açık ortadaydı. Birakın 12 Eylül'den sonraki Sıkıyonetimsiz dönemde Güney filmlerinin TRT Televizyonu'ndan gösterilmesini, 12 Eylül'den önceki dönemde de aynı devlet televizyonu Güney'le ilgili yasaklılar edilmekte ve "eski alışkanlıklara ve kavgalara dönük istenmedi" gibi anlamsız açıklamalar yapılmaktadır.

Ortada herhangi bir yasal engel olmadığına göre, bakalım Yılmaz Güney filmleri ne zaman ve hangi koşullarda Türkiye'deki beyazperdeleri aydınlatacak? □

in "Ağit" adlı filmi TV yayın çizelgesine alınmış, filmin gösterileceği basına açıklanmış, ama yayından çok kısa bir süre önce TRT Genel Müdürü Cengiz Taşer tarafından yasaklanmıştı. 1979 yılından önce de TRT Televizyonu, Yılmaz Güney filmlerine hiç yer vermemiştir. Güney'in bir, iki filmi TRT Televizyonu'nun ancak ilk yayın yillarda, "deneme yayını" döneminde yayılanabilmişti. Yine aynı dönemde Güney ile Antalya Film Şenliği'nde yapılmış bir film sözleşmesine de yer verilmiştir. Bu yayınlarından sonra TRT Televizyonu, Güney'i yok saymış ve 1974'teki Yumurtalık Olayı'ndan hemen sonra da TRT Haber Merkezi verdiği haberde Güney'i daha "sanık" iken kamuoyuna "suçu" diye tanıtmıştı. Bu olayı izleyen günlerde ve yıllarda TRT, Güney ile ilgili herhangi bir yayına yanaşmamıştı. Şimdi durumun değişmesini ve günümüzdeki TRT'nin bu konuda daha değişik ya da daha olumlu bir tutuma girmesini beklemek boşunaydı.

Günümüzde Yılmaz Güney'in filmlerinin herhangi bir sinemada özel olarak ya da tecimsel amaçla gösterilmesini yasaklayan herhangi bir engelin olup olmadığı acaba hiç araştırılmış mı? Hukukçuların yaptığı açıklamalara göre, Güney filmlerinin Türkiye'de gösterilmesini engelleyen hiçbir yasal huküm yoktur. Ama konu kimi hükümet yetkililerine götürüldüğünde, yuvarlak sözler edilmekte ve "eski alışkanlıklara ve kavgalara dönük istenmedi" gibi anlamsız açıklamalar yapılmaktadır.

Ortada herhangi bir yasal engel olmadığına göre, bakalım Yılmaz Güney filmleri ne zaman ve hangi koşullarda Türkiye'deki beyazperdeleri aydınlatacak? □

Üniversitelerde Başörtülü Bilim ve Sanat

Ayşegül Yüksel

Yüksek Öğretim Kurulu'nun 3 Aralık 1988 tarihli toplantısı sonucunda Disiplin Yönetmeliği'nin 7. madde sine "Dini inançlar nedeniyle saçların ve boynun kapatılması bu hükmün dışındadır" eklemesinin yapılmasıyla ve kararın Resmi Gazete'de yayımlanmasıyla, kız öğrenciler üniversite yerleşkelerinin kapalı ve açık uzamlarında "başörtüsü" kullanma özgürlüğünü kazanmışlardır. Bu özgürlükle birlikte "başörtüsü" tamamlayan, ayak bileklerine dek uzanan palto ya da pardesüleri yaz kış sınıfta da giyme özgürlüğü de gelmiştir. Kazandıkları özgürlüğü hiç zaman geçirmeden değerlendiren kız öğrencilerin sayıları sanıldığından da çokmuş meğer. Bu nedenle, kimi üniversite yerleşkelerinde neredeyse her metrekareye bir "başörtülü" öğrenci düşmeye başlamış, dahası, verilen özgürlüğü, dini inançlarının gerektirdiği başka özgürlükler ulaşmadıkta ilk önemli aşama sayan kimi kız öğrenciler çarşafı andıran uzun örtüler altında, yalnız gözlerini açıkta bırakacak biçimde "kapalı" dolaşmaya başlamışlardır. (Başörtüsüyle başlarını ve boyunlarını örtmekle birlikte, sınıfı paltonunu çıkarıp ve kız-erkek diğer arkadaşları gibi gündelik giysileriyle sınıfta oturan öğrenciler ise ancak çok küçük bir azınlık oluşturmaktadır.)

Böylece, altmışlı yılların sonlarına dek "başörtüsü" sorunu yaşamamış olan üniversitelerimizde, ilk kez politik bir futunun görüntüsü olarak 1968 yılında ortaya çıkan "başörtüsü" olayıyla başlayan ve başörtüsü kullanan öğrencilerin inanması güç bir hızla coğalverdi 80'lerin başından beri üniversite çalışanlarıyla başörtülü öğrenciler arasında yoğun biçimde sü-

regelmekte olan, "Başını aç," "Açmam" türünden ağız dalaşları, kisa bir süre sonra, "Yüzünü aç," "Açmam" biçimine dönüşeceğe benzemektedir. Kisacısı, "turban"dan vazgeçilip "başörtüsü"ne öden verilmesiyle üniversite çalışanları açısından çözülememiştir sorun.

Söz konusu "yönetmelik" olayı, bu yazının yazıldığı Aralık ortalarında, özellikle üniversite çevrelerinden yoğun tepkiler almaktadır. Bu konuda TV'de bir de açık oturum yapılmış ve gerek Yüksek Öğretim Kurulu'nun gerekeceğini büyük siyasi partinin, üniversite uzamında "başörtüsü" kullanma özgürlüğünün "yasa" kapsamı içinde meclisten geçirilip Cumhurbaşkanının onayına sunulduğu bir aşamada, Disiplin Yönetmeliği'ne eklenen fıkra konusunda "vicdan özgürlüğü"nü koruma adına görüş birliği içinde oldukları, ancak kız öğrencilerin "belirli bir politik amacı simgelemek için örtüme"lerine karşı çıktıları anlaşılmıştır. İki durum arasındaki "ayrım"ın delil olması ise -açıkça belirtilmese de üniversite yönetimlerine bırakılmıştır.

Oysa, "başörtü" simgesinin gerisindeki "ietenlik" derecesini ya da "gizli politik amacı" bir bakişa anlayabilecek biçimde eğitilmemiş olan öğretim üyesi bu tür bir sorumluluğu yüklenmeyecek denli yorgundur. Artan öğrenci kontenjanları sonucunda baş gösteren kadro yetersizliği nedeniyle yasal yükümlülüğünün çok üstünde saat ders vermekten, kalabalık sınıflarda verilen vize sınavlarından ilkinde okuyup, öğrencilerine sınav kağıtlarını gösteremeden, bu arada doğru dürüst ders bile işleyemeden ikinci sınavı vermek zorunda kalmaktan, "turban"la uğraşmaktan, kurallar doğrultusunda öğrenci "atmakta",

üniversiteye "af"la geri dönen öğrencilerin işlemlerini yeniden yapmaktan, kalabalık sınıflar nedeniyle öğrencilerin -değil isimlerini bilmek- yüzlerini bile tanıyamamaktan, tez öğrencileriyle bile yeterince ilgilene memekten, bölümne ve fakültesine yurt dışından kitap getirmemekten, araştırma yapamamaktan, ders kitabı yazamamaktan, aylığının -ortaya koyduğu emek hice sayılarcasına- yetersiz olusundan...

Şimdi ise öğretim üyesini "başörtüsü özgürlüğüyle" gelen ve başetmesi gereken yeni sorunlar da beklemektedir. Üniversite giriş sınavlarında kimlik belirlemesi yapmak için sınav giriş kartındaki başı açık fotoğrafla karşısındaki başörtülü kişi arasında benzerlik bulmaya çalışacak, müzik, resim, beden eğitimi gibi uygulamalı derslerde başörtülü öğrencilerin inançları doğrultusunda getirdikleri baskılarla karşılaşacak, kimya, fizik, laboratuvarlarında erkek öğrencilerle başörtülü öğrencileri elele karıştırmayacak, sınıfta başörtülü kızları erkek öğrencilerle yanyana oturmayacak, söz gelimi, Devrim Tarihi belirli konuları, Darwin kuramını, ölümden sonra ne olacağını bilmediği için haksızlık ve kötülüklerle dolu bir dünyada yaşamak zorunda olduğunu dile getiren Hamlet'in "Olmak ya da olmamak" tıradını açıklarken kendisine ve karşısındaki bir bölümde "başörtülü" öğrenci kitesine yabancılaşacaktır. Öğretim üyeleri uğrasının temel koşullarından biri, öğretmen kişinin karşısındaki öğrenci kitesiyle yoğun bir iletişim ortamı içinde buluşabilmesidir. Bir başka deyişle, öğretim üyesi sahnedeki oyuncunun kendi konumdadır sınıfının karşısında; ve nasıl seyirci kitesi oyuncunun eylemini olumlu ya da olumsuz etkileyebiliyorsa,

karşısındaki öğrenci kitesindeki gorsel düzeydeki değişiklik bile öğretim üyesinin sınıf içi eylemini etkileyecetir. Daha öte bir aşamada ise bu olgu öğretim üyesini öğrencilere iletmekle yükümlü olduğu bilimsel ve sanatsal doğrularla, öğrencinin tümü aynı iletişim ortamında buluşturma gerekliliği arasında kalıp bunalıma girmesine de neden olabilecektir. Böyle bir bunalıma girmiş bir öğretim üyesinin öğrencilerine传递 sanatsal bilimsel içerik bağlamında ya hırçın ya da öden verir bir tutum içine girmesi ya da yaptığı işten vazgeçmesi beklenebilecektir. Kisacısı, toplum içinde çözülememiş birtakım çelişkilerin yüzeyel biçimde yönetmelik ya da yasalar yoluyla çözümlenmiş gibi gösterilmesinin bedelini bir kez daha üniversiteler ödeyecektir.

Gelecekte çıkması olası bu tür sorunlara içinde bulunduğuımız aşamada önem verilmemektedir; çünkü nedense başörtülü üniversite öğrencilerinin sayısının üniversitedeki eğitim düzenini etkileyebilecek düzeyde artmayacağı varsayılmaktadır. Oysa son bir kaç yıl içinde, Disiplin Yönetmeliği'nde "başörtüsü" kullanımının yasaklanması olmasına karşın, daha önce başörtüsü kullanma alışkanlığı olmayan üçüncü dördüncü sınıf öğrencilerinin bile "kapandığı", üniversitelere giren başörtülü öğrenci sayısının da gitgide arttığı gözlemlenmiştir. Bu sayı daha da artabilecektir.

Toplumsal, ekonomik, politik, kültürel sorunlarla başetmekte güçlük çekmekte olan ülkemizin yaşadığı zorluklardan büyük oranda pay alan üniversitelere "başörtüsü" özgürlüğünün getirilmesiyle Anayasa'nın "vicdan özgürlüğü" güvencesinin gereklerinin yerine getirildiğine inanmak zordur. Başörtülü genç kızların dinsel inançlarında içten olduklarına inanılıyorsa, onlara üniversite eğitimi koşulları içinde dinsel inançlarının gerektirdiği tüm ayrıcalıkların sağlanması gereklidir. Bu yapılmayacağsa "başörtüsü" özgürlüğünün getirilmesinin de bir anlamı yoktur. Başörtülü üniversite öğrencilerine ve üniversitede açık başla dolaşmasına boyun eğen aileler, son gelişmeler doğrultusunda, en azından konu komşu "dedikodu" etmesin diye kızlarının yeniden başını örtmesini isteyecektir. "Başörtüsü" özgürlüğünün ekonomik yararları da vardır: genç kızının bir iki başörtüsü ve bir uzun paltoyla koca bir ders yılını geçirmesi, geçim sıkıntısı çekken babaşaların da işine gelebilecektir. Ayrıca başörtülü genç kızlara daha az "laflı atılmakta", kalabalık otobüslerde yaşı kişilerden çok başörtülü genç kızlara yer verilmektedir. Kızlarını büyük kente okumaya gönderen ana babayı büyük ölçüde rahatlatan oglulardır bunlar. Kisacısı, üniversite öğrencisinin başörtüsü takma özgürlüğü çeşitli açılardan "özendirici" bir nitelik taşı-

Başörtünün örtüğü anlam

maktadır. Ve zaman içinde, on-onbeş yıl içinde politik-ekonomik-toplumsal-kültürel-psikolojik düzeyde köklü bilimsel araştırmalarla değerlendirilmesi gereken karmaşık bir olguya dönüşmüş olan "arabesk müzik" örneğinde görüldüğü gibi, aynı tür çok yönlü bir araştırmayı gerektiren bir "başörtülü genç kızlar" olgusu çıkabilecek ortaya.

Toplumsal, ekonomik, politik, kültürel sorunlarla başetmekte güçlük çekmekte olan ülkemizin yaşadığı zorluklardan büyük oranda pay alan üniversitelere "başörtüsü" özgürlüğünün getirilmesiyle Anayasa'nın "vicdan özgürlüğü" güvencesinin gereklerinin yerine getirildiğine inanmak zordur.

Başörtülü genç kızların dinsel inançlarında içten olduklarına inanılıyorsa, onlara üniversite eğitimi koşulları içinde dinsel inançlarının gerektirdiği tüm ayrıcalıkların sağlanması gereklidir. Bu yapılmayacağsa "başörtüsü" özgürlüğünün getirilmesinin de bir anlamı yoktur. Başörtülü üniversite öğrencilerine ve üniversitede açık başla dolaşmasına boyun eğen aileler, son gelişmeler doğrultusunda, en azından konu komşu "dedikodu" etmesin diye kızlarının yeniden başını örtmesini isteyecektir. "Başörtüsü" özgürlüğünün ekonomik yararları da vardır: genç kızının bir iki başörtüsü ve bir uzun paltoyla koca bir ders yılını geçirmesi, geçim sıkıntısı çekken babaşaların da işine gelebilecektir. Ayrıca başörtülü genç kızlara daha az "laflı atılmakta", kalabalık otobüslerde yaşı kişilerden çok başörtülü genç kızlara yer verilmektedir. Kızlarını büyük kente okumaya gönderen ana babayı büyük ölçüde rahatlatan oglulardır bunlar. Kisacısı, üniversite öğrencisinin başörtüsü takma özgürlüğü çeşitli açılardan "özendirici" bir nitelik taşı-

devrimler, Osmanlı'dan devralınan bir toplumu, Türk toplumu olarak ulaşması gereken "düşünme ve yaşama biçim" içindeki tüm dengeler gözetilerek yapılmıştır. Üniversitelerimizde yapılan bilim ve sanat eğitimimin temelinde de bu dengelerin gözetilmesi anlayışı egemendir. Bu nedenle, getirilmek istenen "başörtüsü özgürlüğü" üniversitelerimizin temelindeki anlayışla çelişmektedir.

Bilim ve Sanat okurlarına bu sayıda, geçtiğimiz yılın tiyatro bağlamında bir değerlendirmesinin yapılması amaçlanıyordu. Ancak, uzun dönemde, "kadın"ın sahneye çıkışmasına dinsel gerekçelerle "karşı koyma" biçimine dönüşme tehdikesini de getiren, somut örneklerinin de zaman zaman yaşanmış olduğu bir anlayışa, toplumun bilimsel ve sanatsal yönellisini belirlemekle yükümlü olan üniversiteler düzeyinde -dolaylı biçimde de olsa- öden verildiği bir aşamada, 1988 yılında tiyatro dünyamızda olan bitenlerin niteliği ve niceliği ikincil düzeyde kalmıştır. İlginç bir raslantıyla, 1987-88 döneminde en çok sözü edilen oynlardan birinin, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarda, sahnede başını açtığı ve bir kadın olarak kendisini "teşhir" ettiği için yaşamı kara basana döndürmüştür olan ilk müslüman kadın tiyatro sanatçısı Afife Jale'yi anlatıyor olması da, üniversite öğrencilerine "başörtüsü" kullanma özgürlüğünün getirilmesi olayının üniversitelerimizin tiyatro bölgelerinde oyunculuk eğitimi görmekte olan genç kızlarımızın geleceğinin Afife Jale'ninkine benzemesi adına- öncelikle tartışılmamasını gerektiğini kılımıştır. □

Amerikan Seçimleri Üzerine Gözlemler:

Amerika "Değişmemeyi" Seçti

Aydın Özcan

Amerikan Başkanlık Seçimlerinde Bush'u seçmen çoğunluğu Reagan'ın 1980'de başlattığı politikaların değişmemesinden yana olduğunu gösterdi. Öte yandan, Temsilciler Meclisi ve Senato'da çoğunlukları ellere bulunduran Demokratlar bu konumlarını güçlendirerek çıktılar seçimlerden. Böylece siyasi tablo değişmemiş oldu. Ancak bu durum, Amerikan toplumsal yaşamında, ilerdeki seçimleri etkileyebilecek, önemli değişikliklerin olmadığı anlamına gelmiyor.

REAGAN POLİTİKALARI

1988 seçimlerini anlayabilmek için Reagan döneminin bir çözümlemesini yapmak gerekiyor: Reagan iktidara geldiği 1980'de, "devletin elini halkın yakasından çekmek" içi halktan yetki aldığı söylüyordu. Liberal politikacılar yüzünden devlet olağanüstü büyümüşü. Yeni Muhalafakar ekonomi kuramlarının desteğiyle Reagan, özel sektör üzerindeki devlet denetim ve gözetimini azaltmaya, kamu sektörünü özelleştirmeye başladı. Özel sektörün vergi yükünü azaltmayı temel ekonomik hedeflerinden biri haline getirdi. Az vergi veren özel sektör daha çok yatırımlı yapacak, böylece ekonomik büyümeye hızlanacak ve vergi azalmaları sonucunda ilk anda ortaya çıkacak bütçe açıkları orta ve uzun vadeli kapanacaktı. Bu arada, bütçeye "yük" olan sosyal harcamalarda (kamu konutları, eğitim, sosyal güvenlik, vb.) kısıntıya gidilmeliydi. Ancak, "büyük komünizm tehlikesine" karşı "savunma" harcamaları artırılmıştı.

Sadece dış ödemeler dengesi açığı değil sorun olan; Federal hükümetin bütçesindeki açık da, son yedi yılda katlanarak arttı ve o da Amerikan tarihinin en üst düzeye ulaştı. Amerikan tarihini, barış zamanlarındaki en büyük silahlanma harcamalarını karşılayacak bütçe geliri artışları gerçekleştiremedi.

Reagan'ın ekonomik politikaları 1982'deki durgunluğu atlattıktan sonra, 1988'e kadar, kesintisiz bir ekonomik büyümeye yol açtı. 1987 Ekiminde New York borsasında hisse senetlerinin değer kaybetmesi, ilk anda "bunalım geliyor" korkusunu yaratmışsa da, genel gidişi değiştirmemi.

Reagan politikaları ekonomik büyümeyi sağlıyor, işsizliği 1988'de, 1970'lerden bu yana en düşük orana düşürken başka sonuçlara da yol açıyordu. Orta Batı ve Kuzey'deki eyaletlerde iflaslar, işyeri kapatmaları, çiftçilerin topraklarını

yitirmeleri yaygın hale geldi. İşini yitirip, başka bir işe geçen işçilerin bir çoğu daha düşük ücretlere razı olmak zorunda kaldılar. Yoksullara yapılan sosyal güvenlik ve konut yardımının azalması ile de bu insanlar ve işlerini yitirip de yeni iş bulamayanlar aç ve evsiz kalmaya başladılar.

Yoksulların artmasına karşın, genel ekonomik büyümeye ve görelî zenginlik ortamında, zaten var olan tüketime dayalı yaşam biçimlerinin iyice kökülenmesiyle birlikte kredi alışıveriş yaygınlaşmıştır. Amerika bir borçlular ülkesine dönüşürken, ülke ekonomisinin finansmanında genişçe kullanılan dış sermaye ve dış borçlanma da ülkeyi dışa bağımlı, borçlu bir ülke haline getirdi. Demokratların seçim kampanyası, sırasında vurguladıkları gibi, Amerika dünyasının en büyük borç vericisi ülke durumunda iken 7 yılda en borçlu su oldu.

Dış ticaretteki serbestlik nedeniyle, teknolojisi İleri Japon ve Alman ürünler ile ucuz emekle üretilmiş Kore ve Tayvan malları ABD pazarını işgal etmeye başladı. ABD'nin dış ticaret açığının en yüksek düzeyine ulaştı. 1988'e gelindiğinde, mali zayıflığı nedeniyle Amerika, IMF'deki hegemonyasını Japonya'ya kaptırma olasılığını endişesi duymaya başlamıştı.

Sadece dış ödemeler dengesi açığı değil sorun olan; Federal hükümetin bütçesindeki açık da, son yedi yılda katlanarak arttı ve o da Amerikan tarihinin en üst düzeye ulaştı. Amerikan tarihini, barış zamanlarındaki en büyük silahlanma harcamalarını karşılayacak bütçe geliri artışları gerçekleştiremedi.

Seçim ortamına girildiğinde özetle böyle bir tablo vardı: bir yanda toplumun bir kesimi için ekonomik büyümeye ve zenginlik, öbür yanda yoksulların sayılarının giderek artması ve ekonominin bütünü için geleceğe yönelik ciddi endişeler.

ÖNSEÇİMLER

Partiler 1987'nin ortalarına doğru eyalet öncesişimlerine hazırlanan, Demokratik Parti'de (DP) 8, Cumhuriyetçi Parti'de (CP) 6 aday sahneleydi.

DP'de eski Colorado Senatörü Gary Hart en

güçlü aday olarak gösteriliyordu. 1984 öncesişimlerinde Hart, partisinin adaylığını kazanamasa da, yıldızı parlamıştı. Mart 1987'de bir modelle olan evlilik dışı ilişkisi nedeniyle adaylığından ayrılmak zorunda kalınca DP'de bir belirsizlik doğdu. Adaylar arasında ülke içinde üne sahip bir tek Jesse Jackson vardı. Onun adaylığı kazanması olağan ise yok sayılıyordu. Bir zencinin adaylığı kazanması olacak iş değildi. Üstelik, 1984'de Jackson'u desteklemiş olan zenci önderlerin bir bölümü de, 1984'deki adaylığın sembolik bir çıkış olduğunu ve artık kazanabilecek bir adayın desteklenmesi gerektiğini savunuyordu. Ancak beyaz adaylardan hiç biri de kazanacak gişe görünüyordu.

Cumhuriyetçi Parti'de de durum pek aydınlatıcı kavuşmuş değildi. Bush hem Reagan dönemin skandallarında sorumluluğu paylaşıyor, hem de yumuşak ve zayıf bulunan kişiliği ile pek şanslı gibi görünmüyordu. Cumhuriyetçilerin Senato grubu başkanı Robert Dole güçlü bir aday olarak görünyordu. Nitelik, Iowa eyaletlerindeki ilk öncesişimleri kazanarak gücünü gösterdi Dole. Fakat, Bush daha sonraki seçimleri kazanarak, kötü başlangıcı tersine çevirmiştir. Başkan adaylığını kesinleştirmiştir. İşbirlikçi Ağustos'taki parti kongresinde adaylığını resmilenştirilmesine kalmıştı.

DEMOKRATİK PARTİ'DE ÖNSEÇİMLER VE "JACKSON GELİYOR" ÖCUSU

DP öncesişimleri çok daha çekimsel ve bir hayli sürprizli geçti. İlk Iowa öncesişimlerini kazanan Richard Gephardt milliyetçi bir populizmi temsil ediyordu. Gephardt, işsiz kalan işçiler, iflas eden çiftçilere, Japonya ve Kore gibi ülkelerin haksız rekabete dayalı ticari ilişkilerin bu durumdan sorumlu olduğunu mesajını gönderiyordu. İlk başarısı uzun sürmedi. DP'nin tabanı sadece bu kesimler değildi ve aynı kesimlere başka mesajlarla yaklaşanlar da vardı. Iowa'dan sonraki öncesişimlerde diğer adaylar, birer ikişer kazanmaya başlıdalar.

DP'de durum uzun süre belirsizliğini korudu. Mart 1988'deki Güney Eyaletleri seçimleri özellikle ilginçti. Muhalafakar olarak bilinen Güney-

de, en muhalafakar aday Albert Gore umulan başarıyı gösterememiş, en radikal aday Jackson bazı eyaletlerde kazanmış. Bu arada, Dukakis toplam delege sayısı öne geçmiş, ama kesin bir üstünlük sağlayamamıştı.

Demokratik Parti'li gelenlerini aldı bir telaş. Yazılı, görüntülü ve sesli basının yorumcuları da telaşlı korosuna katıldılar. Dukakis bir "Kuzeydoğu liberal." Gitgide muhalafakarlaşan Amerikan seçmenine bir liberalı seçirmek kolay olmayacağından. Ya Jackson'a ne demeliydi? Adaylığı kazanmasına kazanamazdı, ama ya kazanırsa! Üstelik, birakın başkan adaylığını kazanmayı, kendisinin ve destekleyicilerinin taleplerinden bir bölümünü bile parti kongresinde seçim bildirgesine koymayı kabul ettirse, yani başkan adayının üzerine izi düşse, bu "DP'nin yenilgisine yazılmış reçete" olacaktı. Fincancı katırları fena halde ürkütmüştü.

Kimdi bu Jackson? programı, destekleyicilerinin talepleri nelerdi? Jackson bir din adamıydı ve yıllardır politik mücadelelerin içindeydi. 1960'larda, siyahların beyazlarla eşit haklar mücadelelerinin içinde aktif olarak yer almıştı. Hareketin önderi Martin Luther King'in en yakınında bulunanlardandı. King'e yakınlığı sonrasında tartışmalı hale gelse de, zamanla, filen siyahların politik önderi konumuna yükselmisti. Devlet aygitinin hiç bir basamağında görev yapmadı, bir resmi makama seçilmemiş olmakla birlikte, pek çok kitlesel örgütlenmenin içinde ve başında bulunmuştur. En son olarak da, Gökkuşağı Koalisyonu adını taşıyan kitle örgütlenmesine önderlik etti ve bu koalisyonun adayı olarak DP'nin başkan adaylığı yarısına katıldı. Gökkuşağı koalisyonu siyahları, feministleri, eşcinselleri, çevreçileri, işçileri ve genel olarak yoksulları kapsamayı hedefleyen, gevşek örgütü bir toplumsal hareketti. Jackson'ı bu seçimlerde Demokratik Sosyalistler doğrudan, ABD Komünist Partisi ise dolaylı destekliyordu.

Jackson, seçim kampanyasında, ekonomik ve ahlaki sorunları öne çıkarıp, populist bir program öne sürüyordu. Ama, ahlaklı muhalafakardan, populizmi ise Gephardt'ın milliyetçi populizminden farklıydı. Amerika'nın son yıllarda en çok dillendirilen sorunu olan uyuşturucu madde kullanımı sık sık söz konusu ediyor, bunun ahlaki yapıda bozulmayı ilişkisi vurguluyordu.

Ancak ahlaksızlığın, bir yandan uyuşturuculara savaş açmış görünürken öte yandan Panama'da yılarda uyuşturucu trafiğini yöneten General Noriega'yı CIA kadrosunda besleyen Reagan yönetiminde olduğunu söyleyordu. AIDS'i "ahlaksız eşcinselleri Tanrı'nın cezalandırması" olarak görmüyor, ahlaki sorumluluğu, bu hastalığın tedavisinde yeterli çabayı göstermeyen yönetimin omuzlarına yüklüyor. Muhalafakarların el altından destekledikleri Güney Afrika'daki Apartheid'i ahlaki yargılara mahkum ediyor.

Yabancı rekabet karşısında kapanan fabrika-

larda işini kaybeden işçiler Jackson, bu durumun sorumlusu olarak, Japon veya Güney Kore'lileri değil, Amerika'nın dev şirketlerini gösteriyordu. Jackson'un vurguladığı nokta, Amerikan merkezi çok uluslu şirketlerin, kârlarındaki düşüşü engellemek için, Amerika dışına sermaye kaçırımları ve yoksul ülkelerde işgülünü sömürmeleri idi. Böylece, diyordu Jackson, hem Amerikan işçileri işlerini kaybediyor, hem de bu ülkelerdeki işçilerin, sendikası, iş güvencesi, ucuza sömürülmemeleri artarak sürüyor. Amerikan halkın çıkarları, kendilerine onyillardır öğretilemelerin tersine Üçüncü Dünya halklarının çıkarları ile çelişmeyordu. Üçüncü Dünya ile karşılık saygı ve anlayışa dayalı ilişkiler kurulabilirdi.

Bilim ve Sanat okuyucusuna gayet mantıklı gelecek bu tür görüşlerin, Amerikan halkına on yillardın tüm ideoloji üretim aygıtlarının şırına etkileri, dünyaya tepeden bakma öğretisine ters düşüğünü vurgulamak gerekiyor. Böyle "sapık ideolojileri" yayan bir kişinin yolu kesilmeliydi. Güney eyaletlerindeki başarısından sonra Jackson, Michigan eyaletindeki öncesişimleri de, beklemedik bir biçimde kazanıp, birden bire Dukakis'in önüne geçince, DP'li gelenleri, yazılı, sözlü ve görüntülü basın ve işadamlarının temsilcileri, alarm zillerini çalmaya başladılar.

Jackson'ın DP'ye seçimlerde gerekecek kitle desteğini güçlendirmek için açıya vurulmakla birlikte, el altından "Durdurun Jesse'yi" kampanyası başlatıldı. Amerikan büyük sermayesinin ideoloji üretim merkezlerinden biri olan American Enterprise Institute'un temsilcileri, TV'de "Jackson'ın radikal geçmişini" sergileyerek cadı kazanları kaynatmaya başladılar. Jackson 1984'de Küba'ya gidip Castro ile el sıkıştı! Üstelik Araplar ile ilişkileri pek sıkı fiki id! Amerikalı bir rehineyi kurtarmak için Suriye'liler ile temasında bulunmuştur! Hele hele en kötüsü, Yaser Arafat ile kucaklaşmıştır! Bu "fecisi" olayın kanıtını olan resim defalarca TV ekranlarında ve yazılı basında yer aldı. Amaç, geleneksel olarak DP'yi destekleyen ve parti içinde önemli bir güç sahibi olan Musevileri Jackson'a karşı çıkmaktı.

Bu arada, kafaları iyice karıştırılarak, "Jesse gerçekten başkan olmak istiyor mu? Gizli amacı ne?" soruları basında ırşarla ortaya atıldı. Basındaki kimi akıdaneler, Jackson'a başkan yardımcı adayı adayı olma salık veriyordu. Jackson hiç bir kamu görevine seçilmemişti, tecrübe yoktu. Başkan yardımcı adayı olası için tecrübe kazandı. Bir yandan da, kamu oyu yoklamalarının sonuçlarını hatırlatıyorlardı. Bu sonuçlara göre, Jackson başkan adayı olursa Bush'a karşı kaybediyor, ama Dukakis başkan adayı, Jackson'a yardımcı adayı olursa kazanıyorlardı.

DEMOKRATİK PARTİ KONGRESİ

Temmuz'daki DP kongresine gelindiğinde "Jesse durdurulmuş", Dukakis adayı seçmek için yeterli sayıda delegeli topladı. Jackson, topladığı 7 milyondan fazla oyla ikinci sırada yer almıştı. Şimdi Jackson, kendisinin ve kendisi destekleyenlerin başkan yardımcı adayı hakettiklerini söyleyip ve Dukakis'ten kendisini seçmesini istiyordu. Jackson'a başkan yardımcı adını salık verenler, bu kez böyle bir olasılığın DP için bir "intihar reçetesini" olduğunu yazmaya söylemeye başladılar. Başkan adayı bir Kuzeydoğu liberal, yardımcı adayı da bir siyah radikal olursa DP'nin seçimi kazanmayı unutması gerekiyordu. Hem de, bu kez kamuoyu yoklamaları, Dukakis-Jackson çiftinin Bush'a karşı seçimi kaybedeceğini gösteriyordu! Bakın şu işe! Daha bir kaç ay önce, Jackson öndeği onu başkan yardımcı adını seçebileceğini gösteren kamuo, şimdi yardımcı adını da istemiyordu. Basının akıdaneleri ile kamuoyunun birlikte fikir değiştirmeleri ilginci doğrusu.

Dukakis'e şimdilik verilen akıl, muhalafakar biri yardımcı adayına seçmesiydi. 1960'lardan bu yana, 1976'da Carter'in seçilmişliğinde, bir türlü başkanlığı ele geçiremeyen DP'nin kötü talihini yememesini tek çaresi buydu. Dukakis kendisine söyleyenini yaptı. Tekas senatörü, Lloyd Bentsen'i yardımcı adını aday gösterdi. Hele şükür, DP çocukça solculuk oynamayı bırakmış, Amerikan halkın sessiz çığlığını yoluyla girmeyi bescemiştir galiba.

Massachusetts eyalet valisi Michael Dukakis'ın siyasi konumu pek açık değildi ve tartışmalarla konu oluyordu. Kuzeydoğu bir liberal olarak biliniyordu, ama Reagan döneminin yeniden tanımladığı muhalafakarlığın temel taslaqlarından biri olan, bütçe harcamalarında el sıkı olma ilkesi göz önüne alınırsa, pekala muhalafakar da salılabiliyordu. Ancak, ölüm cezasına karşı, kurtajdan yana olusa ve Kontralar'ı desteklememesi nedenleriyle liberal de sayılabilir. Massachusetts'teki uygulamalarına bakılırsa, devletin özel sektörü denetlemesinden yana olan DP'nin klasik liberal öğretisinden farklı bir yerdeydi. Massachusetts'in son yıllarda ekonomik yeniden yükselişinde devlet-özel sektör işbirliğini öne çıkarmıştı. Massachusetts uygulamaların bir tür korporatizmi andırıyordu. Bu ekonomik düzermenin motoru ise ileri teknoloji dayalı yeniden yapılandırma idi. Bu açıdan Reagan'dan pek farklılaşmıyordu.

Dukakis DP kongresinde konumuna açıklık getirmemi. Tam tersine, parti çoğuluğunun açıktan veya zimni antlaşmasıyla politik çizgi bulanık bırakıldı. Reagan döneminin politik kavramları yeniden tanımlamasına seçenekler oluşturuluya çalışılmadı. Böyle bir girişimin seçime şansını yok edeceğine inancı yerleşmiş zihiplere. Dukakis kongredeki konuşmasında, bu seçimlerin farklı ideolojiler arasında değil, adayların işbirlik ve yeterlilik düzeyleri arasında olduğunu

söylüyor, Bush'un beceriksizliğini öne çıkarmaya çalışıyordu.

Bu arada, Jackson delegelerinin kongreye sundukları ve seçim bildirgesine girmesini istedikleri üç ilke önerisi, zenginlerden daha fazla vergi alınması, nükleer silahların ilk kullanmanın ABD olmayacağı ilkesi ve Filistinlilerin kendi kaderlerini tayin hakkı, çoğunlukla reddedildi. İlginc olan nokta, delegeler arasında yapılan anketlerin, çoğunluğun bu önerileri desteklediklerini, ama "politik" nedenlerle karşı oy kullandıklarını göstermesi idi. Parti bildirgesi çok liberal görünen seçim şansı ortadan kalkardı.

Sonuçta "aklı selim" kazanmış, 1980'lerin muhafazakar toplumsal ideolojik ulaşması ve son bir yıldaki seçim kampanyasının anti-liberal doğrultudaki söylemi, DP kongresini de biçimlendirmiştir. Dukakis, Reagan, politikalarının yaratığı hoşnutsuzluklara karşı "Değişim" temsil

Bush'dan dünyanın geleceği üzerine

eder gibi görünecek, ama neyi nasıl değiştireceği belli olmayacaktı.

Durum iyi görünüyordu: Uzun yıllardan sonra parti içi birlik ve beraberlik sağlanmış, dışlanan Jackson'ın bile desteği kazanılmıştı. TV kanallarından kongrenin 4 gün süren naklen yarınlar iyi bir propaganda olanağı sağlamıştı. Dukakis, muhafazakar Bentsen'i yardımıcılığa seçtiği için, sağıduyu, becerikli bir yönetici görunüsü yaratmıştı. Kongre sonrasında kamuoyu yoklamaları, Dukakis'i yüzde 15 oranında önde gösteriyordu. Galiba, yıllardan sonra Beyaz Saray'ın yolu ufukta belirmişti.

CUMHURİYETÇİ PARTİ KONGRESİ VE SEÇİM KAMpanyASI

Aylar öncesinden adaylığı garantileyen Bush

Ağustos'daki kongre öncesi ön hazırlıkları yapıp, daha önce pek çok seçim kampanyası yonetmiş profesyonellerden oluşan bir ekip kurdu. Kongre'de başarılı bir "show" yaptı ve sonraki kampanyada üzerinde oynayacağı zeminin anıtsızlığını ortaya koydu. İşlediği ana tema Dukakis'in Amerikan halkın değer yargılarına ters düşen bir liberal olduğu idi. Bu tema kampanya boyunca sürdürdü. Bu liberaler, devletin yuritme权限 in anasında yapılan anketlerin, çoğunluğun bu önerileri desteklediklerini, ama "politik" nedenlerle karşı oy kullandıklarını göstermesi idi. Parti bildirgesi çok liberal görünen seçim şansı ortadan kalkardı.

Sonuçta "aklı selim" kazanmış, 1980'lerin muhafazakar toplumsal ideolojik ulaşması ve son bir yıldaki seçim kampanyasının anti-liberal doğrultudaki söylemi, DP kongresini de biçimlendirmiştir. Dukakis, Reagan, politikalarının yaratığı hoşnutsuzluklara karşı "Değişim" temsil

KONGRELERDEN SONRAKİ KAMpanyA VE SEÇİMLER

Bush tüm kampanyasını, bunları ve benzeri "yakıcı" konuları öne çıkarıp Dukakis'e kaba saldırlarda bulunarak, TV'yi profesyonelce kullanarak, toplumsal sorunlara hemen hiç dezinmeden geçirdi. Dukakis ise yakıcı konuları geçit vermeye çalışıp, gelecekte Amerika'nın karşılaşacağı sorunlara dikkatleri çekmeye çalıştı. Bush'un göz boyamacılığı ve duygulan gidiklamaya dayalı, "Amerikan Tarzı" kampanyası karşısında Dukakis doğrultusunu belirli olmayan mesajları ile bocağı. Eylül, Ekim'de artık kamuoyu yoklamaları Bush'u yüzde 10-15 önde gösteriyordu.

Bu kampanya bir çok yorumcuya göre, içeriğten yoksun, en belirgin özelliği karşılıklı çamur atma olan, Amerikan tarihinin en olumsuz seçim kampanyalarından biri oldu. Kamuoyu yoklamaları, seçmenlerin seçime ilgisiz oldukları, adayları beğenmediklerini gösteriyordu. Oy vermeyi düşünenlerin çoğunluğu seçtiği adayı beğendiği için değil, karşı adayı engellemek için oy vereceklerini bildiriyorlardı.

Sonuçta Bush yüzde 8'lik oy farkı ile kazandı. Seçimlere katılma oranı ise 1948'deki en düşük katılma rekorunu bile kıracak, yüzde 49 oldu.

Başkanlık seçimlerinin gölgelediği Temsilciler Meclisi ve Senato seçimlerinde ise, Demokratlar, önceden var olan çoğunluklarını artırarak başarılı oluyorlardı.

NE OLUYOR?

Bu sonuçlar ne anlama geliyor? Sayılar baksak, bunun cevabı basitçe söyle: Amerikan seçmenlerinin oy kullanın yarısının çoğunluğu statükonun değişmemesini istedı. Oy kullanmanın obur yarısı ise, en azından durumun değişmesi için güçlü bir istek duymadığını gösterdi.

Araştırmalar, oy kullanmayan seçmenlerin çoğunlukla yoksullar ve gençler olduğunu gösteriyor. Bu grupların siyasi tercih belirtmeye sırt çevirmeleri 1960'lardan bu yana gelen bir eğilim. Araştırmaların sonuçlarıyla birlikte kişisel gözlemlere dayanarak diyebilirim ki, bunun temel nedeni "zaten bireylerin değişmeyeceği" inancı, Amerikan Biçimi Yaşam'ın temel öğreticileri olan bireycilik, kurtuluş kişisel yollarla aramanın olumlulanması ve yüceltilmesi de, politik katılma yerine geri çekilmeyi destekleyen önemli ideolojik etmenler, Amerikan politik sisteminin karmaşık ve parçalı yapısının da, toplumsal muhalefet çekirdeklerinin büyümeyi engelleyici, statükoyu koruyucu etkileri yarattığını vurgulamak gerekiyor.

Bütün bu caydırıcı etmenlere karşın Jesse Jackson'ın bu seçim kampanyasında kazandığı başarının altını çizmek gerekiyor. Kanımcı, Jackson'ın başarısında bir dizi etmen var. Birinci, Amerikan kapitalizminin yeniden yapılanması sürecinde yarattığı toplumsal çelişkiler

toplumsal değişim amaçlayan siyasi hareketlere elverişli bir zemin oluşturuyor. Bunu aşağıda biraz açıkçağım. İkinci, Jackson'un ilkel, tutarlı, cesareti (örneğin, egemen muhafazakar ideolojinin baskısı karşısında sinmeyen), sürekli kitle örgütlenmesine dayanan stratejisi, böyle bir yaklaşımı caydırıcı, göz boyamacılığı dayanan Amerikan siyasi sisteminde bile başarılı olabiliyor. Üçüncü, Jackson'ın siyasi mesajları ustaca eklemelidir ve kendisini izleyenler çok iyi iletişim kurmasını sağlayan hitabet yeteneği, umutsuz, bezgin insanlarda bile kipirdanma yaratıyor. Bu son noktayı seçim kampanyası boyunca gözlemek olaklıydı. Jackson'ın DP kongresinde yaptığı ve TV'den yayınlanan konuşması kampanyanın en kayda değer olaylarından biriydi. Konuşma, TV'nin on milyonlarca insan tarafından izlenen ve kampanyanın en çok heyecan yaratan olayı idi. Bir bütün olarak Jackson kampanyasının, üzerlerine ölü toprağı serpilmiş üniversite kampüslerinde kipirdanmalar yarattığını di kişisel gözlemler ve edindiğim bilgilere dayanarak belirtiyim.

Jackson'ın bütün bu olumsuzluklarına karşın DP adaylığını Dukakis, seçimleri de Bush kazandı. Bunda bence birincil etmen Amerikan kapitalizmindeki dönüşümün 1988'de gelmiş olduğu nokta. Dönüşüm temel özelliği ekonomide mal üreten sektörlerde teknolojik yenilenme (özellikle bilgisayarlaşma ve otomasyon) ve bu sektörlerden ayrılan işgücünün emek yoğun hizmet sektörlerine kayması. İleri teknoloji üretim üst düzeyde eğitilmiş ve dolayısıyla üretkenliği yüksek iş gücüne gereksinim duyuyor ve bu iş gücü, üretkenliğinin karşılığı olarak ödüllendiriliyor. Böylece, işgücüne yüksek eğitimli olarak yeni katılan veya yeniden eğitilerek becerilerini geliştirenler yaşam düzeylerini yükseltibiliyorlar. Öte yandan, ileri teknolojinin gereksiz kıldığı işleri yapanlar işlerini kaybediyorlar. Yeniden eğitimle becerilerini yenilemeyenler hizmet sektöründe (örneğin McDonald's da) tekdüze, az beceri gerektiren işlerde, eskisinden düşük ücretlerle çalışmaya başlıyorlar.

Bu ikili sürecin bir sonucu, 1930'lardan 1980'lere kadar süren devlet müdahaleci politikaların yarattığı ve sistemin güvensesi olarak korumayı başardığı "orta sınıflar" çözülmeye sürecine girmesi. Orta sınıfların sayıca az bir bölümde yükseltilecekler, daha çoğu aşağılara, yoksulların arasına inmeye başlıyor. Ancak, bu ikili sürecin ekonomik tüm sektörlerini aynı hız ve oranda etkilemediğini belirtmek gerek. Henüz bu ikili süreçten etkilenmeyen kesimler var. Ayrca, yoksullaşmanın etkilerini zayıflatılan önemli bir etmen de var. Aile bireylerinden daha çok işe çalışmasıyla ailenin toplam gelirindeki azalmanın engellenmesi, hatta bazen tersine artabilmesi, 1982'den bu yana gerçekleşen kesintisiz büyümeye yeni iş alanları açarak daha çok sayıda aile bireyini işe çekeriliyor. Bir takım uni-

versitelerde şu sıralarda yürütülen araştırmalar, toplumun alt gelir grupplarında her çalışan kişi başına düşen gelirin azaldığını, buna karşılık aile birimleri başına düşen gelirin arttığını gösteriyor.

Özetlemeye çalıştığımız bu ikili süreç toplumsal kutuplaşma ve dolayısıyla politik radikalleşme eğilimi yaratıyor, ama bu eğilim toplumsal bir dönüşüm yola açacak gerilime ulaşmış değil. Kanımcı bu durum 1988 seçimlerinde belirleyici rol oynadı. Jackson'ın temsil ettiği radikalleşme yadsınamaz bir politik güç haline geldi, ama toplumsal gelişmeye yeni bir yön verebilecek durumda değildi. Dukakis, yeniden yapılanmanın yarattığı rahatsızlıklara seslenmeye çalıştı, ama radikal dönüşümün güçlüğü karşısındaydı, zaten ilmlü olan konumunu iyice sularındı. Sonuçta, Dukakis ne istediği belli olmayan bir aday olarak kazanma şansını yitirdi. Buna karşın, daha akıllı bir strateji ile Dukakis'in kazanması olaklı idi, ama kazansa da mevcut durumda köklü değişim yapabilecek durumda olmayacaktı. Çünkü halkın bir toplumsal değişim için desteği olamayacaktı arkasında. Var olan koşullarda Bush'un kazanması için büyük çabaya gereksinimi yoktu. Ekonomi şimdilik büyüyor. Yeniden yapılanmanın getirdiği rahatsızlıklar ve bütçe ve dış ticaret açıklarının yarattığı geleceğe yönelik tedirginlikler ise, güçlü bir alternatif mesajın yokluğunda etkili olamamaya adaydı. Bush'ın ekibi, akıllıca, tedirginlikleri artırabilecek konuları tartışmaktadır kaçınma ve dikkatleri bayrak, kürk, silah, vb. gibi duygusal konulara çekme stratejisini uyguladı ve kazandı.

NERE OLABİLİR?

Bush yönetiminin, Reagan'ın politikalarından şimdilik önemli ölçüde ayrılmayacağını söylemek yanlış olmayacak. Ancak, günümüzde 4 yılda ortaya çıkacak gelişmeleri ABD açısından endişeyle bekleyenler var. Ekonomik resesyon, hatta depresyon öngörüler yapıyor. Bu olasılıklar gerçekleşse bazı politika değişiklikleri kaçınılmaz hale gelebilir.

En çok üzerinde durulan sorunlar dış ticaret ve federal bütçe açıkları. Özellikle Japon, Alman ve Kore mallarının Amerikan iç pazarları işgal karşısında, Kongre'de oluşan korumacı eğilimler bu yıl Dış Ticaret Yasasının kabul edilmesiyle somutlandı. Reagan da bir iki manevradan sonra yasayı onaylayarak dış ticarette korumacı bir düzenlemeye ilk adımı attı. Fakat Reagan'ın dış ticaretteki açığı kapatmaya yönelik ana politikası, Japon ve Almanlar ile anlaşarak Doların değerini denetimli biçimde düşürme çabası olarak biçimlendi. Böylece, Amerikan mallarının diğerlerine karşı rekabet gücü artırılmaya çalışıldı. Ekim 1987'den bu yana bu politikanın kısmı düzelmeler sağladığını görüyor. Ancak açığın boyutları hâlâ çok büyük. Bush'ın şimdilik Dolar'ın değerine yönelik politikaları esas almasını ve geriye bir dönüm noktasına getirebilir önemizdeki 4 yıl içerisinde.

bazi korumacı düzenlemeler yapmasını bekleyebiliriz.

Bush'un bütçe açığı için ne yapacağı merak konusu. Kampanyada israrla vergileri artırmaya cağına söz verdi. En büyük harcama dilimlerinden biri olan askeri harcamalarla kısıtlı yapmayıcağı söyledi. Fakat, görünen o ki, yumuşayan uluslararası ilişkiler ortamında ve bu bütçe açığı karşısında askeri harcamaları artırmayı kabul ettirmek kolay olmayabilir. Nitekim seçim günü yapılan kamuoyu yoklamaları, seçmenlerin yüzde 80'inin askeri harcamaların dondurulması ya da azaltılmasından yana olduğunu gösteriyordu. Bu baskılardan altında, bu alanda bütçe kısıtları ve bununla ilişkili olarak SSCB ile yeni silah azaltılması antlaşmaları bekleyebiliriz. Bunun yanısıra ABD'nin, kendi harcamalarını hafifletmek için, NATO'nun diğer üyeleri ve Japonya üzerinde kendi askeri harcamalarını artırımları yönünde başıltmış bulunduğu baskısını artarak devamını bekleyebiliriz.

Uluslararası ilişkilerde yumuşamanın devamını beklemek gerçekçi olursa da, bazı potansiyel sorun alanlarını dikkate almak gerekiyor. Özellikle, ekonomileri güç durumda Latin Amerika ülkelerinde ortaya çıkabilecek toplumsal hareketler karşısında Bush yönetimini müdafaleci tavırlar alabilir. Bush, zaten pek şansı kalmayan "Nikaragua'yı kurtarma" operasyonundan sessiz sedasız vazgeçebilirse de, El Salvador'da derinleşmekte olan bunalma Amerikan müdafalesini artırabilir. Bush'un dış politikada "şahinleşebileceğini" olasılığının iki temel nedeni var: Birincisi, zaten seçim kampanyasında zaman zaman şahince mesajlar vermiş. Olsalar bunalma durumlarında, kendi istemesi bile, seçmen tabanının bir bölümünü olan Cumhuriyetçi Parti'deki radikal sağcıların baskısı altında kararları biçimlenebilir. İkinci, Bush, Reagan'ın gibi seçmenin coşkulu desteğiyle seçimi kazanmadığı için, popülerliğini artırmak niyetle dramatik çıkışlar yapmayı yeğleyebilir.

1992 seçimler için de şimdiden bazı genel öngörülerde bulunabiliriz. 1992 büyük bir olasılıkla daha ilginç, çizgilerin daha netleştiği seçimler olacak gibi görünüyor. Eğer bu 4 yıl içerisinde uluslararası ilişkiler kesintisiz devam eder, ABD'nin dış ticaret ve bütçe açıklarını azaltırsa Bush ikili süreçten devamlılığını sağlayabilir. Ancak, her şeyin Bush için yolunda gitmesi olasılığı zayıf görünüyor. Eğer ekonomideki hassas bölgeler, ekonomik büyümeye duraklarsa, yeniden yapılanmanın görevi refah sağlığı toplumsal kesimler anı düşüslere karşılaşabilirler. Böyle bir gelişmekte her ikipartide de radikalleşme eğilimini artıracaktır. Demokratlarda, seçimler dolayısıyla karşı rekabet gücü artırılmaya çalışıldı. Ekim 1987'den bu yana bu politikanın kısmı düzelmeler sağladığını görüyor. Ancak açığın boyutları hâlâ çok büyük. Bush'ın şimdilik Dolar'ın değerine yönelik politikaları esas almasını ve geriye bir dönüm noktasına getirebilir önemizdeki 4 yıl içerisinde.

"Bağımsız Filistin Devleti"nin Kuruluşu Davud-Golyat Söylencesinin Yeni Düzenlemesi Üzerine

Baskın Oran

"Ve Filistiler cene ordularını topladılar... Ve Saul ile İsrail adamları toplandılar... Ve Filistilere karşı cenge dizildiler... Ve Filistiler ordugahından adı Golyat olan Gatlı pehlivan çıktı, boyu altı arşın ve bir karişı [2.89 m]. Ve başında tunç başlık vardı, ve üzerine pullu zırh giyinmişti; zırhın ağırlığı beş bin şekel [81,5 kg] tunctu... Ve durdu, ve İsrail dizilerine bağırıp onlara dedi: Niçin cenge dizilmeğe çıktınız? Ben Filisti değil miyim, siz de Saulun kulları değil misiniz? Kendiniz için bir adam seçin de yanına insin. Eğer benimle cene edebilir, ve beni vurursa, o zaman size kul oluruz; fakat eğer ben onu yener ve onu vurursam, o zaman siz bize kul olursunuz, ve bize kulluk edersiniz... Ve Filistin'in bu sözlerini işitince Saul ve bütün İsrail yılgınlığa düştüler, ve çok korktular.

"... Ve Davud sabahleyin erken kalktı, ve koyunları bekçiye bırakıdı... Ve arabalar ordugahına geldiği zaman ordu cene meydanına çıktı, ve cene için bağırlıydı... Ve onlarla söyleşirken, işte, adı Golyat olan Gatlı Filisti pehlivan, Filisti dizilerinden çıktı, ve evelki sözler gibi söyledi; ve Davud işitti... Ve Davud yanında duran adamlara söyleyip dedi: Bu Filistiyi vuracak ve İsrail'den utancı kaldıracak adama ne yapılacak? Çünkü hay olan Allahın dizilerine meydan okuyan bu sünnetsiz Filisti kim oluyor?... Ve Davud Saula dedi: O adamdan dolayı kimsenin yüreği zayıflamasın; kulun gidip bu Filisti ile cene edecktir... Ve Saul kendi esvabını Davuda girdi, ve başına tunç başlık koydu, ve ona zırh girdi. Ve Davud esvabı üzerine kılıcını kuşandı, ve yürümeye başladı, çünkü alışmamıştı. Ve Davud Saula dedi: Bunlarla yürüyemem; Çünkü alışmadım. Ve Davud onları üzerinden çıkardı. Ve eline değneğini aldı, ve vadiden kendine beş çakıl taşı seçti, ve onları üzerinde olan çoban torbasına, dağarcığına koydu; ve sapanı elinde idi; ve Filistiyi yaklaştı...

"Ve Davud Filistiyi sapanla ve taşla yendi ve Filistiyi vurup onu öldürdü; ve Davudun elinde kılıç yoktu."

Kitabı Mukaddes, I. Samuel, 17

Bağımsız Filistin Devleti nasıl kuruldu?

Bu sorunun çok basit ve çok yalın bir yanıtı var: İsrail devleti bir zamanlar nasıl kurulduysa, o da öyle kuruldu.

Eğer bununla akılınız, Filistin topraklarını Yahudilerle Filistinli Araplar arasında bölüştürmen 29 Kasım 1947 tarih ve 181 sayılı Birleşmiş Milletler kararı geldiye, hiç gelmesin; onu kastetmiyorum.

Kastettiğim, felsefeden diyalektiğe ve Kitabı Mukaddes'e varincaya kadar bir dizi izlenim çağrıştırın bir olgu: İsrail II. Dünya Savaşı sonunda kurulubildiye (1948), bu sonuç temelde, milyonlarca Yahudinin gaz odalarında öldürülüp krematoryumlarda yakılmasının, yani zulüm görmesinin, yani zayıflığının, dünya kamuoyunu çok güçlü biçimde etkilemesi sayesinde mümkün olmuştu.

Filistin içinde aynı olgu kendini yineledi: Kendi devletlerini zulüm görmüş olmak sayesinde kurulan İsraililer, Filistinlilere öylesine zulmettiler ve Filistinliler de bu zulüm sırasında kemikleri televizyonlarda taşla çatır çatır kırdıktı halde silah başvurmadan, yalnızca taş atarak öylesine ilginç bir pasif direniş gösterdiler ki, 1948'de İsrail'in yoktan varolmasına olanak veren dünya kamuoyu ortamı, neredeyse günü gününe (29 Kasım yerine, 14 Kasım) tam 41 yıl sonra bu sefer de Filistin devletinin kurulmasına olanak verdi.

FELSEFE, DİYALEKTİK, KİTABI MUKADDES vs. ÜZERİNE

Akraba (Sami) oldukları için midir nedir, kaderleri bu denli birbirine benzeyen iki ulusun karşılıklı ilişkisi bize niçin felsefeden diyalektiğe ve Kitabı Mukaddes'e varincaya kadar bir dizi çağrışım anımsatıyor, eğer sabrınsız varsa bir de buna degeñip öyle gece-

lilik Bağımsız Filistin Devleti'ni kuran süreci incelemeye ve ileriye yönelik tahminler yapma çabasına.

Her türlü insan-insan ve hatta insan-eşya ilişkisindeki temel **felsefi** kural, yani karşısındakini (veya, elindekini) gerileyemeyecek (veya tahammül edemeyecek) kadar sıkıştırmamak gerektiği kuralı bu olaya iyi oturmuyor mu? Bir gazi bellİ ölçüde sıkıştırıbsın; sonra büyük basınç doğar. Bir çeliği bellİ ölçüde bükebilirsin, sonra kırılır ve amaç dışı kalır. Bir insana bellİ ölçüde baskı yapabilirsin, bir noktanın ötesinde ya isyan eder, ya ölü, her iki durumda da amacının tersi bir durumla karşılaşırınsın. 1978'de FKÖ'nün çağrıları olarak gittigim Lübnan'da Filistinliler o denli güçlündü, Lübnan devletini o denli devreden çıkarmışlardı, İsrail'e o denli rahatsız edici saldırılarda bulunuyor-

lardı ki, bunun sonucu 1982 Haziran'da gerçekleşen İsrail işgalyle FKÖ dünyanın dört bir yanına dağılmak zorunda kaldı. Aynı hatayı İsrail FKÖ'ye karşı tekrarlayınca, aynı istemediği sonucu aldı.

Bu süreç, her şey kendi mahvının tohumlarını (kendi tersini) içinde taşı, biçimindeki dialekтик kuralına uygun düşmüyor mu?

Filistin halkın bu noktaya ulaşmasında en önemli araç sapan taşı oldusa, İsrailoğulları'nın peygamberi ve ikinci kralı olacak çoban Davud, karşısına çıktıı Filisti devi Golyat genesi sapan taşıyla öldürerek (Kitabı Mukaddes, I. Samuel, 17) kavmini özgürlüğe kavuşturmayı mıydı?

Bu kadar laftan sonra, isterseniz "Sanat"ı bırakarak "Bilim"e gelelim.

Filistin halkın sürgünde parlamento sayılan Filistin Ulusal Konseyi'nin (FUK) 14 Kasım 1988 günü aldığı Bağımsız Filistin Devleti ilanı kararı hangi temellere dayanıyordu. Önce bunu ele alalım ki, neden söz ettigimizi bileyelim.

BAĞIMSIZ DEVLET KARARININ TEMELLERİ

FUK'un toplanmasını gerektiren, hatta zorunlu kılan **siyasal** zemin, Ürdün Kralı Hüseyin'in 31 Temmuz 1988'de yaptığı tarihsel açıklama sonucu oluştu. Anımsayacağınız gibi, Kral Hüseyin, 1967'de dek filen ve hukuk Ürdün toprağı olan ve bu tarihte İsrail işgaline uğradıkton sonra hukucken aynı statüyü devam ettiren Batı Şeria ve Gazze Şeridi üzerindeki hak ve hükümlerlerinden vazgeçtiğini ilan etmiştir. Bu açıklama, bu topraklarda bir hukuki boşluk doğurmuştu ki, "Doğa boşluk kabul etmez" kuralı FUK'u toplanmaya, İsrail'in hu-

kuken de sahip çıkmaya hiçbir zaman cesaret edemediği bu topraklara hukucken sahip çıkmaya zorladı. Bu da ancak bir bağımsız devlet ilanıyla olurdu.

Peki, FUK toplantısının altında yatan Kral Hüseyin olayın altında, temelde ne yatiyordu? Hiç kuşkusuz, insan unsuru, yani adına **intifada** denen ve 11 aydır hiç sönmemeceşine sürüp gelen Filistin başkaldırısı. Bu başkaldırı İsrail'e olduğu kadar Ürdün'e de karşıdı ve Kral Hüseyin, bir gün İsrail buradan çekile ve bu topraklar kendine kalsa bile, bu insanlara egemen olamayacağını anlamıştı. Bu "feragat" kararla hiç olmazsa, yüzde 60'ı Filistinlilerden oluşan Ürdün'ü sağlam almak istemiştir. Neyse. İşte bu intifada'dır ki, FUK toplantısının kararını hem zorladı, hem meşrulaştırdı. Her şeyin insanla başladığı, insanla bittiği bir kez daha kanıtlandı.

FUK kararının **hukuksal** kaynağı, bütün Arapların o zaman toptan reddettikleri, BM Genel Kurulu'nun yukarıda sözü edilen 181 sayılı "Filistin'i Taksim Kararı" oldu. Filistinlilerin 41 yıldır yaşadıkları, o zaman şiddetle reddettikleri bu kararı bağımsız devletlerine temel yapmalarına yol açtı. Söz konusu 181, Filistin'in yüzde 56'sını bir Yahudi devletine veriyorsa, yüzde 44'ünü de bir Arap (Filistin) devletine veriyordu.

Peki, topraksız devlet olur mu, olodu olacak bir de buna karar verelim. Bir devletin üç temel ögesi var: Toprak, halk, hukumet. Filistinlilerde şuna yalnızca insan unsuru bulunuyor. Bununla birlikte, hukuka aykırı biçimde işgal edilmiş bir toprakın ortada olduğu kesin. Bu toprakın dışında, yani "sürgünde" bir hükümet kurma konusu ise her an yapılabilecek bir şey. Bundan biraz aşağıda söz edeceğim. Burada söylemek istedigim, gelmek istedigim başka bir nokta: Uluslararası

1948

1969

tanıma konusu. İşte, kurulur kurulmaz 40'i aşık devlet tarafından tanınmasıdır ki, toprağı ve hükümeti bulunmayan Filistin Bağımsız Devleti'nin, hiç kimselerin itirazı olamayacak biçimde uluslararası toplumun bir üyesi kabul edilmesine yol açtı. Bu "eksik" devlet, meşruiyetini, hiç tartışmaz biçimde, uluslararası tanımadan aldı.

FUK'UN ÖNÜNDE HANGİ SEÇENEKLER VARDI?

Şimdi biz buraya gene bir balmumu yapıştırılmış ve FUK kararının inceleñmesine geçmeden önce, FKÖ'nün önünde bu kararı almadan önce ne gibi seçenekler vardı, ona bir göz atıp gelelim.

1) Ortada dolaşan ilk formül, "hükümrilik ilanı" idi. Bu çözüm, "bağımsız devlet" ilanına oranla tabii ki daha "hafif"ti. Ortaya "tanıma" sorunu çıkarmayacaktı. Çıkarmayacaktı ama, FKÖ'nün radikal kesimleri (Habbaş) büyük olasılıkla bunu kabul etmeyeceklerdi. Zaten Arafat da, FUK toplantılarından önce yaptığı basın toplantılarında bu olasılıktan söz etmedi.

2) İsrail işgal altındaki toprakların BM gözetiminde uluslararası koruma altına alınması: Pratikte bu, BM Antlaşması'nın XII. ve XIII. kesimlerinde sözü edilen ve aslında sömürgeleurin barışı yoldan bağımsızlık kazanması için düşünülmüş olan vesayet rejiminin kurulması demekti. Bu durumda BM adına bir tür "sınırı hükümrilik yetkileri" kullanacak bir devlet sapnacak, İsrail askerlerinin çekildiği yerlerde bu devlet BM adına geçici bir otorite kuracaktı. Bu seçenek, görüldüğü gibi, bir "ara formül" oluşturuyordu.

3) "Sürgünde hükümet" ilanı. Ülkesi işgal edilen devletlerin başvurduğu bu yol, İspanya İç Savaşı'ndan

sonra Cumhuriyetçiler tarafından Meksika'da, II. Dünya Savaşı sırasında Polonya tarafından Londra'da, Yunanistan tarafından da önce Girit'te, sonra da Kahire'de kullanılmıştı. Bununla birlikte, böyle radikal bir çözüme gitmeyi FKÖ uzun yıllardır tartışmış, ama kabul etmemiştir. Çünkü, bir Cumhuriyetçiler örneğinde olduğu gibi, somut sonuç vermemesi halinde bu formül, kullananı çok zayıflatıacak bir seçenekti.

4) Bağımsız devlet ilan etmek ve "geçici hükümet" kurmak. Hem intifada'nın başarısı "sürgün" psikolojisini ortadan kaldırılmıştı, hem de ABD-SSCB arasında görülen yeni yuvaşama havasının bölgesel anlaşmazlıklarını birbirini ardına ortadan kaldırması Filistinli önderleri "sürgünde hükümet"ten "geçici hükümet" gibi, başarılı Vietnam ve Cezayir örneklerini animsatan bir formüle itiyordu.

FUK KARARININ İÇERİĞİ

Filistinlilerin kabul ettiği karar, bir Bağımsız Devlet ilan ettikten sonra, geçici hükümet kurma yetkisini, 90 kişiden oluşan FUK merkez konseyine "gerektiğinde" kullanılmak üzere verdi. Böylece de bütün silahlar bir arada kullanılmamış oldu.

Kararla birlikte yayımlanan "Siyasal Bildiri", en az kararın kendisi kadar önemliydi, çünkü onu açıklıyor ve tamamıyordu. Bu bildiride, doğrudan açıklama yapmadan ve yalnızca birinci karara atıfta bulunarak, ABD'nin FKÖ ile diyalog kurmak için Kissinger zamanından beri (1975) ileri sürüdüği üç koşul (BM Güvenlik Konseyi'nin 242 sayılı kararını kabul etmek, İsrail'i açıkça tanımak, terorizmi reddetmek) kabul edildi.

Siyasal bildiride bu iş şöyle yapılmıştı:

BM Güvenlik Konseyi'nin 1967 tarih ve 242 sayılı kararı ile, 1973 tarih ve 338 sayılı kararına atıfta bulunuldu. Filistinliler konusunu bir "mülteci sorunu" olarak ele aldığı ve İsrail'i tənidi için FKÖ'nün şimdiden dek reddettiği 242, "İsrail'in işgal ettiği topraklardan geri çekilmesi ve bölgedeki tüm ülkelerin egemenlik, toprak bütünlüğü ve bağımsızlık haklarının kabul edilmesi"ni istiyordu. Bu, İsrail'in de haklarının kabulü demekti. Ancak, FUK, bu kararı "Filistinlilerin self determinasyon hakkının tanınması" koşuluyla kabul etti. 338 ise, 242'nin uygulanması ve Araplarla İsrail arasında Ortadoğu'da "kalıcı bir barış için" görüşmeler yapılmasına ilişkindi.

FUK toplantılarında, bir de 1985 Kahire Bildirisine sadık kalınacağı belirtildi. Mısır devlet başkanı Hüsnü Mübarek'in aracılığıyla oluşturulan Kahire Bildirisinde FKÖ, gerilla operasyonlarını yalnızca "İsrail'in içindeki askeri hedeflere" karşı düzenlemeyi kabul etmişti. Cezayir'de bundan da ileri gidildi ve bu eylemler yalnızca "işgal altındaki Arap toprakları" ile sınırlandırıldı. Yani FKÖ, İsrail'e saldırmamayı kabul etti.

ARAFAT'IN CENEVRE DİPLOMASI

İleri sürüdüği koşulların zımneden olsa tamamen yerine getirilmesi, ABD'nin FKÖ ile diyalog kurmasına yetmedi. Bir kere ABD yönetimi, "Ev sahibi ülke" anlaşmasını ihlal etmemiye bütün ülkeler tarafından tecrit edilmeye alarak, New York'taki BM toplantısına konuşmak için gelmek isteyen Arafat'a vize vermemi reddetti. Bunun üzerine BM üyeleri koca BM Genel Kurulu'nu bir seferliğine okyanus ötesine, Cenevre'ye taşıyarak Arafat'ı orada konuşturdu.

Arafat bir buçuk saat süren konuşmasında üç aşamalı bir barış planı önerdi. Önce, uluslararası barış konferansı hazırlığı yapacak bir komitenin seçilmesini, arkasından, işgal altındaki topraklarda geçici bir BM denetimi kurulmasını, son olarak da Filistin devletinin kuruluşunu tescil edecek bir uluslararası konferans toplanmasını önerdi. Arafat, FKÖ'nün "İsrail-Arap çatışmasına taraf olan Filistin Devleti, İsrail ve diğer komşuları kapsayan", 242 ve 338 sayılı karar çerçevesinde bir anlaşmanın gerçekleşmesine çalışacağını da açıkladı.

Arafat'ın bu konuşmasının metninin ABD yetkililerine daha önceden verildiği ve onay alındığı biliniyordu. Bununla birlikte, bu ülkeden olumlu bir tepki gelmedi. Tersine, "kilit konularda muğlak ifadeler" bulunduğu, ABD'in FKÖ'yle diyalog kurmak için koyduğu üç koşulun "açık, dosdoğru ve muğlak olmayan bir biçimde" kabul edilmesi gerektiği açıkladı.

Arafat o sabah saat 11'de bir basın toplantısı yapacaktı. Amerikalardan bir ses çıkmayınca 17'ye erteledi. Amaç, o sırada konuşacak olan ABD temsilcisinin ne diyeğini duymaktı. ABD temsilcisi Arafat'ın konuşmasına hiç dezinmedi. Bunun üzerine toplantıyı yapan Arafat, bir gazetecinin "İsrail'i tanıyor, terör kınıyor musunuz, evet veya hayır cevap verin" demesi üzerine, ünlü yanıtını verdi: "Daha ne isteniyor, striptiz mi yapayım?"

VE NİHAYET, ABD...

Bu basın toplantısının ardından ABD dışişleri bakanı Shultz bir açıklama yaparak, ülkesinin FKÖ'yle görüşmeyi planladığını bildirdi. Arafat kazanmıştı.

Demir tavında dövülmüş. Ulus-

arası konjonktürün bu denli uygun olduğu bir noktada eğer FKÖ gerekli bülgülenliği göstermeseydi, fırsat belki bir daha geri gelmemek üzere kaçabilirdi. Burada, Arafat'ın yanısıra, Habbaş gibi muhalifleri de çok basret göstergediler. uluslararası zemin o kadar uygundu ki, bu yeni duruma yalnızca iki ülke karşı çıktı: Filistin devletinin kurulmasıyla "Büyük Suriye" hayalini gerçekleştiremeyecek olan Suriye ile, elindeki toprakların üzerinde yatkın isteyen İsrail. Geri kalanların tümü, olayı destekledi.

BUNDAN SONRA...

Bundan sonrası, büyük olasılıkla, Mitterand ile Gorbaçov'un geçen ay Moskova'da biraraya geldikleri sırasında ileri sürüdükleri, Arafat'ın da Cenevre konuşmasında kabul ettiği "hazırlık komitesi" tezini uygulanmasına gelip dayanacak Gene büyük olasılıkla, ABD'nin FKÖ'yle diyalog kuracağının açıklaması ve ilk teması da Tunus'ta yapması üzerine iyice yalnız kalan, tecrit edilen İsrail, işgal altındaki bölgeleri BM denetimine bırakacak. Arkasından da, barış konferansı. Tabii, bunlar burada yazıldığı kadar kolay olverenek şeyler değil. En azından insanın aklına şu geliyor: FUK kararı, 1947 tarih ve 181 sayılı BM Genel Kurul kararına dayandırıldı. Oysa, bu kararda kendine verilen yüzde 56'yi İsrail hem 1948'de, hem de

1967'de genişletti. Bu durumda, Filistinliler 1948 ve 1967 sınırları yetinirse tutarsız olacaklar, 1947 sınırını isterlerse işler iyice karışacak. Ayrıca, Ürdün'ün bu sorunda oynayacağı rol henüz bitmemiş benzer.

Kurulacak Filistin devletinin dünyaya, Ortadoğu'ya ve Türk dış politikasına getireceği değişikliklere gelince.

Bunlar, şimdilik "Bilim"den çok, müneccimlik yoluyla "Sanat'a gidiyor. Ben daha o sayfayı okumadım. □

Bilim ve Bilim Adamı Kazandı

Bilim ve Sanat

1 Haziran 1987 günü dergimizce düzenlenen "Şimdi Sıra TÜBİTAK'ta mı?" konulu parte konusmacı olarak katılan Arastırıcı Dr. Hikmet Özdemir'in bu panelde yaptığı konuşma nedeniyle TÜBİTAK'taki işine son verildiğini okuyucularımız hatırlayacaklardır. Dr. Özdemir, yaptığı konuşmanın, sözleşmesinin feshi için bir neden sayılamayacağını belirterek, ki dem ve ihbar tazminatlarının ödenmesine karar verilmesi talebiyle Ankara Dördüncü İş Mahkemesi'ne başvurmuştu. Bundan kısa bir süre önce, dava sonuçlandı ve Hakim Utku Öztürk Dr. Özdemir lehinde karar verdi. Yargıtayca da onanarak kesinleyen Ankara Dördüncü İş Mahkemesi'nin karar gereçesini, davanın bilim adının özgürlüğü konusunda sürdürulen çalışmalarda önemli bir adım olacağı inancıyla ve bilim adının sorumluluğu, özgürlüğü konusundaki çarpıcı noktalarının altını çizerek yayımlıyoruz.

B.S.

Hikmet Özdemir İlhan

Davacı, 1.6.1987 günü Ankara'da Bilim ve Sanat dergisi tarafından düzenlenen "sıra şimdi TÜBİTAK'ta mı?" konulu panelde konuşmacı olarak yer almış ve bu konuşmacı sırasında beyan ettiği bir kısım düşüncelerin davalı kurum yönetimince işverene sataşma ve küçük düşürme olarak kabul edildiği görülmektedir.

İlgili panelde TÜBİTAK'ın içinde bulunduğu sorunlar tartışılmış ve TÜBİTAK gibi bir ilmi kuruluşun örnek bir kuruluş olması için gereken düzenlemeye ve öneriler dile getirilmiştir.

Davacı bu panelde yapmış olduğu konuşmada özetle; "sıra eğer gerçekten TÜBİTAK'a geldi ise, hepimizin hali duman olacak demektir. Çünkü bu güne kadar hangi kuruluş şıra geldi ise, orada neler olduğunu ibretle izledik. TÜBİTAK 1984 yılına kadar siyaset yapmadı oysa şu anda TÜBİTAK siyaset yapmak istiyor. Belirli bir görüş doğrultusunda olan insanların, adeta bir talan politikası ile ya da, bir yağma politikası ile TÜBİTAK'a nüfus etmeleri söz konusu. TÜBİTAK belirli bir ideolojinin sözcülüğünü yapmaya zorlanıyor. Bilim kurulu 2. kere genel

sekreter seçimi yapıyor ayrı ayrı şahısları seçiyor olsa, bir tane genel sekreter seçiyor onu geri almadan yeni bir genel sekreter seçiyor. TÜBİTAK içinde bilimsel araştırmaları ile tanınan bazı insanların tasfiyesi yapılıyor ve sabah geliyorsunuz biri görevden alınmış akşam bir diğeri. Kurum yöneticilerinin nasıl seçildiğini anlattım. Hukucken bir skandal var. Demokratik bir ülkede böyle bir durumda yöneticiler istifa ederlerdi. Ama biz herşeyi kolayca hizmetliyoruz..." beyanında bulunmuştur.

Davalı kuruluş tarafından bu beyanlar işvereni küçük düşürücü ve sataşma mahiyetinde kabul edilecek, davacının işine son verilmiştir.

Davacı tarafından iddiaların kanıtlanabilmesi bakımından başında yayımlanmış TÜBİTAK'la ilgili yazıların örnekleri dosya ibraz edilmiştir.

Davalı kuruluş ait personel yönetmeliğinin disiplin işleri başlıklı 7. maddesinde, işveren veya iş arkadaşlarına karşı şeref kırcı asılsız isnat ve beyanlarda bulunmak işten çıkışma nedeni olarak kabul edilmiştir.

Davacı konuşmasında, TÜBİTAK'ın

amacına uygun olarak görevlerini yerine getirebilmesi için bilim özerkliğinin bulunması gerektiğini vurgulamış ve ayrıca kurumun gelişmesi ve çağdaş bir kuruluş haline getirilmesi için siyasal etkilerden uzak kalması gereği üzerinde durmuştur.

Bilim adamlarının görevlerinin bir bölümünde kurumları içinde gerektiğiinde yapılması muhtemel yanlışlıklar dile getirmek vs kurum ile kurumda çalışanların gerçek hak ve hukukunu gözetmektir.

Davalı kurum davacının yapmış olduğu konuşmanın işveren veya iş arkadaşlarına karşı şeref kırcı, asılsız isnat olduğunu iddia ederek bu yönü kanıtlıymamıştır.

Davacı tarafından iddiaların kanıtlanabilmesi bakımından başında yayımlanmış TÜBİTAK'la ilgili yazıların örnekleri dosya ibraz edilmiştir.

Ayrıca, davalı kurumun bağlı olduğu devlet bakanı tarafından da kurum üzerinde gerekli denetim ve düzenlemelerin yapılacağının belirtilmiş oldu-

ğu bu basın yazılarında açıkça görülmektedir.

Davalı kurumun Bilim Kurulu'nun bir kısmı üyeleri tarafından yayınlanan bildiride, kurumda problemlerin "genel sekreter tarafından bilim kurulunun aldığı kararları uygulamama, enstitü müdürlerinin isteklerine rağmen enstitülerde çalışan araştırcı, uzman, teknisyenlerin sözleşmelerini yenilemeye veya geciktirme TÜBİTAK'da çalışan üst düzey yöneticileri ile kendi arzu ettiği personelin atanmasını sağlamak için pazarlığa girişme, bilim kurulunun gündeminin tesbitinde bilim kurulu başkanı ile istişarede bulunmama ve araştırma gruplarının önerilerini bilim kurulu gündemine getirmeme, TÜBİTAK'ın çeşitli birimlerinde çalışan personelin güvensizlik duygusuna kapılan istifasına neden olma kamuoyuna çeşitli yayın organları kanalı ile intikal eden yakınmalarını, atama gibi moral değerleri zorlayan ve TÜBİTAK'ın saygılılığını gölge düşürücü tasarıflarda buluma, bilim kurulu ile uyumlu bir çalışma içine gitme istememe..." olduğu belirtilmektedir.

Göründüğü şekilde bilim kuruluda davacının belirtmiş olduğu hususları aynen doğrulamıştır.

Basında yayınlanan yazıların asılsız isnatlar mahiyetinde olduğu, devletin kurumlarını küçük düşürücü nitelikte olduğu basın savcısı tarafından kabul edilerek, inceleme konusu yapılmadığında dosya kapsamından anlaşılmaktadır.

Ayrıca, davacının ve ona paralel beynanda bulunan bilim kurulunun ve ba-

Prof.Dr.Sümer Şahin
Gökdelen 17.Kat
Ankara

Ankara, 16 Aralık 1987

Sayın Genel Sekreter,

TÜBİTAK'tan çıkarıldığımı dair tebliğatımı aldım. Yassı dişi uygulamalarınıza bir örnek daha verdiniz. Kimse için sürpriz olmadı.

Bilim Kurulu'na ait bir yetkiyi kullanma hakkını nereden aldığınızı soracak bir makam elbette olacak. Bu ayrı konu. Fakat bir TÜBİTAK mensubu ve bilim emekçisi olarak söylemek istedigim başka birsey var.

Olup bitenler TÜBİTAK çalışanlarının ve kamuoyunun önünde cereyan etti. Sizi ve ekibinizi eleştirdim. İsten çıkarıldım. Gönül rahat. Ülkenin sıradan insanları için mütevazi bir görev yaptığıma inanıyorum. İçlerinden biri olmakla gurur duyduğum bu insanların çeşitli çevrelerden kaynaklanan korku ve terör dalgalarına boyun eğmediklerini de biliyorum. Yaşıyorum.

Ötekiler gibi bir bilim emekçisi olarak benim gözlerim de TÜBİTAK'ın üzerinde olacaktır.

M.

Dr.Hikmet ÖZDEMİR

Hük aramanın ilk belgesi

sının sözlerinin asılsız ve şeref kırcı isnatlar mahiyetinde olduğu iddiası ile davalı kuruluş ve yetkililer tarafından yargı organına başvurulmamış olduğu da açık bir husustur.

Gerek basının ve gerekse bilim kuruluşun davalı kurumun o an için içinde bulunduğu durumları yansıttığı ve

özerk bir kuruluş olan davalı kuruluşun gerekli düzene kavuşturulabilmesi için üst yöneticileri uyarmak amacıyla hareket ettikleri ve davacının da aynı gaye içinde bulunduğu ve davalı kurumun bağlı olduğu Devlet Bakanlığında kurumda gerekli düzenlemelerin yapılacağını beyan etmesi karşısında davacının sözlerinin kurum ve çalışanlarının şereflerini kırcı, asılsız isnat ve beyanlarda bulunmak şeklinde kabulüne imkan görülememiştir.

Davacının bilim adamı olarak Anayasa'nın güvence altına almış olduğu düşünce özgürlüğü ve düşünçeyi açıklama özgürlüğü sınırları içinde kalarak, çalışmış olduğu kurumun daha iyi bir duruma getirilmesi amacı ile düşüncelerini açıklamış olması işverene sataşma olarak kabul edilememiş ve yine, davacı işçinin bu hak ve özgürlüklerini kullanması işyerinin ahengini ve düzenini bozacak niteliktede kabul edilmemiş ve bu durumda, davalı kurumun iş aktını iş yasasının 17. maddesi ile personel yönetmeliğinin ilgili hükümleri gereğince sona erdirilmesi haklı olarak kabul edilmemiştir.

• Türkiye bilimsel araştırma açısından dünya ülkeleri arasında 43. sıradadır yer almıyor. Bilimsel araştırmalara ayrılan kaynak bakımından sırasına bile giremiyoruz. 12 Eylül'le başlayan bilim düşmanlığı şimdi TÜBİTAK'a savaşıyor. Bir çok bilimadamı kurum dışına atılırken "Türk-İslam Sentezi" kadroları TÜBİTAK'a dolduruluyor.

Limon, sayı 91 (3 Aralık 1987)

Türkiye'nin Gündeminde Avrupa Mali Çöp

Ali Çulfaz *

Son bir yıl içerisinde çevre sorunlarımıza bir yeni ekendi: Avrupa mali çöp. Batı Avrupa'nın sanayi atıklarının ülkemize getirilmesi ya da getirilme girişimleri Türkiye'nin çevre gündeminin "içgal" etti. "İthal çöp" olayının kamuoyuna yansması, Bandırma'ya içindeki çöpüyle birlikte çöp deposu yapılması girişimi, le başlandı. GöltAŞ cimento fabrikasına katı yakıt etiketile giren sanayi atığını geri göndermek bir kaç ay sürdü. Demir tozu, sanayi kumu diye nitelenen atık malzeme taşıyan gemiler yüklerini boşaltmadan geri dönmek zorunda kaldılar. Son olarak da balık mevsimiyle birlikte Karadeniz'de varil turizmi başladı: Varillerle doldurulmuş sanayi atıklarının bir bölümü bata-çıka Karadeniz kıyılarımıza vurdu.

İthal çöp kavramı çevre gündemimize gazete haberleri aracılığıyla geldi. Basınımızın yeşil detektifleri özellikle Ocak-Mart 1988'de peşpeşe çöp ithaline ilişkin haber ürettiler. İthal çöp olayının kronolojik gelişimi izlemek öğretici.

BANDIRMA'YA ÇÖP DEPOSU

1987 yılı sonlarında Federal Almanya'da V.A.U. (Pratik Çevre Araştırmaları Birliği) adlı bir kuruluş Bandırma Belediyesine atık malzeme gönderme önerisinde bulunur. Atıklar birer metreküp iki santimetre kalınlığında plastikle kaplı küteler. Deniz ve yol dolgularında kullanılabilir. Ücretsiz Bandırma'ya kadar getirilecek. İhtiyaç fazlasını Bandırma Belediyesi isteklisine satabilecek, gelirden de Belediye'ye pay verecek. "Hassas" bir

konu, incelemek gereklidir. Konu biraz kurcalanınca bu atıkların kesinlikle denize konulamayacağı öğrenilir⁽¹⁾. Bu arada atıkların deniz dolgusu olarak kullanılma önerisi de değildir, Almanya'da zararsız kabul edilen atıkların Bandırma yakınında bir depoda saklanması biçimini alır.

Ancak bu girişim "Alman çöpüne Türkiye'de yer aranıyor", "Bandırma Alman çöpüne talip oldu" başlıklı yazarlarla basına yansır ve tepki doğurur⁽²⁾. Çevre koruma konusunda yasal dağınıklıktan yakınırlar, "İşin enteresan tarafı" Çevre Genel Müdürlüğü'nün bağlı olduğu günün Devlet Bakanı Veysel Atasoy'a göre "Çevre Genel Müdürlüğü'nden bu olayı basından öğrenmemi"dir. "İşin ikinci safhasında ise bu çöplerin daha önce de Türkiye'ye ithal edildiği" öğrenilir⁽³⁾. Ancak korumasız kalan çevreye kamuoyu arka çıkar: "Bandırma çöplük olamaz". Bandırma Belediye Mec-

liside tepkilerin yoğunlaşmasından bir ay sonra 11 Şubat 1988'de Alman çöpünün Bandırma'ya getirilmemesini, ancak önerilen çöp depolama teknolojisinin incelenmesini kararlaştırır.

GÖLTAŞ ÇIMENTO VE "AGLOMERA TURB"

Bandırma olayını Isparta'da GöltAŞ Cimento fabrikasının katı yakıt olarak kullanılmak üzere gene Almanya'dan sanayi atığı getirmesi izler. GöltAŞ'ın Eylül 1987'de deneme amacıyla 35 ton, Aralık 1987'de de 1581 ton sanayi atığını katı yakıt olarak getirdiği öğrenilir⁽⁴⁾. İthalat Antalya limanından 25 Aralık 1987'de yapılır. Antalya Gümruk Müdürü "Biz Gümrukten çöp sokmadık" der⁽⁵⁾. Doğrudur, gerçekten de giren malzemenin üzerinde çöp etiketi yoktur. İthalat 27-03-20 gümruk tarife numarasıyla "aglomera turb" kapsamı içinde yapılmıştır⁽⁶⁾.

Bir özlem olarak kalan deniz...

İthalatçı firma yönetici Gürbüz Pamuk'un anlatımıyla malzeme "... Antalya Gümrukünde laboratuvar olmadığı için Mersin Gümruk Başmüdürlüğüne tahlii için yollanmış, sağlığı zararlı olmadığı saptanmış, sonra da kamyonlarla GöltAŞ'a gönderilmiş"dir⁽⁵⁾. Tümüyle kömürleşmemiş bir yakıt olan "tura"yı gören-bilen var mı ki bunu odun talaşına emdirilmiş tiner, boyaya ve makina yağı artığından ayırbilsin?

Ancak sanayi atığı artık kuşkulu madde niteliği kazanmıştır. GöltAŞ'ın bu katı yakıtını istediğiince kullanmasına izin verilmez. Mersin Gümrukünde anında tahlii edilip sağlığa zararlı olmadığı saptanan bu atık malzemenin GöltAŞ'ın başvurusu üzerine ODTÜ'de 3-4 aydır analiz edilmekte olduğu öğrenilir. Bu analiz ve değerlendirme sürecinde Çevre Genel Müdürlüğü de ODTÜ'ye analiz için başvurur⁽⁶⁾. Rapor sonucu malzemenin yakılmasının zararlı olduğu ortaya çıkar. Isparta Valiliğinin oluşturduğu 12 üyesi uzman heyetin raporu şöyle sonuçlanır:

"Sonuç olarak komisyonun tüm üyeleri GöltAŞ Cimento Fabrikası tarafından hava kalitesinin korunması yönetmeliğinin 7 no.lu ekinde bulunan PCB içeren atıkların yakılması ile ilgili esasların yerine getirilmediği, ayrıca atığın depolandığı açık arazide bırakılması halinde yerüstü ve yeraltı sularını kirleteceği de gözönüne alınarak söz konusu ithal sanayi atığının en kısa sürede her türlü güvenlik önlem-

leri alınmak suretiyle geldiği ülkeye iadesi görüşünde birleşmişlerdir"⁽⁷⁾.

GöltAŞ'a bir ay süre tanınır, çöpler geri gönderilmezse Savcılığa suç duyarusunda bulunulacağı ihtar edilir. Tanınan süre sonradan uzatılır, sonuçta bu sanayi atığı birkaç ay sonra geldiği yere geri gönderilir.

GİRİŞİMÇİ BİR ÜSTEĞMEN

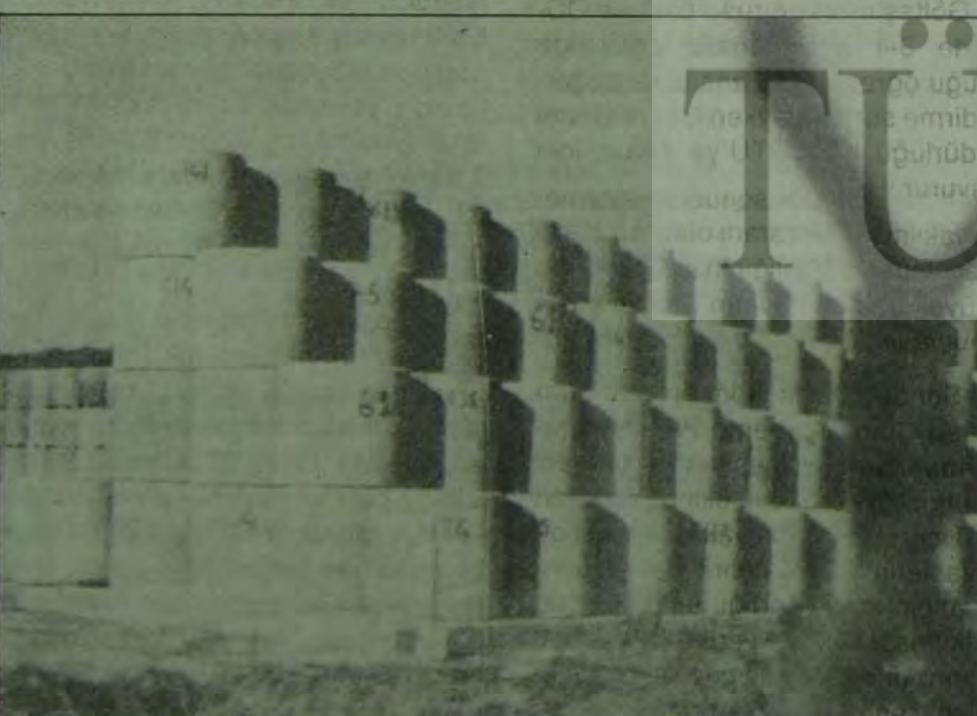
Kütahya'da kurulan Büyüktürk İthalat, İhracat, Dahili Ticaret ve Pazarlama Şirketi sanayi atığı ithalini iş edinir. Şirketin işlerini Kütahya Radar Üssünde görevli girişimci Üsteğmen Mehmet Büyüktürk yürütmektedir. İşlerden ilki Federal Almanya'dan EVA firması aracılığıyla ve GöltAŞ örneğinde olduğu gibi cimento fabrikalarında yakılmak üzere sanayi atığı ithal girişimidir⁽⁸⁾. Ancak EVA firması Türkiye'den ithal izni sağlanamadığı için, klorlu, florlu hidrokarbonlar içeren bu sanayi atığını Türkiye'ye göndermez.

Büyüktürk'in diğer bir girişimi Federal Almanya bandırıcı Petersberg gemisiyle "sanayi kumu" olarak adlandırılan atığı karasularımıza kadar getirmesidir. Gemi 23 Mayıs, 1988'de Izmit'e gelir ve yükünün alıcısını beklemeye başlar. Yaklaşık 1200 tonluk bu yük ise gerçek bir alıcı ve ithal izni yoktur. Gemi yükünden alınan atık örneklerinde Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (TAEK) radyasyon ölçümü yapar. Kiloda 140 bekerel radyasyon bulunur. Chernobil sonrasında radya-

yon ölçümlerinin kamuoyuna açıklanması konusunda uzmanlaşan çaysever TAEK, gemi yükünün radyasyonlu olduğunu saptar. Petersberg gemisinin geri gönderilebilmesi aylar süren bir deniz macerasına dönüşür. Bu arada Petersberg, ölüm gemisi, lajetli gemi, radyasyonlu gemi olarak ünlenir. İthaline izin verilmeyen, orta da alicisi bile olmayan atık yüklü bir gemi geri gönderilmek için abartılmış tehlike senaryoları yazılır. Öyle ki Dışişleri Bakanlığı sözcüsü TAEK'nun radyasyon ölçümlerine dayanarak gemi yükünün radyasyonlu olduğunu, geri gönderilme gereklilikleri arasında sayar. Kilogramda 140 bekerel radyasyon az midir, çok mudur? Aynı TAEK kilosunda 10000-30000 bekerel radyasyonlu çayların içilmesinde bile zarar olmadığı savını bir yıl inatla sürdürmüştür. Chernobil sonrası Rize'nin toprağında 300 bekerel/kilogram radyasyonlu vardi. Çocukların içtiği süte izin verilen radyasyon, Petersberg'in yükündeki radyasyon düzeyinin üstündeydi. Ama tehlike abartılmak isteniyorsa, kamuoyunun radyasyon konusundaki duyarlılığından neden yararlanılmasın ki?

Ürdün bandırıcı Al Kara Meh gemisiyle Haziran 1988'de Ereğli'ye gelen 20000 ton yük arkasında da Büyüktürk vardır. Türkiye Demir ve Çelik Fabrikaları Genel Müdürlüğü adına yapılmaya kalkışılan bu atık demir tozu getirilmesinde, sahte alım belgesi düzenlendiği ortaya çıkarılır. Gemi yükünü boşaltmadan Ereğli'den ayrılr.

Sonuçta Üsteğmen Büyüktürk'in

Biriken Tehlike

Bir özlem olarak kalan deniz...

Bir Sempozyumun Düşündürdükleri: Tarımsal Verimlilik- Endüstricilik- Mutluluk İlişkisi

Tarım mı Endüstrinin Ardından Sürüklenmeli,
Endüstri mi Tarımsal İlişkileri Örnek Almalı?

Adam Şenel

Gelen güz (28-30 Eylül 1988'de) MPM, TOBB, TZOB tarafından ortaklaşa düzenlenen, TÜBİTAK tarafından desteklenen "Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Tarımsal Üretimin Verimlilik Sorunları Sempozyumu"nu (Trabzon, Karadeniz Teknik Üniversitesi Oditoryumu'nda) izledim.

TARIMIN VE TARIMCILARIN ÜZERİNDEKİ BASKI

Ne ekonomi ne tarımcı olduğum halde bu sempozyumla neden ilgilendim? Bir kez sempozyumun düzenleyici ve konuşmacılar arasında eşim devardı. Sonra, alanım olmayan bir konunun amatörce bir meraklı çekimine kapılmam yanı sıra, onun terminolojisini ve temalarını kavramaya çalıştım. Son olarak, konunun, ilgililere hemen hiç ilgilenmedikleri bir yönü ilgilendirdi beni.

Aslında söz konusu sorunla, sempozyum bittikten sonra, bütünü üzerinde düşünmeye başlayınca ilgilendim. Konuşmacıların ve söz alan izleyicilerin (üreticilerin) sözlerinden, tarımın ve tarımcıların üzerinde büyük bir baskının olduğunu seziliyordu. Bu baskının ne olduğunu anlamak için, konuşanların hemen hepsinin sözlerinin "tarımsal verimi ve verimliliği artırmalıyız" teması içerisinde olduğunu anımsamam yetti. Verimin, verimliliğin artırılmasının ise, "tarımın endüstrileşirilmesinden" geçtiğini ve örneğin ("Bildiriler", s. 4'te)

"Verimlilik gibi bir kavram, gelişme denilen olgunun yalnızca nice ilerlemeyi belirleyen büyümeye boyutuya değil, nitel ilerlemeyi belirleyen iyileşme kavramı ile birlikte düşünülmeli" gibi yorumlar vardır. Örneğin ("Bildiriler", s. 44'te) "Verimliliğin bir maliyetinin olduğu, aynı verime değişik yollardan varılabileceği ve değişen

rimesinin ne pahasına gerçekleştireceği iddi.

Bildirilerin basıldığı kitabı ("Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Tarımsal Üretimin Verimlilik Sorunları" Sempozyumu, Bildiriler, 28-30 Eylül, Ankara, 1988, yayıncısı belirtilmemiş, 404 s.) baştan sona yeniden okudum.

Gerçekten (örneğin "Bildiriler", s. 267'de hamisi avcılığında olmak üzere) "doğal kaynakların sömürülüp tüketilmesi" ve (örneğin "Bildiriler", s. 108'de, aşırı gübreleme ile ilişkili olarak) "çevrenin kirlenmesi" gibi değişimler dışında, konunun bu yönyle pek ilgilenmemiştir. İnsan-doğa ilişkilerinin öteki boyutlarına, hele "insan kaynaklarının sömürülmesi" ve "insan ilişkilerinin kirletilmesi" konularına degenilmemiştir. Tarımın endüstrileşirilmesinin yaratabileceği sorunları konuşmasının odağına koyan tek bir konuşmacı yoktu. Bu, belki böyle bir sempozyumu ve bildirileri üstlenmiş olanların rollerinin bir gereği, zorunlu görevleri değildi. Ama birilerinin görevi olmalıdır.

VERİM - VERİMLİLİK - KÂRLILİK

Bir bildiride verimliliğin "kârlılık" ile karıştırıldığı ("Bildiriler", s. 392) bildiriliyor; birçok bildiride de verimliliğin "verim" ile karıştırıldığı, verimlilik yerine verimi artırma yollarının anlatıldığı görülüyor. Bu sempozyumdan kazancım hiç değilse, birim başına üretilen miktar olan "verim" ile, bir üretimde çıktıının girdiye oranı (çikit/girdi) ile dile getirilen "verimlilik" kavramının farkını öğrenmem oldu. Bu, günlük dile dökersek, "ne kadar ürettin?" ile "ne tüketerek ürettin?" sorularına verilebilecek yanıtlandı da ha iyi kavranabilecek bir farklılıktır.

Yalnızca tarımcılar değil, akademisyenler bile neden verim ile verimlilik kavramlarını karıştırıyorlar? Çünkü, kurulu düzenin koşulları içinde "verimlilik" de denmiş olsa amac verimi, hatta kârı artırmaktır. Aslına bakılırsa, "azgelişmiş-gelişmiş ülkeler", "tarım-endüstri", "köylü-kentli", "vatandaş-devlet" ilişkileri açısından ele alındığında, "verimliliğini artır" demek (kuşkusuz başka amaçlar yanı sıra) "verim'in artır", "daha çok ver", "daha çok vergi ver" demeğe gelebilmiştir. Ve gene kuşkusuz, verimliliği artımanın tarım üreticisine de yararları dokunabilir. Ama hangi yöntemlerle, ne oranda, ne kadar süre için, nelerin pahasına? Kuramsal olarak, tarıma bir "maden" gözüyle bakılıp endüstrileştirilerek, bir ülkenin tüm balıklarının, tüm ormanlarının, tüm çayırlarının on yılda tüketilmesi pahasına, verim de verimlilik de yüzde yüz artırılabilir.

TARIMIN ENDÜSTRİLEŞİRİLMESİ SORUNLARI

Sempozyumda açıklanan, tarımsal verimin ve verimliliğin artırılması düşüncesi ve çabalarının altında, bu terminoloji kullanılmış olmasa da, "tarımın endüstrileşirilmesi" teması yatıyordu. Tarımın endüstrileşirilmesi insanın toplam mutluluğu adına olumlu sonuçlar doğurur mu doğurmaz mı sorusu, coğunun aklından geçmemiş gibiydı. Ya da, olumlu sonuçlar doğuracağı "apaçık" bir gerçek gibi görünmüş olmalıdır ki, soruna sistemli bir biçimde yaklaşan olmadı. Böyle bir tutumun altında sanki, "tarımsal üretimi, böylece gelirini artırısan, onunla (parayla) her derdin devasını bulabilirsın" inancı yatıyordu. Endüstrinin sağladığı verim ve verimlilik artışı, kuşkusuz insanların pek çok derdinin devasını bulabilmisti. Ama öte yandan, kendisinin yarattığı, kendisinin çözemeceyeceği dertler de yaratmamış mıdır?

Sormak, araştırmak gereklidir, bir kez, tarımsal üretimle endüstriyel üretimin yapıları, endüstri teknik ve yöntemlerinin, tarıma, sorun yaratmaksızın aktarılabilmesi kadar benzer midir? (bence değildir). Mekanizasyon, motorizasyon, otomatizasyon ve "sentetizasyon" tarımla ne derece bağıdaşabilirler? (bence pek bağıda-

mazlar). Tarıma, biyoloji yerine kimya ne derece sokulmalıdır? (bence fazla sokulmamalıdır). Bu ve benzeri sorular enine boyuna araştırılmalıdır. Ama böyle kapsamlı bir araştırma yapılmalıdır bile sunlar söylenebilir: Endüstriyel üretimde (taş çağının "yontma taş endüstrileri"ni anımsayın) "cansız nesnenin" maddelerin "biçimi değiştirilip" kullanıldıktan sonra, onu aynı amaç için bir kez daha kullanamamak üzere "tüketip" "atmak" söz konusu iken; tarımsal üretimde, "canlı varlıklar"ın, sonuçta tüketilip yok edilmesi de, önce "üretilmeleri", "çoğaltılmaları" söz konusudur. Bu özelliklerine bakarak endüstrideki üretimin modelinin temelde "yapay" olup, "tüketmeye" ve "sömürmeye" dayanırken; tarımsal üretimin "doğal" olan, "üretmeye" dayanan, "yaşa ve yaşat" ilkesini izlercesine "symbiotik" (ortaklaşa) bir model olduğu söylenebilir.

Örneğin endüstride, hele ticarette, kapitalin yıllık devri birden fazla olup, gittikçe hızlandırılması olanaklıken, tarımsal üretirinde normal olarak yılda bir kez dönen kapitalın devrini, kıymasal gübreler, ilaçlar, ısıtlan seralar, hormonlar, sulama vb. yollarla (tarımın endüstrileşirilmesi yöntemleriyle) yılda iki, üç katına zorlamak, tarımı sıkıştırıp, doğanın uzun dönemde, onarılması güç yaralarmasına yol açabiliyor.

"ENDÜSTRİNİN TARIMSALLAŞTIRILMASI" YOLUYLA AÇILABILECEK UFUKLAR

Öyleyse, hemen burada, tarımın endüstrileşirilmesi eğilimine karşı, pa-

radoksal bir görüşle, "endüstrinin tarımsallaştırılması" önerisinde bulunacağım. Endüstriyelinin (başta kapitalist, yarışmacı, gösteriçi tüketime yönelik, hele savaş endüstrileri gibi üretici güçlerden çok tüketici güçlere hizmet eden türlerine olmak üzere) hızlandırılıp şişirilmesine artık "dur" denmesini, dasası, tarımın endüstriyi değil, tersine, endüstrinin tarımsal üretim modelini örnek almasını isteyeceğim.

Böyle bir öneri üzerine, okuyucu tarafından, kolaylıkla, romantiklikte, ütopiklikle, dasası, gericilikle, bilim, teknik, kültür, uygurlık düşmanlığıyla, azgelişmiş ülkeleri geri tarım ülkeleri olarak tutmak isteyenleri endüstri ülkelerinin uşaklılığıyla suçlanabilir. Burada yapabileceğim, okuyucunun yargısını vermekte acele etmemip, yazının sonunu beklemesini istemek. Çünkü sonuçta önereceğini, ortaçağ toplumuna bir geri dönüş değil, çağdaş bir "tarım-endüstri sentezini" olacak. Endüstride insan-doğa ilişkileri "tüketici", insan-insan ilişkileri "sömürücü" karakterlere yerlesip oturduğuna göre, bu bozuk ilişkilerin tarımda da egemen ilişkiler konumuna yükselmesine karşı çıkmak gereklidir. Kaldı ki, tarım-endüstri dengesi de, endüstrinin tarımı atrofie uğratacak derecede gelişmesiyle, bozulmak üzeredir.

Endüstri devrimi, işin başında, üretimde rasyonelliği, etkililiği, bilimden ve teknikten yararlanmayı ve bunun sonucu olan yüksek verimliliği getirmiştir. Verimlilik ise bolluğu ve tüm insanların mutluluğunu getirecekti. Aradan üç yüz yıl geçtiği halde, bolluk, hatta savurganlık, ancak bazı ülkeler, bazı sınıflar için getirilebilmiş, mutlu-

luk onlar için bile getirilememişse, bu işte bir yanlışlık var demektir.

ENDÜSTRİLEŞMENİN KAPITALİSTÇESİ

Yanlışlık, endüstri devriminin, kapitalizm, liberalizm, bireycilik ile birlikte gelmesinden kaynaklanıyordu. Bu belki o dönemde bir yanlışlık değil bir zorunluluk bir gereklilik idi. Tarihsel koşulların ve eldeki olanakların zorunlu bir ürünüydü. Çelişki, belki de daha derinde, tarım ile zanaatların (ki bu tarıma endüstrinin demektir) farklılaşmasıyla, işbölümünün ve yabancılaşmanın tohumlarının atılması yatiyordu. Gene de, tarım-endüstri ilişkilerinde, tarihin bir momentinde endüstrinin tarımdan beslenmesi zorunluyken, tarım da endüstriden destek görmesiyle, ilişki dengelenebilir ve belki tarıma endüstrinin yardımıyla, tarihin bir başka momentinde, geçmişin haksızlıklarını onarılarak, tarım-endüstri ilişkisi uyumu evresine geçebilirdi. Ama geçemedi; olaylar kendi aksına bırakıldığı sürece de geleceğe benzemiyor. Çünkü, kendi alanında bile iflas etme noktasına doğru giden endüstri ilişkilerinin tarıma egemen olması, bir kurtuluşu değil ancak bir yıkımı getirir.

Kapitalist biçimini ile egemenlik sürmeye başlayan endüstricilik, bireysel (ve giderek ulusal) yarışmalar nedeniyle, çığırınca bir hız kazanırken, bu hızını, bireysel, sınıfsal, ulusal "sömürür" düzenekleri ile sürdürdü. Endüstrinin hızlı gelişmesi, tarım onu daha hızlı ve daha fazla beslemesi demekti. Sonuçta "sömürür", insan-insan, tarım-endüstri ilişkilerinin de şablonu oldu; tarım-endüstri ilişkilerini ve dengesini bozdu.

KAPITALİST ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİNİN TARIM SEKTÖRÜNE METASTASI

Endüstride üretimi, verimi artırma çabaları, ham madde, beslenme, emek gereksinimleri nedeniyle, kırsal alanları da verimini artırmaya zorladı.

Yarışmacı endüstriciliğin, kolonialik, emperyalizm, emperyalist savaşlar, her türlü biçimde yabancılık, doğal kaynakların sömürülmesi, doğanın kirletilmesi, emeğin dolap beygirine döndürülmesi gibi bir sürü "ur'u,

tarımın endüstrileştirilmesi düzenekleri kullanılarak, ekonomik, toplumsal, kültürel "metastas" yollarıyla kırsal alanına yayılmak üzeredir.

TARIM-ENDÜSTRİ SENTEZİ

Ya yarışmacı olmayan, tersine emeğin sırtındaki, onun belini büken yükleri kaldırın, kitlelerin kültürel gelişmesinin ufuklarını açan endüstrileşme türleri için ne mi diyeceğim? İşte böyle bir endüstrileşmenin geliştirilebilmesi için, endüstride tarımsal üretim ilişkileri modelinin örnek alınmasının yararlı olacağı görüşündeyim. Bu, açıkça, sağlıklı bir "tarım-endüstri sentezi" önermektedir.

Tarımsal üretim, "yenilenebilir" kaynaklar üzerinde çalışır. Onun endüstride örnek alınması, emeğin enerji üretiminde, kilometrelerce yeraltına inilerek kömür, petrol yerine, yenilenen ağaç, güneş enerjisi, hidroelektrik, biyogaz vb. kaynaklara yönelik olacak.

Tarımsal üretimde insan-doğa ilişkisi kadar insan-insan ilişkisi ve daha "uyumlu" ve daha "olumlu" dur. Öyleye binlerce insanın çalıştığı çokluşlu şirketler, dev fabrikalar yerine, çalışanların birbirlerini tanıdığı, dolayısıyla üretim demokrasisinin koşullarının gerçekleştirileceği küçük üretim birimlerine yönelinmeli. Milyonluk kentler yerine (ya da hiç değilse onların yanı sıra) küçük kasabaları, köyleri nicelik ve daha önemli netilekçe geliştirmeye çalışmalı.

BİR BEN DEĞİLMİŞİM SEÇENEK ARAYAN

Sempozyumun dolduruşu üzerine geliştirdiğim yukarıdaki "naif" düşünceleri arkadaşlarına açtığında, aynı rahatsızlığı onların da duyduklarını gördüm; dası, aynı soruna ve benzeri çözümlere bazı yazarların da değındıklarını öğrendim. Emeğin okuduğum iki çeviride (André Gorz, *Cennetin Yolları*, İstanbul, 1985, Afa Yayınları, 206 s. ve François Partant, *Kalkınmanın Sonu*, çev. Fikret Başkaya, Ankara, 1985, Birey ve Toplum Yayınları, 177 s.) Benzeri düşüncelerle karşılaşmak; *perestroyka* (yeniden yapılanma) üzerine bir Doğu Avrupa'nın makalesinde benzeri sorumlara benzeri çözümlerin arandığını öğrenmek, beni bu naif düşüncelerimi yazmak yolunda yüreklandırdı.

Partant da, (*Kalkınmanın Sonu*, s. 4'te) "Bitkisel ve hayvansal üretimin endüstrileşmesine bağlı olarak... endüste verici genetik fakirleşme" den, "yüksek verimin gerektirdiği tarımsal yöntemler yüzünden çoraklaşan topraklar" dan, "maddi refahımızı artırmak için her seferinde daha fazla ve daha ucuza üretmek isterken... gelecek nesillerin varoluş koşullarını tehlkiye atmak"tan söz ediyor ve (s. 177'de) "özerklik" dediği yönteme sosyo-politik ve teknik-ekonomik bir "yeniden kuruluş" önermiyor muydu?

NEYE KARŞIYIM NEYE KARŞI DEĞİLİM

Ne önerdiğim daha iyi açıklayabilmek için, neye karşıyım neye değilim belirtmem gerek.

Her ne amaçla olursa olsun, her ne pahasına olursa olsun anlayışla yürütülen bir üretim yarısından yana değilim. Üretimde amacın insan olduğunun unutulup, insanın üretim amacının bir aracı konumuna düşürülererek kullanılmasından, harcanmasından yana değilim. Uyarı, yapay yaşam biçimimizin (biyolojik yapımımda onu çekebilecek mutasyonlar daha ortalıklarda görünmediklerine göre) biyolojik yapımıza zorlayacak derecede geliştirilmesinden yana değilim.

Hayvancılığımızın (Gorz, *Cennetin Yolları*, s. 140'da aktardığı) "Yetiştirici, Bernard Lambert'in belirttiği gibi, evinde fason iş yapan kişi durumuna gelmiştir: Aynı zamanda tek müsterisi olan sermayedarının talimatlarını kelimesi kelimesine uygulamak zorundadır. Kirk beş günün sonunda kesilecek olan onbinlerce tavuğu; ya da sekiz günlükken beslenme kutusuna alınıp, yüz günlük olduklarında kesilecek olan yüzlerce dananın sayıldığı çiftliğin adı, artık "atölye"dir. Hayvanlar ayaklarını asla toprağa basmazlar, gün ışığı görmezler... yetişirildikleri mekanın darlığı içinde eksiksiz [tam] bir hareketsizliğe mahkumurlar. İç-güdüleri [kendilerini rahatsız edecek duruma düşüren]... hayvanları tutmak için sakinleştirici ve uyutucu müdahalesi zorunlu hale gelir." betimlemesine benzer yöntemlerle endüstrileşmesinden yana değilim.

Bir batılı (ya da kuzey) çiftçi aile, dokuz kentli aileyi besleyebiliyor, biz de oyle olmalıyız ('Bildiriler', s. 2) diyen çiftçinin, toprağın, hayvanların git-

Tarımda verimsizlik; teknolojik düzey...

lağının sıkılması yoluyla tarımsal üretimin bilincsizce endüstrileşirerek artırılmasından yana değilim.

Ama üretimin (hakça ve eşitlikçi bölüşülmeli) koşuluyla ve çalışanın "çalışmak" ve "yaşamak" dengesini kuracak kararları kendisinin alabileceğini koşular sağlanarak) artırılmasına, hele emeğin nitel verimliliğinin artırılmasına hiç karşı değilim. Örneğin, organ ürünlerinden ağaç malzemelerin ömrünü artıran (kayında 3 yıldan 40 yıla, çamda 5 yıldan 20 yıla çırakaran "Bildiriler", s. 402) emprende sisteminin uygulandığı bir tarım endüstrisine hiç karşı değilim.

Dondurulmuş spermaya yapay dölleme (soğuk ilişkili) ürünü olan, hürrelere kapatılmış ineklerden, otomatik makinalarla sağlanan (sonuçta AET ülkelerinde, yıllık, 2 km uzunluğunda, 1 km genişliğinde 5 m. derinliğinde bir süt gölü oluşturabilecek süt fazlası ve ren, 230 milyon kiloluk süt tozu, 350 milyon kiloluk tereyağı dağıları oluşturan üretim, (Gorz, *Cennetin Yolları*, s. 143) gençlerimiz görkemli bir boyaya ancak Heyd Müzesi koleksiyonu ile Ankara Resim Heykel Müzesi'ne (1988 Kasımında) getirilen manzara resimleri sergilerinde, Friedrich Gauermann'ın (1833 tarihli) "Sürü ve Yayla" tablosunda karşılaşır, onun çiçekleşmesini ancak düşlerinde görebileceklerse, beni hiç mi hiç coşkulandırmıyor.

Tarımsal üretim ilişkilerinde, yaşanan insanın, üretimle, doğaya ve insanlarla bağlantıları kopmamaktadır. Tarıma, endüstrinin insanları genç yaşta (ve çoğu durumda gençliklerini yaşıtmadan) gece gündüz çalıştırıp, yaşlanınca "emeklilik boşluğu"na atıvermesi biçimindeki ilişkilerini sokmak yerine; endüstriye, tarımsal modelin

makla birlikte, yarattığı çok büyük olanaklar yanı sıra, birliğinde, eski birim endüstrinininkinden çok daha çetin sorunlar getirmektedir. Onunla, ilk adımda, "karar verme" gücü üreticilerin elinden çıkaracaktır. İkinci adımda, "emek" de üretim sürecinden çıkarılınca, emekçi üretimdeki, giderek toplumdaki ağırlığını yitirebilecektir. İnsan-madde, insan-doğa ilişkilerine robotlar aracı olunca, yabancılaşma derinleşebilecektir. Emeğe, üretme dayalı bir etik yerine (sağlıklı bir bölüm etiği geliştirilemezse) tüketim etiği kendini topluma iyice yerleştirdiği saltanatını ilân edebilecektir. Ayrıca, tarımın otomatizasyonunun yaratacağı sorunlar, endüstrinininkinden daha büyük olabilir. Bu konularda, örneğin Partant'ın (*Kalkınmanın Sonu*, s. 43'te) "Robot, fiilen üretimde kullanılan 'yaşayan emeği' dışlayarak, üçüncü dünya ülkelerinin uluslararası rekabette sahip oldukları tek üstünlikleri olan bol ve ucuz işgucunu de değerler hale getirir" uyarısına kulak verilmelidir.

Endüstri modelinin bu özürlerine karşılık, tarımsal üretim ilişkileri, tüm ekonomi için model alınırsa, endüstri üretimi kendisini tarımsal üretmeye ayarlar ve kendini ona uyarsa, insanların kendilerini, tarım mevsimlik, doğal, dengeli ritmine bırakıp, kârlılık, verim, verimlilik arasında çığırca koşturmakla, şimdiden girmiş bulunmaktadır. Sonra, dokuma endüstrisinde somut örneğini gördüğümüz gibi (gardoplar, dolaplara, bavullara, sandıklara siğdırılamayip başımıza dert olan giysilerimizi düşünün) aşırı tüketim hastalığı Türk toplumunun bağıskılığı bulunan bir salgın değildir. Sonra, tüm olarak olmasa da, toplumumuzun çeşitli kesimleri kadar, ekonominin çeşitli kesimleri de, aşırı üretmeye ve aşırı tüketime geçmiş geçiyor olabilirler ve bir gün tüm ekonominin geçtiği görüldüğünde, önem almada geç kalmış olabilirler.

YERYÜZÜNÜ NE ZAMAN KONUT EDİNECEĞİZ?

Yerküre üzerinde insan, bugüne dek, bir göçmen psikolojisile, bir öncü (pioneer) enerjisiyle, bir plantasyoncu hırsla çabalamıştır. Güvensizlik duygusunun dürtüsüyle, yaşama ve beslenme güvenliğine kavuşmak için, olabildiğince fazla birikim yapmak yolunda, bilincsizce çalışarak, yeryüzünün kaynaklarını sorumsuzca tüketmiştir. İyi, güzel de, bu "yeryüzü"ne ne zaman yerleşecek, onu bir ganmet olarak görmekten vazgeçip, ne zaman yurt edineceğiz? Ve tadına varamadan koşuturarak üretmekten ne zaman kurtulup, ürettiklerimizi, aradığımız koşan varmış gibi tıkitırmaktan vazgeçip, sakın sakın, ağız tadıyla ne zaman tüketeceğiz?

"Türkiye'de Brecht" Söyleşisi

Bertolt Brecht'in doğumunun 90. yıldönümü olan 1988 yılı kapanırken, TOBAV (Devlet Tiyatro Opera ve Bale Çalışanları Vakfı) 17 Aralık'ta Ankara Alman Kültür Merkezi'nde çok geniş bir izleyici topluluğunun katılımıyla gerçekleşen bir söyleşi düzenlendi. Genel Müdürlüğü döneminde Devlet Tiyatroları'nda ilk kez Brecht'in ("Arturo U'nin Önlenebilir Yükselişi" Yon. Yücel Erten) sahnenemesini sağlayan ve kendisi de İ.B. Şehir Tiyatroları'nda Brecht'in "Schweik İkinci Dünya Savaşı'nda" oyununu sahneye koymuş olan yönetmen ve öğretim görevlisi Ergin ORBEY, söyleyişi Türkiye'de Brecht yorumlarının ve uygulamalarının kısa bir özeti yaparak açtı. Sözü öteki konuşmacılara verdi. Söyleşi katılan öteki iki konuşmacı, Ankara Sanat Tiyatrosu'nda "Hitler Rejimi'nin Korku ve Sefaleti" oyununu sahnelemiş olan ve konuya ilişkin, "Brecht'le Yaşamak", "Tarihte ve Çağımızda Epiç Tiyatro", gibi çeviri kitapları ve çeşitli yazılarında bulunan yazar-yönetmen YILMAZ ONAY ve Kasım ayında İstanbul Devlet Tiyatrosunda sahneye koyduğu Brecht'in "Uç Kuruşlu Opera" oyunu ile uygulama alanına bu yıl da etkinlik kazandıran yönetmen Yücel ERDEN'di. Sorular ve yanıtlarla birlikte ülkemizdeki sanat tartışmalarının en yakıcı yanlarına parmak basılmışını sağlayan bu söyleşiden dergi sayfalarımızın olağan ölçüsünde bir bölüm okurlarımıza sunuyoruz. B.S.

kazandığı bütünlük. Gene Brecht tarafından defalarca dile getirildiği gibi bu bütünü kucaklayan temel kategori, sosyalist gerçekçilik'tir. İşte bunun bilinmesi istenmiyor nedense. Yani, Brecht'in gençlik dönemlerini bir yana bırakıksak kendi gelişme çizgisinde vardığı sosyalist gerçekçi yöntem -ki bunu başka adılarla değil, gerçekçilik ve sosyalist gerçekçilik diyecek savunmuştur hep- insanların zaten bilimsel olarak yöneldiği saptanmış sosyalizm doğrultusunda dünyanın değişebilirliği mücadeleini veren, seyircisinin bu mücadeleye katmasını hedefleyen bir sanatsal kuram, uygulama ve arayışlar bütünüdür. Bu amaçla epiç'i kuramlaşdırın Brecht, sonra bu kavramın dar kaldığını kendisi belirleyerek tiyatrodada dialektiği uygulamanın daha geniş yollarına girmiş, ama belli özel amaçlarla pekala dramatik, Aristotelesçi tiyatrosu de vermiş, hatta geç burjuva tiyatrosunun illusyonculuğuna karşı olarak "yabancılıştırma" kuramını geliştirirken, bir yandan da proletер tiyatrosu için sınıfalı katılımcı, yani o anlamda özgün Aristotelesçi yöntemler de düşünmuş, yani ana amacı ve dünya görüşü doğrultusunda tüm biçimleri, teknikleri enine boyuna aramaya açık bir uğraşın sanatçısı, kuramacı, şairi, yazarı ve polemikçi olmuştur.

Bizde, tiyatrosu sanatçı, sanatını yapıp ötesine karışmamalı, kuram ve hele eleştiri alanına girmek sanatçıya yakışmaz, türünden oldukça alaturka bir yanlış yerlestiği için, Brecht gibi hem sanat yapan, hem de inandığı sanat anlayışının her alanda savunusuna ve polemigine giren çok yönlü kişiliklerin doğru anlaşılması da zor oluyor. Bizdeki bu ikiye bölünmüş ortamında, yani sanat ile eleştirinin tam ayrılığı ortamında, uygulamaların doğru değerlendirilmesi de olsakızıslıyor. Öte yandan batıdaki Brecht yasaklı çotan geçildiği halde, bizde resmi kurumlarda hâlâ sosyalist dünya görüşünün sanatçılara temelde yasaklar sürüdüg için, Brecht'in oyuları da coğulukla ancak özel tiyatroların sınırlı olanakları içinde sahnelerelmiştir. Buna bir de tartışma "felci" eklenince, arızanın ne kadarnın uygulamada, ne kadarının eliştiride, ne kadarının kuramsal bilgi açısından olduğu hep gölgelenmiş, çoğu kez de suç Brecht'in ken-

Çünkü, Brecht demek, tam da böylesi "illusyon"-lara karşı mücadelenin sanatı demektir. "Sanatta gerçekçi olan, başka alanlarda da gerçekçidir", diyen kişidir Brecht.

Brech'in ülkemiz sanatına girişini nedense ancak ölümünden sonra, yani 1956'dan sonra oluyor. Bu yüzden de spekulatif bakışlara biraz daha uygun bir ortam doğuyor. Brecht'in ilk tanımı "Epic Tiyatro" yönünden olduğu için, o adla o kavram özdeşleniyor önce. Daha sonra politik tutumu ve dünya görüşü ile de bütünlüğe bu kez Marksist tiyatrosu da salt Brecht ve epiç ile bir tutulma içine giriyor. Oysa, zamanla bilgiler arttıkça iyi bir şekilde açığa çıkıyor ki, Brecht dışında da epiç tiyatrosu var ve üstelik, Brecht'in dünya görüşüne karşı görüşlerde de epiç tiyatrosu var. Brecht'in aksınsı söylememiş zaten. Buna karşılık, epiç olmayan veya epiç olması şart değildir savını sürdürden sosyalist tiyatrosu ve sanat da var. Dahası, "yabancılıştırma" denen sanatsal uygulamalar da salt Brecht'e özgü değil.

Öyleyse nedir Brecht'i Brecht yapan ve böyle haklı öneme kavuşturan? Sudur: Brecht'in epiç tiyatrosu ve yöntemleşmesi, yabancılıştırma kuram ve teknikleri, hep marksist tiyatronun, sosyalist tiyatronun, kendi deyişimle "İşçi sınıfı sanat politikasının" Brecht tarafından açıkça bu mücadele amaçlarıyla geliştirilmiş araçlar olarak

disine yüklenmiştir.

Ama, şimdilerde iş tam tersine döndürüldü. Brecht iyice yükseltmeye başlandı; dillerden, yazarlardan düşmez oldu, kitaplar yayınlandı. Ne var ki, geçmiş dönemin çok daha haklı nedenlere dayalı olarak Brecht'i salt politik tutumu ve dünya görüşünü daraltan eksiğine karşılık, bugünkü gidiş, tam tersine onun dünya görüşü temelini yok söyleme, sosyalist gerçekçiliğini unutturma, politik mücadelecinin yönünü kaydirmaya, hatta adam adam Brecht'i neredeyse salt sosyalist dünya ile çatışmış gibi göstermeye varan, tersten bir Brecht hayranlığı yaratmaya çalışıyor. Üstelik bu tutum, pek çok şeyin artık bilindiği bir aşamada ve baskı dönemlerinin koşulları sırkerken dayatıldığı için, çok daha sakıncalı bir tek yanlıktır sanıyorum. Ayrıntılara yeri geldikçe gireceğim.

□ ERDEN: Türkiye'de Brecht macerası bir 25 yıl içinde siyahi bulundu. Bu 25 yıl içinde önemli bir mücadele verildi. Çok yol alındı. Brecht'in sık sık ölü gibi göründüğü ülkemizde bu yönde gerçekten insanlar özerleştirdiler. Brecht'in karanmasını, yaşamamasını sağlamak için elliinden gelen bütün gayreti gösterdiler. Devlet Tiyatroları'nda ilk Brecht oyununu sahnelemeye onuru bananı doldu. Ama, aradan geçen 25 yıl sonra baktım, "kadife perdeyle Brecht mi olur?" denemeliyim hâlâ. Brecht yaşasına 90 yaşında olacaktı. Bizde de ceyrek yüzyıllık maceradır. Bunun içinde doğal ki hastalıklar var, çocukluk hastalıkları var, yanıklar var. Üstelik sadece Türkiye'de değil birçok yerde var, sık sık yaşıyor. Bunları kabaca üç ana başlıkta toplayaya çalışırsak, söyleye görülmüş:

1) Brecht'e rağmen Brecht gibiler var. Yani Brecht'e karşı Brecht yapanlar, onun dünya görüşünü, siyasi yaklaşımını, dünyanın değiştirebilirliği gibi büyük bir savı gözardı ederek büyük atraksiyonlarla, büyük soyutlamalarla, soyut mekanlarda, ama özünden koparılmış sahneleyişler... Yahut Brecht'in aplatmasına uyup umadığı çok fazla umursanmaksızın, oyunculuk açısından filan büyük yaratılar ortaya koyarak, fakat özüne fazla yaklaşmadan Brecht'e rağmen Brecht oynamak... Bunun örnekleri batıda çok. Bizim ülkemizde de görülmüşür...

2) Bir başka saptama olarak, Brecht'ten çok Brecht'çiler var. Brecht, Berliner Ensemble'da kendisi ürünlerini ortaya koyduğu zaman çok büyük zahmetlerle sahneleyişlere ilişkin model kitaplar hazırlamış. Gerçi modeli de aşılamaz bir şeyle olarak görmemiş. Somut bir örnekle anlatıymam bunu: Cesaret Ana oyunundaki Ana'nın, kizi Katrin'in ölümünden sonra oradan ayrılrken askerin avucuna kızını gömmeleri için para sahibi modelde belirtilmiştir. Ama bizim tiyatrosu çalışmamızın bir katkısı olarak ben de kendi tekstime şu notu düştüm: Beş tane paranın dördünü sayıp verir, beşinciye kıymaz, çantasına koyar. Zaten her model bir bakıma temel çözümleri yansıtılacak için hazırlanmış bir şemdir. İsteyen bunu pekala yapabilir, niyetiyle yapılmıştır.

Fakat burada yanlışlığı söyleyorum: Allah kelebeği gibi o modellere saplanıp bir kalıplaştırmaya, yani o modeli kılcal damarlarına kadar özümsemek yerine kolay bir hazırlık olarak alıp sahneleme girişimi. Buna Brecht'ten çok Brecht'çilik diyorum ben.

3) Bir de Brecht ödürcüler var. 5-10 yılda bir Brecht ödüyü mü diye bir soru atıp ortaya, arkasında da kocaman bir soru işaret etmek. Klasik olmanın anlamını da karıştırın bir soru işaret. Eh, artık olsa olsa arada bir lütfen oynanır belki, gibisinden. Böyle şeylerin modası geçti artık. Bunlar, temeldeki yanıklara bir de kavrayış ekşiliği getiriyor. Bu eksiklik de dünyaların farklılığından doğabiliyor..

□ ONAY- Zaten bizde de, içeriğinden boşaltılmış, dünya görüşü temel yok edilmiş bir Brecht hayranlığının ardından onu öldürme işi gelecektir sanıyorum. Şimdi yalnızca birkaç çeviri örneği vermek istiyorum: Brecht'in gerçekçilik tartışmasında sıraladığı niteliklerden biri söyleyerek insanların özerleştirdiler. Brecht'in karanmasını, yaşamamasını sağlamak için elliinden gelen bütün gayreti gösterdiler. Devlet Tiyatroları'nda ilk Brecht oyununu sahnelemeye onuru bananı doldu. Ama, aradan geçen 25 yıl sonra baktım, "kadife perdeyle Brecht mi olur?" denemeliyim hâlâ. Brecht yaşasına 90 yaşında olacaktı. Bizde de ceyrek yüzyıllık maceradır. Bunun içinde doğal ki hastalıklar var, çocukluk hastalıkları var, yanıklar var. Üstelik sadece Türkiye'de değil birçok yerde var, sık sık yaşıyor. Bunları kabaca üç ana başlıkta toplayaya çalışırsak, söyleye görülmüş:

ile harekete geçen canlandıracı oyun türüne yabançı bir tiyatro değildir". Bir şey anladınız mı? (Yanıt yok) Aslı söyle: "Hiç bir biçimde, tiyatrosuzlaştmak demek de olmayan epik tiyatro, daha önce ortaya konduğunu gibi, yok duyu, yok akıl, diye bir çatışmaya çağrı çekmək de değildir". Brecht'in, sanatta duyguya tümden karşı çıktığu savlarına karşı yaptığı bir tartışma bu.

Devamı söyleyelim: "Seyircisine kazandırmaya çalıştığı eleştirel tutum bu tiyatro için hiç bir zaman yeterince tutku dolu değildir". Bu çeviri, anlaşılmamak bir yana, ters de anlaşılır oluyor. Oysa aslı çok açık: "Seyircisine sağlamayı amaçladığı eleştirel tutum ne kadar duyu yükü olsa az gelir ona". Bugün burjuva sanatının tümüyle aşağılayıp kovduğu duygunun bilincisini nasıl israla gerekli görüyor Brecht! Burjuva kültür endüstrisinin, yivsik televizyon dizilerine hapsettiği aptalatışan duyguya elbette karşı. Daha da ilginci, bu tartışmanın konusu "Cesaret Ana" oyunu iken, çeviride sürekli "Carrar Ana" olarak basılmış, kimseden ses yok. Birbirinden öylesine farklı iki oyun ki, "Carrar Ana" üstüne böyle bir tartışmayı okuyucunun anaması olanağsız. Ama ortam öylesine tek yanlı oluşturuyor ki, aynı "kaba" yanlış, ikinci baskında da aynen yenelenmiş. Yani saygın bir Brecht uzmanlığını eleştiren bir yana, yardımcı uyarı yapan B.S.

Brecht

Bilgisayar Virüsü

Semih Bilgen

Kullanıcı, hazırladığı komutlar dizisini bilgisayarın belleğine yerleştirir ve işlemi başlatır. Bilgisayar, komutları birbiri ardından, işi bitirene kadar izler. İşte virüs, kendi kendisinin çok sayıda kopyasını çıkartan ve bu kopyaların çalışmasını başlatan bir programdır.

ZARAR

Geçtiğimiz Kasım ayı içinde ABD'de askeri ve sivil araştırma merkezleriyle üniversitelerde binlerce bilgisayara yayılan "virüs"ün, ülkenin belli başlı üniversitelerinden Cornell'den kaynaklandığı açıklandı⁽¹⁾. Virüsün "yazarının, 23 yaşında bir master öğrencisi olduğu anlaşılmıştı. ABD Ulusal Güvenlik Ajansında (NSA) bilgisayar güvenliği uzmanı olarak çalışan bir babanın oğlu olan R.T. Morris Jr. isimli öğrencinin ürettiği virüs, 24 saat içinde 6000 dolayında bilgisayara yayılmış ve milyonlarca dolarlık zarara yol açmıştı.

Sistemlerini söz konusu virüsten kurtarmaya çalışan araştırmacılar, harcadıkları uzun saatler ve yaptıkları incelemeler sonunda, olayın ustaca hazırlanmış ve son derece karmaşık olduğunu, bunun belki de bilgisayarların zayıf noktalarını vurgulamayı amaçladığını belirtiyorlardı.

Bu yazında, önce bilgisayar virüsü terimine açıklık getirmeye, daha sonra da konuyu görece geniş bir çerçevede ele almaya çalışacağım.

VİRÜS NEDİR?

Bilgisayar virüsü bir programdır. Bindiği gibi, bir bilgisayarın yapacağı işler, bir dizi komutla belirlenir. Kullanıcı, hazırladığı komutlar dizisini bilgisayarın belleğine yerleştirir ve işlemi

başlatır. Bilgisayar, komutları birbiri ardından, işi bitirene kadar izler. İşte virüs, kendi kendisinin çok sayıda kopyasını çıkartan ve bu kopyaların çalışmasını başlatan bir programdır.

Görülüyorki virüs programları, varoluşlarını, bilgisayarların en temel esneklik ve yeteneklerine borçludur. Bu en temel nitelikler ortadan kalkmadıça virüs oluşturma olanağı da ortadan kaldırılamayacaktır.

Bilgisayar sistemlerinin güvenliği ise teknolojinin önemli araştırma ve geliştirme alanları arasındadır. Günümüzde son derece gelişmiş, karmaşık şifreleme, yetki denetimi ve kimlik belirleme düzenekleriyle bilgisayar suçları ve pahali hatalar önlenmektedir. Kötü niyet ya da dikkatsizliğin bilgisayarlarda büyük zararlara yol açması bu gün olağan değildir. Ancak yukarıdaki örnek, her önemin zayıf noktalarının bulunabileceğini göstermektedir.

NIÇİN?

Örneğimizin, bilgisayar güvenliği sağlamaktan sorumlu bir babanın oğlu tarafından gerçekleştirilen bir eylem oldu, belki de çağdaş bir Oidipus senaryosu için ilginç bir malzeme olabilir. Kanımcı bu olayda "oğulun babayı yenmesi" psikolojik, "bireyin sistemi aşması" toplumsal boyutları oluşturuyor ve "babanın ABD Ulusal Güvenlik Ajansında çalışıyor olması" da bu iki boyutun kesiştiği noktayı belirliyor. Bireysel psikoloji açısından da önemli gözlemlere ışık tutabilecek bu

olayı ben teknolojik gelişme ve toplum ekseninde ele almak istiyorum.

Çoğuımız R.T. Morris Jr.'a gizli bir hayranlıkla bakıyoruz. Özellikle günün en parlak "ana bilim dalı" olan bilgisayar ve elektrik-elektronik mühendisliği öğrencileri, onun başarısına öyküneceklerdir. Bu başarının en önemli yanı da sanırım şöyle tanımlanabilir: Morris, "yenilmez", "hata yapmaz", "en ileri teknolojinin en ileri uygulaması" olarak nitelenen sistemler karşısında bireysel becerinin, aklın, ustalıkın örneğini vermiştir.

BİREYE KARŞI DÜZEN

Bilgisayar XX. yılın belki de en önemli buluşudur. Endüstri ötesi topluma "bilişim toplumu" denilmesinin nedeni, bu teknolojideki başdöndürücü gelişme ile bu alandaki ürünlerin nitelik ve sayı bakımından çığ gibi büyümüşdür. Bu büyümeye bir yandan hızla ucuzlama, yayılma, her masada, her çekmecede bir bilgisayar bulunması, diğer yandan ise büyük çaplı bilgisayarların giderek devleşmesi, inanılmaz ölçülerde güçlenmesi yönünde olmaktadır.

Evet bugün "kişisel bilgisayar" evimize kadar girmiştir; ama bu, bilgisayar olgunsunun bireye ait bir olgu olduğu anlamına gelmez. Tam tersine, bilgisayar gücüyle, büyülükle küçülü işletmeler, onu benimsedikleri ölçüde varolmaktadır.

Bilgisayar, günümüzdeki teknolojik gelişme düzeyinin simgesidir. Bu teknolojik gelişmeye her yönüyle uyumlu, giderek o gelişmeye dayanmış

lerce terminal aracılığıyla milyonlarca sayfalık bilgiye erişimi sağlayan, denetleyen, bilgi akışını örgütleyen bilgisayarlar bireyin değil "düzenin" parçasıdır. Hiçbir bireyin sahip olmayı hayal edemeyeceği örgütsel/toplumsal güç bilgisayarda vardır.

Artık devletin ayrılmaz parçasıdır bilgisayar. Yasama, yürütme, yargı,

Siyasal örgütlenme, teknolojinin sunduğu hızlı bilgi aktarımı, hesaplanmış risk değerlendirmesi ve somut durumların gerçeğe gittikçe yakınlaşan modellerle çözümlenmesi yeteneklerini değerlendirmek zorunda.

batılı toplumsal yapılışma da oradaki bireyin kafasında bilgisayarın "düzeni" simgelemesine yol açmıştır.

Türkiye'de henüz "düzen" denince akıla teknolojinin, etkinliğin, verimliliğin, kısaca bilgisayarın simgelediği her şeyin geldiği söylemeyecez. Bizde hâlâ siyah kollukla dar gelirli devlet memuru, çağın gerisindeki bürokrat ve onların oluşturduğu mekanizmanın rahatça yararlanabilen, onu aşan iş adıyla günlük ekmeği için uğraşan işçidir "düzen" in çağrıtırdı. Batılı düzen ise çağdaş olduğu ölçüde hızlıdır, güçlündür, verimlidir, hatalara karşı önlemeli bilgisayarlıdır...

BİLGİSAYARLI TOPLUM

Özellikle iletişim ile bilgisayar teknolojilerinin biraraya gelmesiyle ortaya çıkan "bilişim" alt yapısı batı toplumundaki birçok oluşumun temel niteliklerini belirliyor. Sağlık, eğitim, üretim, siyaset, savunma ve araştırma gibi tüm toplumsal etkinlikler artık bu temel üzerinde yapılmaktadır. Bilişim temelinin getirdiği başlıca kurumsal nitelikler söyle özetlenebilir:

- Birimler arasında hızlı bilgi paylaşımı,

- Hızlı karar verme,

- Karar odaklılarının çoğalması, karar düzeneklerinin merkeziyetçilikten uzaklaşabilmesi

- Hesaplanmış risk değerlendirmeleri,

- Gittikçe daha gerçeğe yakın modellerle karar verilmesi, soyutlama düzeyinin düşmesi.

Bu nitelikler, yukarıda anılan sağlanan araştırmaya kadar tüm toplumsal kurumlaşmalarda belirleyici olmuştur. Öyle olunca da birey, düzenin karşısında günden güne daha yavaş, daha yalnız, daha beceriksiz ve daha ilkel modellerle düşen, karar veren bir kimlik takınmaktadır.

BİREY NE YAPABİLİR?

Bu zavallılıktan kurtulmanın birkaç yolu olduğu kanısındayım.

Yazının başında deyindim virüsü üretip sisteme aşılamak, bu kurtuluş yollarından biri olarak görülebilir. Bu yol, bireysel doyumu sağlarken sistemin teknolojik ve ideolojik yönlerden pekişmesine de neden olmaktadır. Bir yandan yeni güvenlik önlemleri, kimlik ve yetki denetimi düzenekleri geliştirilmekte, daha da güçlü olmak

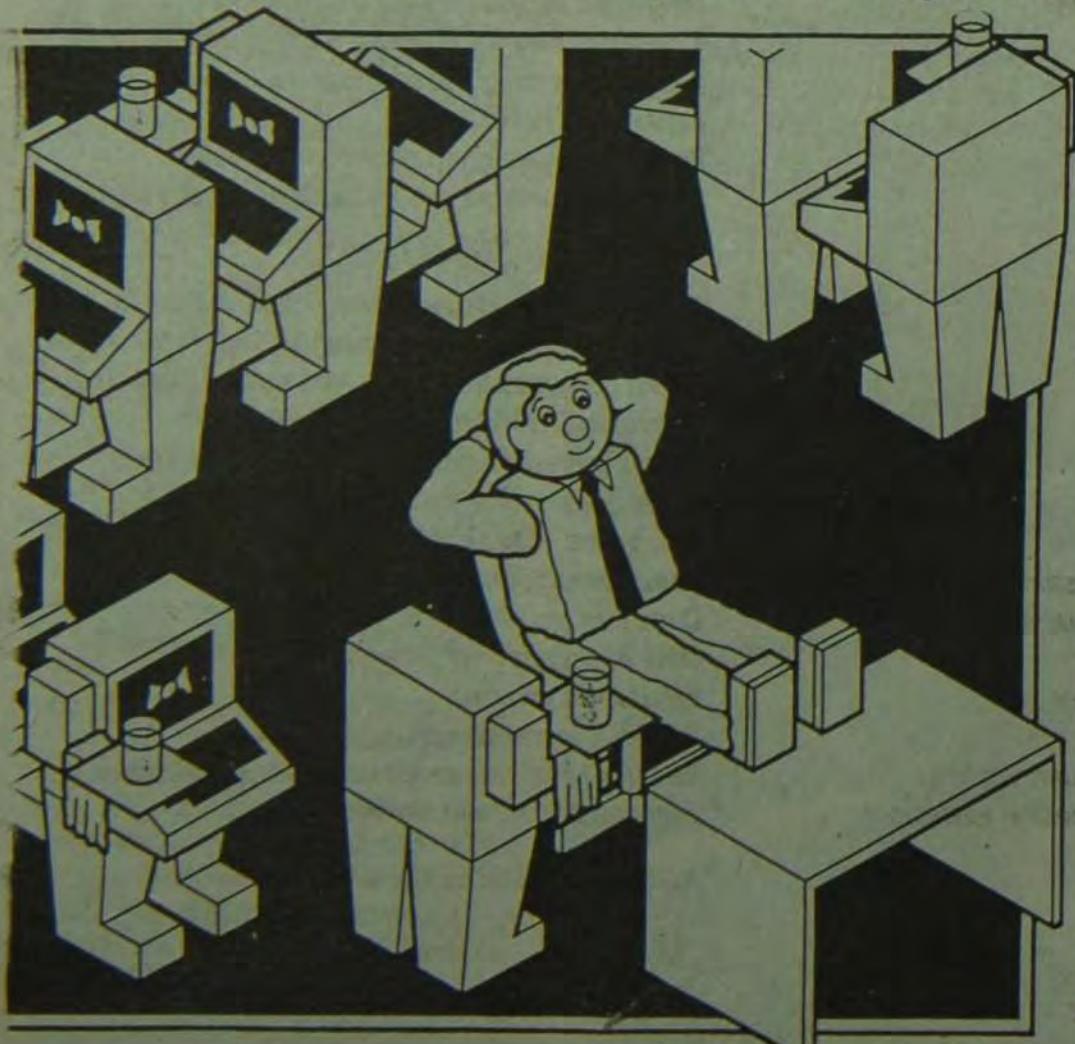
yönünde adımlar atılmakta, diğer yan- dan da düzenin bireye karşı gücünü artırmalarının gerekliliği bir kez daha vurgulanmaktadır. Bu tür "yaramazlıklar", hata ve kötü niyet gibi birey- sel kusurlara karşı sistemi uyarmakta, güçlüğüne erdemini yeniden kanıtlamaktadır.

Bireyin sistem karşısındaki zaval- lılığından kurtulması için ikinci yol, onuna olabildiğince bütünlüğe sahip. Sistemi benimsenip, onun sözcüsü olan insan için artık zavallılık değil çağdaşlıklar söz konusu olan; güçlü- lüktür. Sistemin gücü benimde gü- cümdür, onun erdemini benim kışılığımdır...

Bir üçüncü yol ise bir yandan teknolojiye yabancı olmamaktan, tersine ona egemen olmaktan, diğer yandan ise sistemin dönüştürülmesi bağla- mında bu teknolojinin yerini değerlendirmektedir.

BELİRLEYİCİ ALTYAPI

Sistemi sorgulamak ve dönüştür- mek, bu altyapıyı tanımadan, ona ege- men olmadan kolay kolay gerçekleştirebilecek girişimler değildir. Bu altyapı, sistemin önemli yapısal niteliklerine ışık tuttuğu gibi, yeni oluşumların da temelinde yer almaktır.

durumundadır. Yeni toplumsal kurum- ların, yapılanmaların arayışı içinde, teknolojik altyapının ne ölçüde bel- leyici olduğunu bilincine varmak, yеni yonelişlerin sağlamlığını etkileyecektir.

Bilgisayar gücüyle, büyülükle kesin olarak bireyin / karşısındadır. Binlerce terminal aracılığıyla milyonlarca sayfalık bilgiye erişimi sağlayan, denetleyen, bilgi akışını örgütleyen bilgisayarlar bireyin değil "düzenin" parçasıdır. Hiçbir bireyin sahip olmayı hayal edemeyeceği örgütsel/toplumsal güç bilgisayarlarda vardır.

Yeni tasarımlar, toplumsal gelişme- leren bağımsız olamaz. Olursa ayak- ları yere basmaz.

Örneğin işçi-isveren ilişkilerinin oluşturma, çoğu kez isverenin çok- uluslu yapısını ve buna bağlı ekono-

mik, finansal, üretimsel nitelikleriyle bilgi aktarma, karar verme özelliklerini gözöne almak zorunda. Bugün birçok çokuluslu şirketin kendi uyu- iletişimini ve bilgisayar ağları dünyayı çevrelemekte. Bunun sağladığı yete- nekler, ulusal devletler ve işçi örgüt- lerini karşısında işverenin gücünü artırmaktadır.

Örneğin siyasal örgütlenme, teknolojinin sunduğu hızlı bilgi aktarımı, he- saplanmış risk değerlendirmesi ve somut durumların gerçeğe gittikçe ya- kınlaşan modellerle çözümlemesi yeteneklerini değerlendirmek zorunda.

Örneğin yeni üniversitelerin, ara- tırma kuruluşlarının tasarımını, araştır- ma işlevinin dağılmış coğrafyasını, belki de birkaç kitaya yayılmış birçok kuruluşun aynı proje üzerinde çalış- abilmesi olgununu örgütleme ve iletişim yapısında desteklemek durumunda.

Bu örneklerin ortak yanı, yeni tas- rım ve yonelişlerin hesaba katmaları gereken teknolojik altyapı vurgulama- larıdır. Buradaki hesaba katma iki aşa- mada önemlidir:

Birinci aşamada, altyapıyı gözardı ederek yapılacak tasarımla gerçeklikten uzak olacaktır. Üniversite tasarı- larken 1930'ların Alman sistemini model almak, geniş bir genç ve aydın kitlesini batağa sürükleyecektir. İşçi- isveren ilişkilerinde 1890'ların sendi- kalarına öykünmek, emekçileri çıkmaza sokacaktır. Siyasal örgütlenmede 1905'lerin partilerini taklit etmek, bir kez daha duvara toslamaya neden olacaktır.

İkinci aşamada ise, teknoloji altya- pisını doğru değerlendiren yonelişler, çağın toplumsal oluşumlarını doğru yansıtacaktır. Altyapı öğelerini kar- sına almak yerine onları bünyesinde amaca en elverişli biçimde benimse- yen tasarımlar başarıya yönelik ilk adı- mi atmış olacaklardır.

Bilgisayar olgusu önemli bir teknolojik gelişmedir. Tarih içinde tüm önemli teknolojik gelişmelerin, toplumsal değişimlere çekirdek olma iş- levi vardır. Kanımcı bilgisayarlar da bu tür bir işlevi yüklenmiş bulunmak- tadır. Bu çekirdeğin çevresinde ola- şacak toplumsal dönüşümlerde ise belirleyici öğe yine insanlığı olacak- tir. İnsanın altyapı öğelerine egemen- liğinin düzeyi ise toplumsal dönüşümleri denetleme gücünün ölçülerinden belki de en önemlidir.

(1) The Guardian Weekly, 27 Kasım 1988

KÖYLÜLERİ NİÇİN ÖLDÜRMELİYİZ (*)

Köylüler niçin öldürmeliyiz?

Çünkü onlar ağırkanlı adamlardır
Değişen bir dünyaya karşı
Kerpiç duvarlar gibi katı
Çakır dikenleri gibi susuz
Kayıtsızca direnerek yaşarlar.
Aptal, kaba ve kurnazdır.
inanarak ve kolayca yalan söyleler.
Paraları olsa da
Yoksul görünmek gibi bir hünerleri vardır.
Herseyi hafife alır ve herkesse söverler.
Yağmur, rüzgârı ve güneş
Birgün olsun ekinleri akıllarına gelmeden
Düşünemezler...
Ve birbirlerinin sınırlarını sürek
Topraklarını büyütmeye çalışırlar.

Köylüler niçin öldürmeliyiz?

Çünkü onlar karlarını döverler
Seslerinin tonu yumuşak değildir
Dişarda ezildikçe içerde zulüm kesilirler.
Gazete okumaz ve haksızlığa
Ancak kendileri uğrarlastra karşı çıkarlar.
Karşılığı olmadan kimseye yardım etmezler.
Adım başı pınar olsa da köylerinde
Temiz giymez ve her zaman
Bir karış sakalla gezerler.
Çocuklarını iyi yetiştiremezler
Evlerinde kitap, müzik ve resim yoktur.
Birgün olsun dişlerini firçalamaz
Ve şapkalarını ancak yatarken çıkarırlar.

Köylüler niçin öldürmeliyiz?

Çünkü onlar yanlış partilere oy verirler
Kendilerinden olanlarla alay edip
Tuhaf bir şekilde başkalarına inanırlar.
Devlet; tapu dairesi, banka borcu ve hastanedir
Devletten korkar ve en çok ona hile yaparlar.
Yiğittirler askerde subay dövecek kadar
Ama bir memur karşısında -bu da tuhaftır-
Ezim ezim ezilirler.
Enflasyon denince buğday ve gübre fiyatlarını bilirler
Camı duvari, kahve ya da bir ağaç gövdesine yaşılanıp
Onbir ay gökyüzünde bereket beklerler.
Dindarlıklar ahret korusu içinde
Ama bir kadının topuklarından
Memelerini görecek kadar bıçıklarılar
Harmanı kaldırıldıktan sonra yılda bir kez
Şehre giderler!..

Köylüler niçin öldürmeliyiz?

Çünkü onlar köpekleri boğusunca kavga ederler.
Birbirlerinin evlerine ancak
Ölülerde ve düğünlerde giderler.
Şarkı söylemekten ve kederlenmekten utanırlar
Gülmek ayıp eğlencenin zayıflığı
Ancak raki içtiklerinde duygulanır ve ağlarlar.
Binlerce yılın kalın kabuğu altında
Yürekleri bir gaz lambası kadar kalmıştır.
Aldanmak korkusu içinde
Sürekli birbirlerini aldırlar.
Bir yere birlikte gitmeleri gereklidir
Karlarından en az on adım önde yürürlar
Ve bir erkeklik işaretini olarak
Onları herkesin ortasında azarlarlar.

Köylüler niçin öldürmeliyiz?

Çünkü onlar otobüslerde ayaklarını çıkarırlar
Ayak ve ağız kokuları içinde kurulup koltuklara
Herkesi bunalta bunalta, yüksek perdeden
Kızlarının talihsizliğini ve hayırsız öğüllerini anlatırlar
Yoksulluktan kıvrandıkları halde, şükür içinde
Bunun, Tanrıının bir lütfü olduğunu inanırlar.
Ve ömensiz birşeyden söz eder gibi, her fırsatта
Gizli bir övünçle, uzak şehirdeki
Zengin bir akrabalarından söz ederler.
Kibardırlar lokantada yemek yemeye bilecek kadar
Ama sokağa çıkar çıkmaz hünkäre hünküre
Yollarla tükürürler..
Ve sonra şasarak temizliğine ve düzenine
Şehirde yaşamanın iyiliğinden konuşurlar.

Köylüler niçin öldürmeliyiz?

Çünkü onlar ilk akşamdan uyurlar.
Yarı gecelerde yıldızlara bakar
Başa dünyaları düşünmek gibi tutkuları yoktur.
Gökyüzünü, baharda yağmur yağarsa
Ve yaz güneşleri ekinlerini yetirirse severler.
Hayal güçleri kittir ve hiçbir yeniliğe
-Bu, verimi yüksek bir tohum bile olsa-
Sonuçlarını görmeden inanmazlar.
Dünya'nın gelişimine bir katkısı yoktur.
Mülk düşkünlükler amansız derecede
Bir ülkenin geleceği
Küçük topraklarının ipoteği altındadır.
Ve birer kaya parçası gibi dururlar su geçirmeden
Zamanın derin ırmakları önünde...

**KÖYLÜLERİ, SÖYLEYİN NASIL
NASIL KURTARALIM?..**

ŞÜKRÜ ERBAŞ

(*) İ. Özel'in "Akla Karşı Tezler" şiirinden

* İdarenin hukuka aykırı davranışlarından doğan zararları karşılaması hukuk devleti anlayışının zorunu bir unsuru ve doğal bir sonucudur. Bir idari işlemin idari yargı yerince iptali, hukuka aykırılığı göstermeye yeterlidir.

* Olayda, sikiyönetimin kalkmasından sonra yapılan görevde iade isteminin kabul edilmesi suretiyle davacının zararına yol açılmış bulunmaktadır.

* Ankara Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görevli iken Ankara Sikiyönetim Komutanlığının isteği üzerine görevine son verilen davacının başvurusunun, üniversitede bir daha üniversitedeki görevine dönemeceği ileri sürülen redde işlemesinde anayasa ve hukuka uygunluk bulunmamaktadır.

İzmir Barosu Avukatlarından Çetin Turan'ın, Öğr. Gör. Erdinç Gönenç için Danıştay'a yaptığı itiraz üzerine, Danıştay 5. Dairesince verilen ve yukarıda alıntılar yaptığımız kararı şu günlerde Danıştay Genel Kurulunda görüşülecektir.

1402'lükler sorununda yargı bakımından bir adım daha ileri götürülmüş bir ömek de bulunmaktadır. Bu örnek'te, davası reddedilen Doç. Dr. İsmet Uzkut ve avukatı Güney Dinç Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na başvurmuş ve İnsan Hakları Sözleşmesi'ne aykırılığın saptanması istemede bulunmuşlardır.

YASA TASARISININ DEĞERLENDİRİLMESİ

1402'lükler sorununu konu alan yasa tasarısı kamuoyunda kısa sürede yoğun bir ilgi toplamıştır. Yasa tasarısının 14 Aralık 1988 tarihli gazetelerde yer almışından sonra yapılan yanyollar, açıklamalar azımsanmayacak düzeydedir.⁽⁶⁾

Bu yanyolarla, açıklamalarda hükümetin yasa tasarısı eleştirilmekte; hatalı, noksan, hukuk kurallarına, insan haklarına aykırı yönleri ortaya konulmaktadır. Öne sürülen görüşler söylece özellenebilir:

1. Hükümet tasarı 12 Eylül sonrasında beklenen demokratikleşme ve sivilleşme süreçlerine aykırıdır.

2. Tasarı 1982 Anayasası'na, TC Hükümetince imzalanmış olan İnsan Hakları Sözleşmelerine, ILO ilkelerine ve 111 Sayılı ILO Sözleşmesi'ne aykırıdır.

3. Tasarı, yargı kararlarıyla elde edilen görevde dönüş ve özlu hakları konularındaki gelişmelerin gerisinde kalmakta, hatta bu gelişmeleri engellemeyi amaçlamaktadır.

4. Tasarı, İnsan Hakları Derneği'nce düzenlenen 1402'lükler, Öğretim ve Çalışma Hakkı Kulliyatı'nda kabul edilen karar metni ve Başbakanlığa gönderilen dilekçe içeriğindeki talepleri göz önüne almamıştır.

5. Tasarı sürgün edilenleri görmezden gelmektedir.

6. 1402'lükler sorunu kesinlikle bir af sorunu

değildir. İstenilen, insan hakları kavramı ihlal ederek yapılan haksızlığın giderilmesidir.

7. Tasandaki sis, çoğu zaman kamu görevlilerinin işten atılması işlenmeye katılmış olan makamlara inceleme görevi vererek takdirhakki tanımaktadır. Böylece yasadışı güvenlik soruşturması yöntemine yeniden işlerlik kazandırmayi amaçlamakta, yeni bir sakıncılar kategorisi yaratmaya elverişli görülmektedir.

8. Sikiyönetim komutanlarına kamu personeini görevden alma yetkisi verilmemelidir.

9. 12 Eylül döneminde görevden alınmış olurlarla birlikte istifa etmiş ya da emekliliğini isteyerek ayrılmış olanlar da görevde Çağrılmalıdır.

10. Görevden alma işlem dosyaları kamuoyuna açıklanmalıdır.

11. Tasarıda, sikiyönetim komutanlarına tannan görevde son verme yetkisi için ölçüt konulmuştur.

12. Sikiyönetim komutanlarına verilen yetkiler de yargı denetimine açık tutulmalıdır.

13. Göreve dönüşe ilişkin düzenlemeler tüm kayıtları giderecek biçim ve içeriğe olmalı, geçen sürenin emekliliğe sayılması sağlanmalıdır.

14. Tasarıda, 1402'lük olduktan sonra yaş sınırları varmış olan, emekli olmuş olan, ya da ölmüş olan kamu görevlilerinin durumu düşünülmemiştir.

15. Tasarı, Danıştay ve Bölge İdare Mahkemesi kararlarının aksine, görevde dönüşü idarenin takdirine ve belirsiz koşullara bağlamaktadır.

16. Tasarı, bir lütf ya da atılıf değil, bir haksızlığın giderilmesi olmalıdır.

17. Tasarı, sekiz yıldır en doğal haklarından yoksun bırakılan 1402'lüklerin haklarını geri vermiyor; bu hakların bir kısmını geri alıyor.

18. Tasarı anayasının 49. maddesinde yer alan çalışma hakkı ve ödevine, 60. maddesindeki sosyal güvenlik hakkına, 70. madde ile güvence altına alınan kamu hizmetlerine girme hakkına açıkça aykırı olduğu gibi 125. ve 130. maddeleri ile de ters düşmektedir.

19. Tasarı genel gerekçesinde "durumları incelenen ve talepleri reddedilenler bu konuda bir daha idari müracaatta bulunamayacaktır" denilmektedir. Bu gerekçe hem idare mahkeme si kararlarıyla çalışmekte, hem de olağanüstü dönemde tasarruflarını olağan dönemlere de yayınaştırmaktadır.

20. Tasarı bu haliyle yasallaşması halinde, bu yasanın da iptali için çalışma yapmakta başka çözüm kalmamaktadır.

21. Tasarı, daha önce açılmış olan davaların düşmesi sonucunu doğurabilecektir.

22. Tasarı, görevden uzaklaştırılmalann meşrulaştırılmasıdır.

23. 1402'lükler sorununun basit bir çözümü var. Tek maddelik bir yasa çıkartılır ve "1402'lükler görevlerine dönerler" denebilir. 1402'lüklerin tümü kayıtsız ve koşulsuz görevlerine iade edilebilmeli, kaybetilmiş olan özlu hakları tanınmalıdır.

24. Tasarı sürgün edilenleri görmezden gelmektedir.

25. 1402'lükler sorunu kesinlikle bir af sorunu

Tasarnın hükümetten geldiği biçim ile kabul edilmesi 1402'lükler sorununu çözmeyecek, sonrada yeni sorumlular ekleyecektir. Bu durumda, yasanın iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvurma yollarını aramak gerekecektir.

:1) "YÖK 3. yılina girerken", Bilim ve Sanat, Sayı: 38, Şubat 1984, s: 26-32

"Ek liste: 400 öğretim üyesi daha...", Bilim ve Sanat Sayı: 40 Nisan 1984, s: 4-7

"Doğrulama Bilim ve Sanat'ı doğruladı", Bilim ve Sanat, Sayı: 43, Temmuz 1984, s: 38-39

(2) SHP Diyarbakır Milletvekili Fuat Atalayın 17.4.1988 ve 10.5.1988 tarihli iki soru önergesine Başbakanlık adına Devlet Bakanlığında verilen 4.4.1988 tarihli, 03.3-02/477 sayılı ve 30.9.1988 tarihli, 03.3-02/1345 sayılı yanıtlar.

(3) SHP Adana Milletvekili Barış Can'ın 2 yıl önce verdiği yasa önerisinden bir sonuç alınamamıştır.

* SHP Hatay Milletvekili Öner Miski'nin TBMM Başkanlığı'na verdiği 8.3.1988 tarihli "13.5.1971 Tarihli ve 1402 Numaralı Sikiyönetim Kanunu Üç Maddesinde Değişiklik Yapılması" Hakkında Kanun Teklifi"

* SHP Ankara Milletvekili Rıza Yılmaz ve 55 arkadaşının TBMM Başkanlığı'na verdiği 6.3.1988 tarihli "1402 Sayılı Sikiyönetim Kanunu Bazı Maddelerini Değiştiren ve Kanunu Bazı Ek Geçici Maddeler Eklenmesi Hakkındaki Yasa Teklifi".

(4) 1402 Sayılı Sikiyönetim Kanunu Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Tasarısı ve Gerekçesi, 30.11.1988

(5) * Ankara 6.İnc İdare Mahkemesi'nin Esas 1986/597, Karar 1987/391 sayılı kararı

* Danıştay Beşinci Dairesi'nin Esas 1987/2417, Karar 1988/1285 sayılı kararı

* Ankara 6.İnc İdare Mahkemesi'nin Esas 1987/619, Karar 1988/1064 sayılı kararı

* Ankara 6.İnc İdare Mahkemesi'nin Esas 1985/910, Karar 1988/1400 sayılı kararı

(6) "Değişiklik tasarı TBMM de: 1402'lüklerden yolu açılıyor", Cumhuriyet, 14.12.1988

* Doç. Dr. Nurkut Inan, Dr. Haluk Ozan, Prof. Dr. Alpaslan İşıklı, Prof. Dr. Rona Aybay, "Hükümetçe Hazırlanan "1402 Sayılı Sikiyönetim Kanunu Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Tasarısı" Hakkında İnsan Hakları Derneği 1402'lükler Komisyonu Raporu, 16.12.1988

* Av. Şenol Sarhan; 1402 Sayılı Sikiyönetim Yasası'nın Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Tasarısı Hakkında Görüş, 16.12.1988

* Prof. Dr. Erdem Aksoy; 1402 Sayılı Sikiyönetim Kanunu Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi İlgili Kanun Tasarısı Üzerinde öğretim üyesi Derneği Başkanlığı Görüşü, 16.12.1988

* Av. Nevzat Helvacı; 1402'lüklerle İlgili Yasa Tasarısı Hakkında Basın Açıklaması, 19.12.1988

* Selçuk Erez; "Pazarın Penceresinden: 1402'lüklerin dönüşü", Güneş, 18.12.1988

* Anadoluhisari, "Tasarı aynen yasalaşsa dönmeyecekler: 1402'lükler 'Merhamet istemiyoruz' dedi", Güneş, 19.12.1988

* Uğur Mumcu; "Gözleme: 1402 Tasarısı", Cumhuriyet, 20.12.1988

* Turan Yılmaz; "1402'lüklerin görevlerine iade edilmemesi anayasaya aykırı olarak nitelenir; 'Sakıncalarla' yargı desteği", 21.12.1988

* Prof. Bahri Savci ve Arkadaşları; 1402'lük öğretim üyelerinin Basın Açıklaması, 25.12.1988

* Prof. Bahri Savci ve Arkadaşları; 1402'lük öğretim üyelerinin Basın Toplantısında Açıkladıkları görüşler, 25.12.1988

* Yalçın Doğan; "Ankara'dan: Doksan Kişiyle Demokrasi Sınavı", Cumhuriyet, 26.12.1988

* "1402'lükler görevde交代 ile ilgili yasa tasarınsı eleştirdiler: 'Hakkımızı geri istiyoruz'", Cumhuriyet, 26.12.1988

* "1402'lükler, gezmeye ailesini açıktan accusamus et iustitia dicere istemiyor", Hürriyet, 26.12.1988

* "1402'lükler nedir? Sanır!", Hürriyet, 26.12.1988

* "Kim kimdir? Recep Ergun: Eski orgeneral, yeni ANAP milletvekili", Hürriyet, 26.12.1988

* "1402'lükler af değil, haklarını istiyor: İhbarcılar açıklansın", Milliyet, 26.12.1988

* "Yasa tasarınsın haklarını gaspettiği söylüyor: 1402'lükler Yasa değil mahkeme karar uygulanır", Güneş, 26.12.1988

Ayrıca, bak: Rona Aybay; "1402'lüklerin Göreve Dönüşmesi Hukuka Aykırıdır", Murat Sarıca Armağanı, İstanbul 1988 s: 43-60.

BİLİM ve SANAT

Bu sayımızla 9. yıla adım atıyoruz...

Her cildin, her sayının, her yazının bilimsel ve kültürel birlikte kimlerimize katkılarını okuyucularımızla, yazarlarımızla,

çalışanlarımıza, çizimini, dizgisini ve baskısını yapan, tüm emeği geçenlerle paylaşmanın mutluluğunu yaşıyoruz.

Bilim ve Sanat'ı bu sayısından itibaren kitapçılardan edinebilirsiniz.

Bilim ve Sanat'a abone olmanız, Bilim ve Sanat'ın her sayısını zamsız (1.000 TL.) okumanızı sağlayacaktır.

• Yıllık abone : 12.000 TL.

• Altı aylık : 7.000 TL.

• Yurtdışı : 40 DM veya karşılığı

Bilim ve Sanat'a abone olmak için yurt içindeki okuyucularımızın Posta Çeki hesabımıza (Bilim ve Sanat Dergisi: 125 26-1 Ankara) abone karşılığını yatırmaları ve açık adreslerini bildirmeleri yeterlidir.

Yurtdışı abonelerimiz abone karşılığını, banka (döviz) hesap

numaralarımızdan birisine yatırıp, açık adreslerini bize bildirmelidirler.

BİLSAN A.Ş.

Akbank Kızılay Şubesi-Ankara
Hesap No: 6778

İş Bankası Kızılay Şubesi-Ankara
Hesap No: 1935

Yurtdışından Bilim ve Sanat'a abone olan her okuyucumuza, kendi seçeceği (ederi 7.500 TL'yi geçmeyen) bir kitabı armağan edeceğiz.

Yeni adresimiz ve yeni telefonumuz:

G.M.K. Bulvarı Onur İşhanı
7. Kat. No: 170
Kızılay-Ankara
Tel: 125 52 02

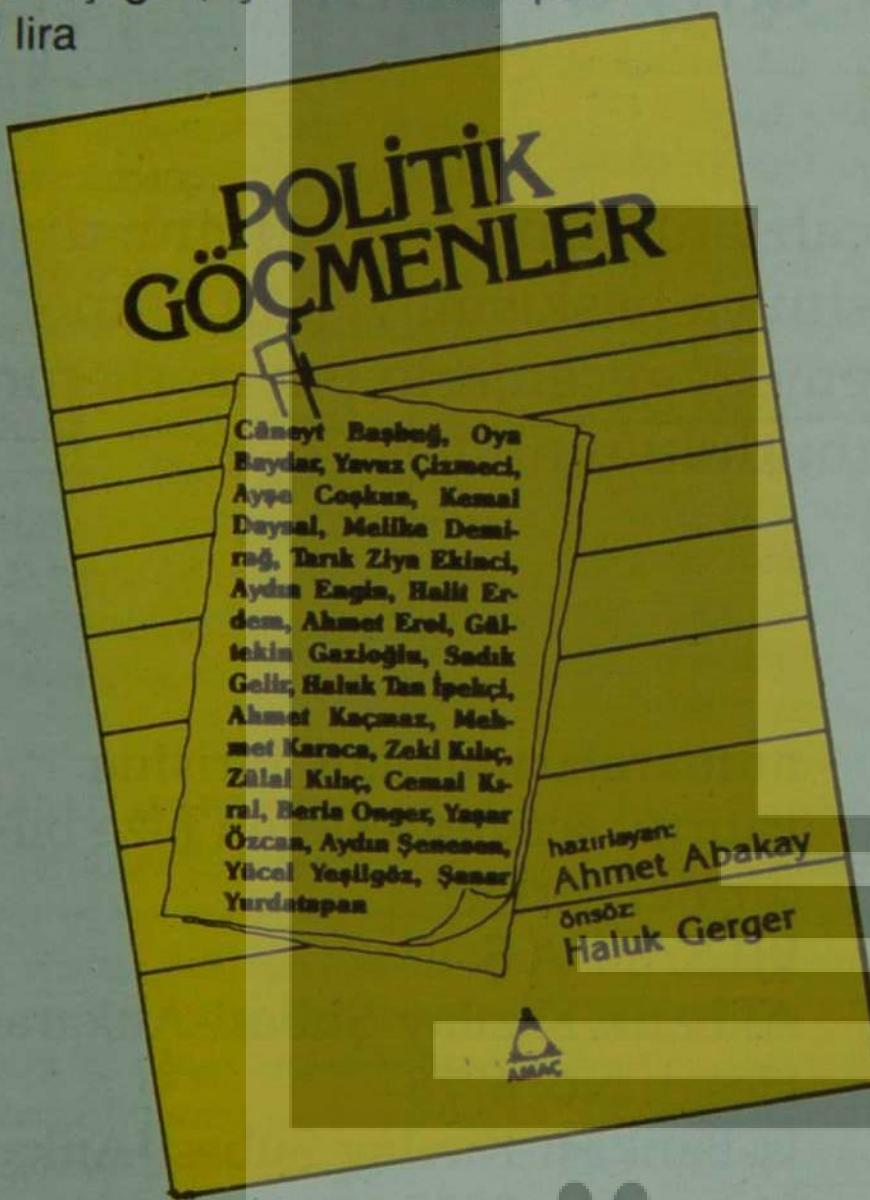
AMAC'tan haberler...

yeni kitaplarımız...

Politik Göçmenler

Hazırlayan: Ahmet Abakay, Önsöz: Haluk Gerger, Cüneyt Başbuğ, Oya Baydar, Yavuz Çizmeci, Ayşe Coşkun, Kemal Daysal, Melike Demirağ, Tarık Ziya Ekinci, Aydın Engin, Halit Erdem, Ahmet Erol, Gültekin Gazioğlu, Sadık Gelir, Haluk Tan İpekçi, Ahmet Kaçmaz, Mehmet Karaca, Zeki Kılıç, Zülal Kılıç, Cemal Kırral, Beria Onger, Yaşar Özcan, Aydın Şenesen, Yücel Yeşilgöz, Şanar Yurdatapan.

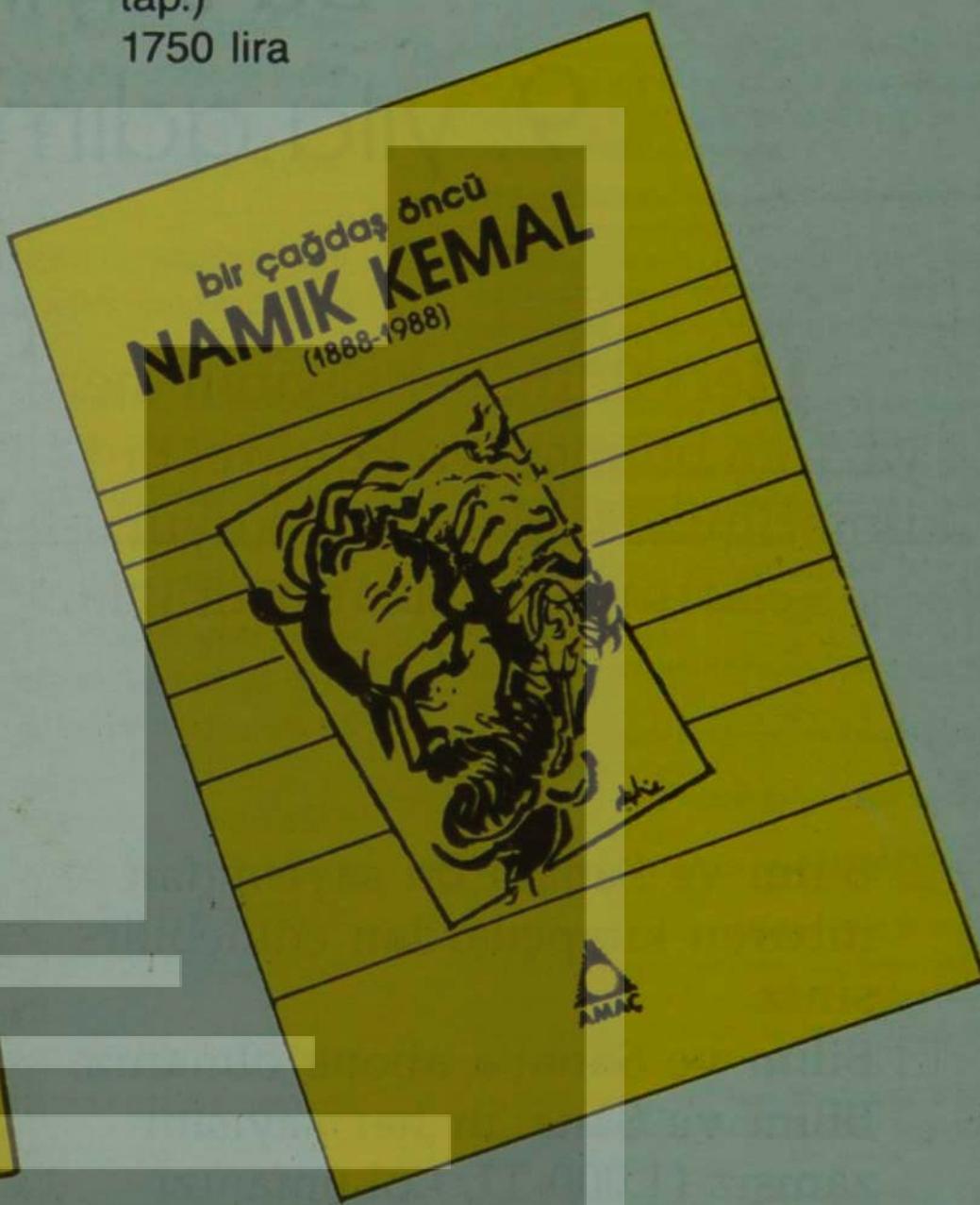
3800 lira

bir çağdaş öncü: Namık Kemal (1888-1988)

İlhan Selçuk'un önsözüyle Fakir Baykurt, Server Tanilli, Nermin Menemencioğlu, Irène Melikoff, Paul Dumont, Serol Teber, Demir Özlü (Namık Kemal'in ölümünün 100. yılında bir kitap.)

1750 lira

TÜSTAV

Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz?

Server Tanilli (15 günde ikinci basım)
2500 lira

SBKP 19.Konferans Belgeleri

4400 lira

Diyalektik Materyalizm Nedir?

4800 lira

Ekonomi Politik Nedir?

4800 lira

Yayinevrimiz 31 Ocak'a kadar, yayinevinden doğrudan gelerek ya da posta pulu göndererek alınan kitaplardaki 1/3 indirim uygulamasını sürdürüyor. İstekleriniz için Çatalçeşme Sk. 15/1, Cağaloğlu, İstanbul (522 11 96)'a yazın. Postayla isteklerinizde ederi kadar posta pulu gönderin. Ödemeli istekler karşılanmamaktadır.

amaç aydınlatmadır...